

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės Teisės ir Europos Teisės katedra**

Vytauto Rudžiansko,
V kurso, Tarptautinės Teisės ir
Europos Sąjungos teisės specializacijos studento

Magistro darbas

Vaiko statusas ginkluoto konflikto metu

Vadovas: asist. R. Vaišvilienė
Recenzentas: asist. I. Jarukaitis

Vilnius 2007

Turinys

Ižanga.....	3
I. Vaiko statuso ginkluoto konflikto metu tarptautinis teisinis reguliavimas	7
II. Vaikai kareiviai	14
Tarptautinė teisė ir vaikai kareiviai	15
Situacijų Analizė: Uganda, Demokratinė Kongo Respublika ir Siera Leonė	19
Uganda.....	20
Kongo Demokratinė Respublika	23
Siera Leonė	26
Vaikų kareivių teisinė atsakomybė	29
1. Teisė būti išklaustyti	32
2. Laisvės apribojimas turi būti naudojamas tik kraštutiniu atveju, o sulaikyti vaikai turi teisę į teisinę pagalbą ir priežiūrą, atsižvelgiant į jų amžių.....	32
3. Teisė į pagalbą fiziškai ir psichologiškai atsistatyti ir socialinę reintegraciją..	32
4. Sąžiningo, pritaikyto vaikui proceso reikalavimai	33
5. Teisė į pritaikytą vaiko supratimui procesą.....	34
a) Minimalus amžius, kada gali kilti baudžiamoji atsakomybė.....	35
b) ne teisminės priemonės, tiesos komisijos	36
6. Tinkamos bausmės vaikams kareiviams.....	36
III. Civiliai vaikai.....	37
Vaikų karo belaisvių statusas ir elgesio su jais normos	38
1. Bendroji apsauga	41
2. Specialioji Apsauga.....	43
a) evakuacija, identifikacija, šeimos susijungimas ir nelydimi vaikai.....	44
b) švietimas, kultūrinė aplinka.....	47
c) areštuoti, sulaikyti ir internuoti vaikai	47
d) mirties bausmės netaikymas	49
e) speciali apsauga okupuotose teritorijose	50
Išvados	51
Literatūros sąrašas.....	56
Santrauka.....	62
Summary	63
Priedai	64
Ugandos žemėlapis.....	64
Demokratinės Kongo Respublikos žemėlapis.....	65
Siera Leonės žemėlapis	66

Įžanga

Nepaisant tarptautinės bendruomenės pastangų, pasaulyje ir toliau tebevyksta ginkluotieji konfliktai. Prasidėjus karo veiksams nukenčia visos visuomenės grupės, tačiau būtent vaikų – pačios pažeidžiamiausios visuomenės dalies įtraukimas į mūšį, keldavo ir tebekelia emocionalias diskusijas. Šiuo metu visame pasaulyje vykstančiuose susirėmimuose neišvengiamai dalyvauja ir nepilnamečiai.

Tyrimo objektas ir tikslai. Šio magistro darbo tyrimo objektas – tarptautinės teisės apibrėžtas vaiko statusas ginkluoto konflikto metu. Galbūt iš dalies dėl to, kad nėra universalios tarptautinės sutarties, kuri reguliuotų būtent vaiko teisinę padėtį vykstant karo veiksams, dabar jo statusas apibrėžiamas dviejų tarptautinės teisės sistemų – tarptautinės žmogaus teisių teisės ir tarptautinės humanitarinės teisės. Kai kurie aspektai priskirtini ir tarptautinei baudžiamajai, bei tarptautinei darbo teisei. Darbe koncentruojamasi būtent ties tarptautiniu reglamentavimu, darant nuorodas į nacionalinę teisę tik kai Lietuvos praktika skiriasi nuo tarptautinės.

Vaikai, esantys teritorijoje, kurioje vyksta ginkluotas konfliktas, gali būti skirstomi į dvi dideles grupes. Pirmoji, tai vaikai, kurie vienokiu ar kitokiu būdu dalyvauja ar yra ruošiami dalyvavimui kariniuose veiksmuose. Antroji - tai vaikai, kurie tiesiogiai nedalyvauja konflikte, o tiesiog atsiduria jo teritorijoje ir yra jo vienaip ar kitaip veikiami. Šios grupės darbe vadinamos atitinkamai „vaikais kareiviais“ ir „civiliais vaikais“ ir nagrinėjamos atskirai, nes kiekviena iš jų pakliūva į specifinį ir gana skirtingą reguliavimą.

Nagrinėjant vaikų kareivių problemą didžiausias dėmesys teikiamas tarptautinės teisės aktu, kuriais ribojimas vaikų dalyvavimas ginkluotame konflikte, analizei. Atskleidžiamos probleminės sritys, tam tikros reguliavimo spragos ir galimi jų vengimo būdai. Taip pat gilinamasi ir į vaikų kareivių atsakomybės už jų padarytus karo nusikaltimus klausimą. Galiausiai pateikiama trijų didžiausių šiuolaikinių konfliktų, kuriuose plačiai naudojami vaikai kareiviai, trumpos dosje.

Civiliai vaikai aptariami atsižvelgiant į tarptautinės teisės jiems garantuojamą bendrąją, kaip ir visiems kitiems civiliams asmenims, ir specialiąją – būtent vaikams, kaip ypatingai pažeidžiamai grupei, apsaugą. Tai pat aptariamas ir vaikų karo belaisvių statusas.

Pagrindinis darbo tikslas – visapusiška tarptautinės paprotinės ir sutartinės teisės,

taikomos asmenims iki 18 metų amžiaus ginkluoto konflikto metu, analizė, siekiant išsiaiškinti reguliavimo spragas ir trūkumus.

Siekiant šio tikslo, darbui iškelti tokie uždaviniai:

1. Pateikti vaiko statuso ginkluoto konflikto metu tarptautinio teisinio reguliavimo istorinės raidos analizę;
2. Išnagrinėti šiuolaikines tarptautinės teisės normas, taikomas vaikams, atsidūrusiems ginkluoto konflikto veikimo teritorijoje;
3. Išanalizuoti vaikų kareivių statusą ir pateikti teisės aktų, ribojančių jų dalyvavimą ginkluotame konflikte, vertinimą;
4. Pateikti vaikų kareivių atsakomybės už padarytus karo nusikaltimus galimybių vertinimą;
5. Pateikti tarptautinės praktikos pavyzdžių taikant tarptautinės teisės normas, ribojančias vaikų kareivių panaudojimą;
6. Nustatyti bendrosios ir specialiosios apsaugos, taikomos civiliams vaikams turinį;
7. Aptarti vaikų karo belaisvių statuso problematiką;
8. Apžvelgti galimas tarptautinės teisės vystymosi tendencijas.

Temos aktualumas ir originalumas. Siekis apsaugoti vaikus nuo ginkluoto konflikto poveikio egzistuoja jau seniai, beveik nuo pat tarptautinės humanitarinės teisės kūrimosi pradžios, tačiau ypatingo dėmesio ši problema susilaukė būtent dabar – kai ką tik pradėjęs veikti Tarptautinis Baudžiamasis Teismas pradėjo nagrinėti savo pirmąją bylą, kurioje Thomas Lubanga kaltinamas būtent vaikų kareivių išnaudojimu konflikto Demokratinėje Kongo Respublikoje metu. Teismas taip pat išdavė arešto orderius įtariamųjų tais pačiais nusikaltimais sulaikymui Ugandoje. Specialiajame Siera Leonės Tribunole visiems kaltinamiesiems pateiktas įtarimas naudojusi jaunesnius nei 15 metų vaikus karo veiksmuose.

Šis magistro darbas tikriausiai pirmasis Vilniaus Universiteto Teisės Fakultete, pretenduojantis į detalesnę vaiko statuso ginkluoto konflikto metu apžvalgą. Mokslinių publikacijų Lietuvos mastu autoriui taip pat nepavyko aptikti. Tačiau užsienyje ši tema analizuojama jau seniai ir kai kuriomis monografijomis plačiai remiamasi darbe. Pirmiausiai tai Londono Universiteto profesorės Geraldine Van Bueren esminis šios temos tyrimas „Tarptautinė teisė ir vaiko teisės“¹, kuris gausiai cituojamas visuose

¹ VAN BUEREN, G. The International Law and the Rights of a Child. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1995.

magistro darbo skyriuose. Daug vertingos informacijos rasta ir Judith Ennew, Denise Plattner darbuose.² Analizuojant Ženevos konvencijas nepakeičiamas yra *Jean Pictet* klasikinis 1958 metų komentaras. Svarbiu šaltiniu laikytinas Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto parengtas „Tarptautinės paprotinės humanitarinės teisės“ sąvadas. Renkant naujausius statistinius duomenis, informaciją apie paskutines tarptautinės teisės vystymosi tendencijas, buvo remiamasi patikimą reputaciją turinčių tarpvyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų, tokių kaip *Unicef, Amnesty International, Human Rights Watch, Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, Redress, World Vision* ir kitų teikiamais duomenimis.

Tyrimo metodika. Tiriant vaiko teisinės padėties ginkluoto konflikto metu problematiką, bei formuluojant šio darbo išvadas buvo remiamasi, loginiu, istoriniu, teleologiniu, lyginamuoju ir sisteminiu tyrimo metodais.

Loginis metodas sudaro kiekvieno mokslinio tiriamojo darbo pagrindą. Juo remiamasi analizuojant teisės aktų turinį, atskleidžiant jų vidinę struktūrą ir darant išvadas, apibendrinimus. Pavyzdžiui, šiame darbe analizuojant specifinę vaikų nuo 15 iki 18 metų amžiaus grupės padėtį pagal skirtingus tarptautinės teisės instrumentus, remiamasi loginiu metodu.

Istorinis metodas darbe naudojamas siekiant parodyti tarptautinės teisės nuostatų, reglamentuojančių vaiko statusą ginkluoto konflikto metu, evoliuciją ir priežastis, lėmusias tam tikrus valstybių kompromisus ir būtent tokią šiandieninio reguliavimo formą. Pavyzdžiui, pirmajame skyriuje pristatoma trumpa vaiko teisių apsaugos sistemos raida iki Antrojo pasaulinio karo. Vėliau, nagrinėjant aplinkybes, kuriomis buvo priimti Ženevos konvencijų papildomieji protokolai, 1989 m. Vaiko Teisių konvencija ir jos 2000 m. papildomasis protokolas, kiti svarbūs dokumentai taip pat naudojamas šis metodas.

Teleologinis metodas, padedantis atskleisti tikrąjį dokumentų turinį analizuojant juos priėmusių valstybių ketinimus taip pat gana plačiai naudojamas darbe. Pavyzdžiui, naudojant šį metodą ir gilinantis į Tarptautinio Baudžiamojo Teismo įsteigimo parengiamojo komiteto ataskaitą atskleidžiama, kad valstybės, priimdamos Romos statutą, susitarė vaiko „panaudojimu“ ginkluoto konflikto metu laikyti ne tik tiesioginį, bet ir netiesioginį jo dalyvavimą kariniuose veiksmuose.³ Analizuojant *travaux preparatoires* taip pat išsiaiškinami tikrieji delegatų ketinimai priimant 1989 m. Vaiko

² Žr. literatūros sąrašą.

³ UN Doc A/CONF.183/2/Add.1.

Teisių konvenciją.

Siekiant išsiaiškinti atskirų tarptautinės teisės instrumentų skirtumus ir remiantis principu „svarbiausia – vaiko interesai“ nurodyti toje situacijoje taikytiną teisę remiamasi lyginamuoju metodu. Pavyzdžiui, lyginant I-ojo ir II-ojo Ženevos konvencijų papildomųjų protokolų nuostatas, susijusias su draudimu vaikams dalyvauti karo veiksmuose, nustatoma, kad II protokolas numato aukštesnį, absoliutų draudimą, o vėliau priimant Vaiko Teisių konvenciją vėl buvo nustatytas žemesnis standartas, dėl to II-asis Protokolas ir toliau turi būti taikomas.

Sisteminis tyrimo metodas būtinas norint susieti žinias gautas iš įvairių šaltinių. Darbe remiamasi ne tik teisės aktais ir mokslinėmis publikacijomis, bet ir duomenimis gautais iš žiniasklaidos, Interneto šaltinių. Analizuojant problemos prigimtį remiamasi ir sociologijos, psichologijos mokslų žiniomis. Pavyzdžiui, siekiant adekvačiai pristatyti situaciją Demokratinėje Kongo Respublikoje, Ugandoje ir Siera Leonėje buvo stengiamasi atrinkti objektyviausius liudijimus, vengti per daug emocionalių vertinimų ir sistemiškai aptarti svarbiausius šių konfliktų raidos etapus.

I. Vaiko statuso ginkluoto konflikto metu tarptautinis teisinis reguliavimas

Pastangos apsaugoti vaikus, vykstant ginkluotam konfliktui, buvo dedamos nuo pat tarptautinės vaiko teisių apsaugos sistemos kūrimosi pradžios, tačiau iš pradžių apsaugos standartas buvo minimalus. Nors pirmosios – 1924 m. Vaiko Teisių Apsaugos Deklaracijos⁴ atsiradimas siejamas su siekiu apsaugoti vaikus nuo tuo metu Balkanuose vykusių konfliktų padarinių, vienintele to išraiška tapo sakinytis „nelaimės metu vaikai turėtų būti pirmieji, kuriems suteikiama pagalba“⁵. 1907 m. Ketvirtoji Hagos Konvencija dėl Sausumos Karo Papročių⁶, įtvirtina tik pagarbos šeimai principą - „šėimos garbė ir teisės, asmenų gyvybės <...> turi būti gerbiamos“⁷, atskirai vaikų neminėdama. Tačiau 1939 m. sausio 12 d. Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus Komitetas (toliau - TRKK) kartu su organizacija *Save the Children* priėmė Vaiko Apsaugos Nepaprastosios Padėties ar Ginkluoto Konflikto Atveju Konvencijos projektą. Vis dėlto jos priėmimo procesas buvo nustelbtas prasidėjusio II pasaulinio karo.⁸

Pasibaigus karui, buvo suprasta būtinybė kodifikuoti tarptautinę humanitarinę teisę. Tuo tikslu 1946 m. TRKK surengė nacionalinių Raudonojo Kryžiaus draugijų konferenciją, skirtą diskusijoms dėl būsimų Ženevos Konvencijų modelio. Bolivijos Raudonojo Kryžiaus draugija pristatė Vaiko Apsaugos Tarptautinio Konflikto ir Pilietinio Karo Metu Konvencijos projektą, siūlydama jį priimti kaip atskirą, penktąją konvenciją. Tačiau konferencijos dalyviai nusprendė ir rezoliucijoje rekomendavo, šio projekto nuostatas įtraukti į Ketvirtąją Konvenciją. 1947 m. šis sprendimas buvo patvirtintas vyriausybių atstovų konferencijoje, tokiu būdu prarandant galimybę įtvirtinti ypatingą vaiko, labiausiai pažeidžiamo konflikto dalyvio, statusą atskirame dokumente.⁹ To rezultatas – vaiko padėtis vykstant ginkluotam konfliktui dabar reguliuojama arba

⁴ Dažnai vadinama tiesiog „Ženevos Deklaracija“. 1924 metais buvo paskelbta organizacijos *Save the Children* ir tais pačiais metais patvirtinta Tautų Lygos. Ji įtvirtino 5 pagrindinius vaiko gerovės ir apsaugos principus, kurie reikšmingi iki šiol. [interaktyvus] <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm> [žiūrėta 2007-01-22].

⁵ Daugiau apie tai: ENNEW, J. *The History of Children's Rights: Whose Story?* 2000-07-31. [interaktyvus] <http://www.cs.org/publications/CSQ/csq-article.cfm?id=283> [žiūrėta 2006-12-15].

⁶ *Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land*. The Hague, 18 October 1907. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/ihl.nsf/385ec082b509e76c41256739003e636d/1d1726425f6955aec125641e0038bfd6> [žiūrėta 2007-01-22].

⁷ *Ibid.*

⁸ ENNEW, J. *The History of Children's Rights: Whose Story?* *Op. cit.*

⁹ PICTET, J.S. *Commentary on IV Geneva Convention Relating to the Protection of Civilian Persons in Times of War*. 1958. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/380-600028?OpenDocument> [žiūrėta 2006-12-15].

bendrosiomis tarptautinės humanitarinės teisės sutartimis¹⁰, kurios taikomos tiek vaikams, tiek suaugusiems, arba universaliomis ir regioninėmis tarptautinėmis sutartimis, užtikrinančiomis vaiko teises, pagal kurias valstybės prisiima išipareigojimus tiek karo, tiek taikos metu¹¹.

1949 m. Ženevos diplomatinėje konferencijoje buvo priimtos keturios konvencijos, kurios ir dabar sudaro tarptautinės humanitarinės teisės pagrindą. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija „Dėl civilių apsaugos karo metu“¹² (toliau - Ketvirtoji Konvencija, IVŽK) labiausiai iš visų keturių konvencijų susijusi su vaikų apsauga. Ji ne tik garantuoja bendrąją apsaugą visiems vaikams kaip civiliams, tai yra nedalyvaujantiems konflikte asmenims, bet ir suteikia specialią apsaugą vaikams esantiems okupuotoje ir neokupuotoje teritorijoje.¹³ Iš viso septyniolika Konvencijos straipsnių susiję tiesiogiai su vaiko teisėmis (14, 17, 23, 24, 25, 26, 38, 49, 50, 51, 68, 76, 81, 82, 89, 94 ir 132 straipsniai).¹⁴ Atskiros nuostatos bus nagrinėjamos vėlesniuose skyriuose, bet dabar svarbu paminėti šias su Konvencijos įgyvendinimu susijusias aplinkybes. Visų pirma, valstybės atsisakė abipusiškumo principo taikymo, tai yra, išipareigojo laikytis Konvencijos net ir jeigu kita šalis pažeidžia jos nuostatas.¹⁵ Valstybės taip pat negalėjo Konvencijos taikymo deleguoti karinėms pajėgoms – tai yra negalėjo detalaus Konvencijos įgyvendinimo perduoti kariškiams, o pačios visapusiškai tapo atsakingos už visų Konvencijos nuostatų taikymą.¹⁶ O visų svarbiausia – prisijungusios prie Konvencijos valstybės turėjo užtikrinti, kad ji bus taikoma universaliai. Jos turi rūpintis ne tik savo karinių pajėgų, ar kitų joms pavaldžių vienetų veiksmis, bet ir turi stengtis užkirsti kelią bet kokiam kitokiam konvencijos pažeidimui. Dėl universalumo

¹⁰ T.y. pagrindiniai tarptautiniai dokumentai, kuriuose yra užfiksuotos elgesio ginkluotų konfliktų metu taisyklės – 1907 m. Hagos konvencija, 1949 m. Ženevos konvencijos ir jų 1977 m. papildomi protokolai. Be šių, visuotinai pripažįstamų paprotine teise normų, taip pat svarbios ir kitos tarptautinės sutartys, pvz. - 1980 m. JT Konvencija dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo, 1997 m. Otavos konvencija dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo ir dėl jų sunaikinimo ir kt.

¹¹ Pvz. Vaiko teisių konvencija, Tarptautinis Politinių ir Pilietinių Teisių Paktas, Afrikos Vaiko Teisių ir Gerovės Chartija ir kt.

¹² 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija „Dėl civilių apsaugos karo metu“. Valstybės žinios, 2000-07-29, Nr. 63-1908.

¹³ IVŽK 4 str.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ PICTET, J. S. *Commentary on IV Geneva Convention Relating to the Protection of Civilian Persons in Times of War*. 1 str. komentaras. *Op. cit.*

¹⁶ Pvz., 1907 m. Ketvirtosios Hagos Konvencijos dėl Sausumos Karo Papročių 1 str. nurodyta: „Susitariančios šalys turi perduoti nurodymus savo ginkluotosioms pajėgoms dėl konvencijos įgyvendinimo“, o visos Ženevos Konvencijos prasideda bendru 1 str. kuris teigia „Aukštosios susitariančiosios šalys išipareigoja laikytis šios Konvencijos ir užtikrinti jai pagarbą bet kokiomis aplinkybėmis. Plačiau REY-SCHYRR, C. *The Geneva Conventions of 1949: a decisive breakthrough*. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/web/fre/sitefre0.nsf/html/5fzfx?opendocument> [žiūrėta 2007-01-22].

principo valstybė nebegali argumentuoti, kad ji netaikys Konvencijos, dėl to, kad ji kariauja „teisingą“ karą, džihadą, ar naudojasi savigynos teise.¹⁷

Ženevos Konvencijų reikšmė ir įtaka, kodifikuojant konflikto dalyvių elgesį tarptautiniu mastu, yra nekvestionuojama. Tačiau ir po jų priėmimo vykstantys ginkluoti konfliktai atskleidė tam tikras reguliavimo spragas susijusias su vaiko teisėmis. Išryškėjo dvi ypatingai problemiškos sritys. Pirmą, nebuvo jokio reguliavimo, kuris nustatytų minimalų vaiko amžių, ir, antra, trūko nuostatų, kurios suteiktų papildomą apsaugą vaikams dalyvaujantiems vis dažnesniuose netarptautinio pobūdžio konfliktuose. 1974 m. JT Generalinė Asamblėja priėmė Deklaraciją dėl Moterų ir Vaikų Apsaugos Ypatingų Situacijų ir Ginkluotų Konfliktų Metu¹⁸ ir nors pati deklaracija neskelbė jokių naujų vaiko apsaugos standartų ir daugiausiai buvo skirta pritaikyti egzistuojantį reguliavimą šiuolaikiniams ginkluotiems konfliktams, atkreipti tarptautinės bendrijos dėmesį į „pamirštas“ įvairių konfliktų aukas, taip pat į cheminio, bakteriologinio ginklo ir kitų neleistinų kariavimo būdų uždraudimo problematiką, tačiau pats jos priėmimo faktas, diplomatinė reikšmė, neabejotinai įtakoją kito 1974 metų įvykio – Ženevos diplomatinės konferencijos, kurios metu buvo priimtos svarbios nuostatos susijusios su vaikų apsauga, dalyvių.

Konferenciją surengė Šveicarijos vyriausybė, kaip Ženevos Konvencijų depozitarė. Dar prieš konferenciją (1972 m.) TRKK perdavė vyriausybėms dokumentų projektus. Konferenciją sudarė keturios sesijos nuo 1974 iki 1977 metų, kurioms pasibaigus buvo priimti du Papildomi Ženevos Konvencijų Protokoliai. Juose ne tik įtvirtinta platesnė vaiko apsauga nuo konflikto pasekmių, tačiau ir pirmą kartą apribotas vaiko dalyvavimas ginkluotuose konfliktuose.¹⁹

Ženevos konvencijų papildomas protokolai "Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas)"²⁰ (toliau - I Papildomas Protokolas, IPP) papildė jau esamas keturias konvencijas. Su vaiko apsauga susiję 8, 70, 74, 75(5), 77 ir 78 straipsniai. 77 straipsnis ypatingai svarbus tuo, kad jame pirmą kartą apribojamas vaikų, jaunesnių nei 15 metų, dalyvavimas konflikte. Jis išplečia Ketvirtosios Konvencijos nuostatų, kurios buvo skirtos okupuotose teritorijose gyvenantiems vaikams, taikymą. 77 straipsnis yra

¹⁷ VAN BUEREN, G. *The International Law and the Rights of a Child*. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1995, p. 336.

¹⁸ 1974 m. gruodžio 14 d. JT Generalinės Asamblėjos deklaracija „dėl moterų ir vaikų apsaugos ypatingų situacijų ir ginkluotų konfliktų metu“ (UN Doc 3318(XXIX)).

¹⁹ ENNEW, J. *The History of Children's Rights: Whose Story? Op. cit.*

²⁰ Ženevos konvencijų papildomas protokolai "Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas)". Valstybės žinios, 2000-07-29, Nr. 63-1909.

plačiai pritaikomas – jis reguliuoja visų konflikto šalių teritorijoje esančių vaikų padėtį, nesvarbu ar jie tiesiogiai dalyvauja konflikte, ar ne.

Priešingai nei tarptautinė teisė reguliuojanti tarptautinius ginkluotus konfliktus, teisė, susijusi su šalių išsipareigojimais netarptautinio konflikto atveju vystosi daug lėčiau. To priežastis yra gana aiški – vyriausybės, nesvarbu teisėtos, ar ne, į bet kokią pasipriešinimą jų valiai, tuo labiau ginkluotą, žiūri kaip į nusikaltimą, o į sukilėlius - kaip į nusikaltėlius, kuriuos persekioti ir bausti yra išimtinė tos valstybės teisė jos teritorijoje. Todėl valstybės neskuba išsipareigoti suteikti papildomą apsaugą asmenims, siekiantiems jos pakeitimo. Dėl šios priežasties vienintelis Ženevos Konvencijų straipsnis taikomas netarptautiniams konfliktams – 3 bendras straipsnis, kurį *Jean Pictet* vadino „miniatiūrine konvencija“. Tačiau valstybės dažnai atsisakydavo taikyti šį straipsnį. TRKK buvo numatęs taikyti visą Ketvirtąją Konvenciją netarptautiniams konfliktams, tačiau susidūrė su didžiule opozicija ir buvo priverstas siekti kompromiso.²¹

Septintajame dešimtmetyje tapo aišku, kad būtina plėsti tiek trečio bendrojo straipsnio taikymo ribas, tiek patį jo turinį ir galimybė to pasiekti buvo priimant Ženevos konvencijų papildomą protokolą "Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolas)"²² (toliau - II Papildomas Protokolas, IIPP). Tačiau ji nebuvo iki galo išnaudota – IIPP taikymas yra labai apribotas - jis netaikomas vidinių neramumų ir įtampos situacijomis, kaip antai: riaušės, paskiri ir stichiniai prievartos veiksmai bei kiti panašūs veiksmai, kurie ginkluotais konfliktais nelaikomi.²³ Antra, kad būtų galima taikyti IIPP, konflikte turi dalyvauti šalies ginkluotosios pajėgos, taip neužtikrinant vaikų apsaugos situacijose, kai vyksta susirėmimai tarp nevyriausybinių pajėgų.²⁴ Trečia, tokie reikalavimai, kaip paklusimas atsakingai vadovybei ir tam tikros teritorijos dalies kontrolė²⁵ taip pat susiaurina pritaikomumo apimtį, nes ne visos sukilėlių, ar bet kokių kitų disidentų grupuotės atitinka šiuos reikalavimus.²⁶ IIPP taip pat dalyvauja daug

²¹ PICTET, J. S. *Commentary on IV Geneva Convention Relating to the Protection of Civilian Persons in Times of War*, 3 str. komentaras. *Op. cit.*

²² Ženevos konvencijų papildomas protokolas "Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolas)" 1 str. Valstybės žinios, 2000-07-29, Nr. 63-1910.

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*

²⁶ OBOTE-ODORA, A. *Legal Problems with Protection of Children in Armed Conflict*. 1999.

[interaktyvus]

http://72.14.221.104/search?q=cache:KJNlubrmnYJ:www.murdoch.edu.au/elaw/issues/v6n2/obote-odora62_text.html+II+additional+protocol+limited+in+its+application+to+children&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=22 [žiūrėta 2007-01-22].

mažiau valstybių.²⁷ Žinant, kad dauguma šiandienos ginkluotų konfliktų pasaulyje yra netarptautinio pobūdžio ir dauguma vaikų nukenčia būtent tokiuose konfliktuose ši situacija kelia rimtą susirūpinimą.

1989 m. priimta JT Vaiko Teisių Konvencija taip pat nepateisino visų lūkesčių. 1985 m. Olandijos, Švedijos ir Suomijos delegacijos pasiūlė įtraukti į Konvenciją straipsnį dėl vaiko padėties ginkluoto konflikto metu, kurio originaliame projekte net nebuvo. Darbo III skyriaus pirmoje dalyje bus nagrinėjama, kad tai, kai kuriais atvejais, netgi reišktų žingsnį atgal, palyginus su ankstesniais valstybių įsipareigojimais.

Keičiantis situacijai pasaulyje, vis daugiau valstybių suprato būtinybę apsaugoti visus asmenis iki 18 metų nuo ginkluoto konflikto pasėkimų. Svarbiausias to rezultatas - Vaiko Teisių Konvencijos Fakultatyvinis Protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose²⁸, kuris buvo priimtas JT Generalinės Asamblėjos 2000 m. gegužės 25 d., ir įsigaliojo 2002 vasario 12 d. Jame galiausiai nustatytas minimalus 18 metų reikalavimas tiesioginiam dalyvavimui karo veiksmuose, naujokų ėmimui į ginkluotas organizacijas, taip pat privalomajai karo tarnybai. Valstybės gali priimti savanorius nuo 16 metų, tačiau tai privalo nurodyti ratifikuodamos protokolą, kartu nurodydamos konkrečias apsaugos priemones, kurių bus imamasi apsaugant šią amžiaus grupę.²⁹

1998 m. Romoje taip pat priimtas esminis dokumentas tiek vaikų kareivių problemos sprendimui, tiek tarptautinei teisei apskritai – tai Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutas.³⁰ Juo įsteigiamas pastovus teismas asmenims kaltinamiems karo nusikaltimais, nusikaltimais prieš žmoniją ir genocidu. Pagal statutą karo nusikaltimas taip pat yra “jaunesnių nei penkiolikos metų vaikų ėmimas arba verbavimas į nacionalines ginkluotąsias pajėgas arba jų panaudojimas, kad jie aktyviai dalyvautų karo veiksmuose”.³¹ Netarptautinio pobūdžio ginkluoto konflikto atveju: “vaikų iki penkiolikos metų amžiaus ėmimas arba verbavimas į ginkluotąsias pajėgas ar grupuotes arba jų panaudojimas, kad jie aktyviai dalyvautų karo veiksmuose”.³²

Siekiant apriboti vaikų dalyvavimą ginkluotame konflikte taip pat svarbi TDO Minimalaus Amžiaus Konvencija Nr. 138, kurioje dalyvaujančios valstybės įsipareigoja

²⁷ Valstybių, protokolo dalyvių sąrašas. [interaktyvus]
<http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebSign?ReadForm&id=475&ps=P> [2007-01-22].

²⁸ Valstybės žinios, 2002-12-31, Nr.126-5734.

²⁹ Deja, šis įsipareigojimas kartais ignoruojamas net vakarų valstybių. Pvz., Jungtinė Karalystė vien 2007 m. vasario mėn. „netyčia“ išsiuntė į Iraką ne mažiau penkiolikos nepilnamečių. [interaktyvus]
<http://www.guardian.co.uk/world/latest/story/0,,-6392893,00.html> [žiūrėta 2007-03-04].

³⁰ Valstybės žinios, 2003-05-21, Nr.49-2165.

³¹ *Ibid.* 8(2)(b)(xxvi) str.

³² *Ibid.* 8(2)(e)(vii) str.

laikytis “nacionalinės politikos, kuria siekiama panaikinti vaikų darbą ir didinti minimalų įdarbinimo ar darbo amžių iki lygio, suderinamo su visišku jaunų asmenų fiziniu ir protiniu išsivystymu.”³³ Kaip ir TDO Konvencija dėl Nepriimtino vaikų darbo uždraudimo ir neatidėliotinių veiksmų tokiam darbui panaikinti Nr. 182, kuri įpareigoja kiekvieną ratifikuojančią valstybę skubos tvarka imtis “neatidėliotinių ir veiksmingų priemonių, kad garantuotų nepriimtino vaikų darbo uždraudimą ir panaikinimą“. Terminas „vaikas“ taikomas visiems asmenims iki 18 metų ir apima tokias blogiausias vaikų darbo formas: visas vergijos formas arba į vergiją panašią veiklą, pavyzdžiui, vaikų pardavimą ir prekybą jais, tarnavimą už skolas ir baudžiavą, taip pat priverstinį ar privalomą darbą, įskaitant priverstinį ar privalomą vaikų verbavimą dalyvauti ginkluotuose konfliktuose.³⁴

Vienintelė pasaulyje regioninė sutartis ginanti vaikus ir atskirai aptarianti jų statusą ginkluoto konflikto metu - Afrikos Vaiko Teisių ir Gerovės Chartija. 22 str. 3 d. išplečia tarptautinės teisės taikymo ribas ir nustato, kad vaikai turi būti ginami ne tik tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto metu, bet ir esant „įtampai ir neramumams“ (angl. - *tension and strife*).³⁵ Jos rengėjai parodė išvalgumą suprasdami, kad vaiko interesai, o ne konflikto pobūdis, turi būti pagrindinis veiksnys, nustatant jo apsaugą.

Jungtinių Tautų Saugumo Taryba taip pat priėmė keletą svarbių rezoliucijų susijusių su vaikų padėtimi ginkluoto konflikto metu, laikydama tai labai reikšmingu tarptautinei taikai ir saugumui klausimu. Rezoliucijose pripažįstama, kad vaikai yra ypatingai pažeidžiami ginkluotų konfliktų metu ir kviečiama stabdyti lengvųjų ginklų plitimą.³⁶ Rezoliucija Nr. 1379 pakartojo ankstesnes nuostatas ir atkreipė dėmesį į ryšį tarp ginkluoto konflikto ir ŽIV/AIDS paplitimo tarp vaikų. Ji taip pat pareikalavo JT Generalinio Sekretoriaus sudaryti sąrašą konflikto šalių, kurios ir toliau naudoja vaikus kariniuose veiksmuose.³⁷ Rezoliucija Nr. 1460³⁸ patvirtino JT Generalinio Sekretoriaus

³³ Valstybės žinios, 1997-10-22, Nr.95-2383.

³⁴ Valstybės žinios, 2003-05-21, Nr.49-2161.

³⁵ 1990 lapkričio 29 d. Afrikos Vienybės Organizacijos priimta Afrikos Vaiko Teisių ir Gerovės Chartija. [interaktyvus] <http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/Text/A.%20C.%20ON%20THE%20RIGHT%20AND%20WELF%20OF%20CHILD.pdf> [žiūrėta 2006-12-16].

³⁶ Pirmosios dvi Saugumo Tarybos rezoliucijos „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“ buvo priimtos 1999 m. rugpjūčio 25 d. (UN Doc S/RES/1261) ir 2000 rugpjūčio 11 d. (UN Doc S/RES/1314).

³⁷ 2001 m. lapkričio 20 d. JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1379 „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“ (UN Doc S/RES/1379).

³⁸ 2003 m. sausio 30 d. JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1460 „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“ (UN Doc S/RES/1460).

atskaitą,³⁹ kurioje išvardintos valstybės buvo raginamos „pateikti JT Generalinio Sekretoriaus Specialiajam Atstovui dėl vaikų ir ginkluoto konflikto sąrašą priemonių, kuriomis jos siekia nutraukti vaikų panaudojimą kariniams tikslams“, taip pat skelbiamas ketinimas „jeigu bus reikalinga, imtis tolesnių veiksmų“.⁴⁰ Dar rezoliucija įpareigojo Generalinį Sekretorių paruošti „priemonių planą, kuriomis bus užtikrinamas efektyvesnis ir veiksmingesnis šios situacijos monitoringas“. Todėl sekančioje Generalinio Sekretoriaus ataskaitoje⁴¹ buvo pateiktas priemonių sąrašas: sistemiškas situacijos visame pasaulyje stebėjimas, šio klausimo kasmetinis svarstymas Saugumo Taryboje, vaikų apsaugos principų skatinimas. Atskaita taip pat rekomendavo taikyti sankcijas valstybėms, kuriose situacija negerėja, tai būtų: lyderių kelionių apribojimai, atstovų įgaliojimų sustabdymas tarptautinėse organizacijose, ginklų prekybos, karinės pagalbos ir finansinių srautų suvaržymai. Vėlesnės JT ST rezoliucijos⁴² patvirtino šią atskaitą ir išplėtė šalių, kuriose vykdomas monitoringas sąrašą: dabar situacija stebima ir sankcijos taikomos Burundyje, Dramblio Kaulo Krante, DKR, Somalyje, Sudane ir Ugandoje.

³⁹ JT Generalinio Sekretoriaus atskaita „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“, 2002-11-26, (UN Doc S/2002/1299).

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ JT Generalinio Sekretoriaus atskaita „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“, 2003-10-30, (UN Doc S/2003/1053).

⁴² 2004 m. balandžio 22 d. JT Saugumo Tarybos rezoliucija „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“, (UN Doc S/RES/1539) ir 2005 m. liepos 16 d. JT Saugumo Tarybos rezoliucija „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“, (UN Doc S/RES/1612).

II. Vaikai kareiviai

1998 m. apie 300.000 vaikų visame pasaulyje aktyviai veikė ginkluotuose konfliktuose vyriausybiniuose ginkluotuosiose pajėgose, vyriausybiniuose nereguliuosiose pajėgose (angl. - *militias*) ir įvairiose ginkluotose opozicijos grupėse.⁴³ Nepaisant tarptautinės bendrijos pastangų, praėjus beveik dešimčiai metų, šis skaičius išlieka faktiškai nepakitęs.⁴⁴

Skandalingiausia ši problema pasireiškia Afrikoje, kur 2004 m. viduryje, iki 100.000 vaikų, kai kurie tik devynerių metų amžiaus, aktyviai dalyvavo koviniuose veiksmuose. Vaikai, kaip kareiviai, naudojami ir įvairiose Azijos šalyse, taip pat kai kuriose Lotynų Amerikos ir Artimųjų Rytų vietovėse. Paskutiniaisiais duomenimis, pateiktais 2007 m. kovo 5-6 d. Paryžiuje vykusioje konferencijoje “*Free Children from war*”⁴⁵, dar mažiausiai trylikoje pasaulio valstybių vaikai aktyviai dalyvauja kariniuose veiksmuose. Į šį sąrašą įeina: Afganistanas, Burundis, Čadas, Kolumbija, Demokratinė Kongo Respublika, Dramblio Kaulo Krantas, Mianmaras, Nepalas, Filipinai, Šri Lanka, Somalis, Sudanas ir Uganda. Pvz., Ugandoje mažiausiai 1500 vaikų toliau tebesikauna Viešpaties Pasipriešinimo Armijos (angl. - *Lords Resistance Army*) gretose; Šri Lankoje mažiausiai 5.000 vaikų buvo priimti į ginkluotų grupuočių gretas, nepaisant paliaubų paskelbtų dar 2002-aisiais; apie 11.000 vaikų dalyvauja koviniuose veiksmuose Demokratinėje Kongo Respublikoje; Pietų Sudane į vyriausybines pajėgas priimami aštuonmečiai; apie 75% mergaičių dalyvavusių konflikte Liberijoje teigia patyrusios seksualinį smurtą ir išnaudojimą; 2005 m. apie 8000 vaikų vis dar kovėsi Vakarų Afrikoje, dar 20.000 jau pradėjo nusiginklavimo procesą.⁴⁶

Dauguma pasaulio vaikų kareivių konflikte dalyvauja kaip tam tikros ginkluotos politinės grupės nariai, pvz., vyriausybės remiamos paramilitarinės grupės,

⁴³ COALITION TO STOP THE USE OF CHILD SOLDIERS, *Some facts*. [interaktyvus] <http://www.child-soldiers.org/childsoldiers/some-facts> [žiūrėta 2007-03-04].

⁴⁴ SAVE THE CHILDREN ALLIANCE, *Child soldiers being actively recruited as frontline fodder in at least 13 countries*. 2007. [interaktyvus] http://www.savethechildren.net/alliance/what_we_do/newsdesk/2007-02-05.html [žiūrėta 2007-03-04].

⁴⁵ 2007 m. kovo 5-6 d. Paryžiuje vykusioje UNICEF organizuotoje konferencijoje dalyvavo delegatai iš 58 valstybių. Jos metu buvo priimta keletas svarbių tarptautinių dokumentų, tarp jų “Paryžiaus Principai” ir juos išplečiantys “Paryžiaus [sipareigojimai]”, kurie nubrėžia ateities standartų vaikų apsaugai ginkluotų konfliktų metu gaires. Nors šie aktai neturi privalomojo pobūdžio, tačiau neabejotinai turės didžiulę reikšmę tolesnei tarptautinei vaiko apsaugos ginkluoto konflikto metu raidai (Pvz., 1997 m. priimti panašaus pobūdžio “Keiptauno Principai”, turėjo didelę reikšmę priimant JT GA Vaiko Teisių Konvencijos Fakultatyvinį Protokolą dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose). Dėl to darbe bus pasiremiamas “Paryžiaus Principų” nuostatomis.

⁴⁶ SAVE THE CHILDREN ALLIANCE, *Child soldiers being actively recruited as frontline fodder in at least 13 countries*. *Op. cit.*

nereguliuojamų pajėgų ar savigynos būrių nariai. Kiti prisijungia prie grupių priešišku centrinei valdžiai, prie sudarytų iš religinių, etninių ir kitų mažumų būrių, taip pat prie priklausymo tam tikram klanui, giminei pagrindui sudarytų grupuočių. Mergaitės taip pat dalyvauja konfliktuose įvairiose pasaulio vietose. Be kovinių prievolių, jos taip pat tampa seksualinio išnaudojimo aukomis ir sukilėlių lyderių Angoloje, Siera Leonėje ir Ugandoje „žmonomis“. Human Rights Watch šiaurės Ugandoje surinko duomenų apie mergaites, kurios, susilaukę vaikų nuo karinių vadų, buvo priverstos juos prisitvirtinti prie nugaros ir su ginklu rankoje kovoti prieš Ugandos vyriausybines pajėgas.⁴⁷

Dalyvaujantys konflikte vaikai yra ypatingai pažeidžiami dėl savo fizinio ir emocinio nesubrendimo. Jais lengva manipuliuoti ir įtraukti į smurtą, kuriam pasipriešinti ar suprasti jie per jauni. Ginklų pramonės vystymasis, taip pat ir lengvosios ginkluotės išplitimas, įtakojo vaikų kareivių skaičiaus didėjimą šiuolaikiniuose konfliktuose. Lengvaisiais automatiniais ginklais paprasta naudotis, jie lengvai pasiekiami ir gali būti vaikų naudojami taip pat paprastai kaip ir suaugusiųjų.⁴⁸

Dauguma vaikų kareivių yra nuo 14 iki 18 metų amžiaus. Nors beveik visi prisijungia prie ginkluotųjų pajėgų „savanoriškai“, tyrimai rodo, kad šie paaugliai iš tikrųjų neturi kitų alternatyvų.⁴⁹ Kai kurie prisijungia norėdami išgyventi, kai karo nusiaubtame regione suyra šeimos, socialinės ir ekonominės struktūros, ar tapę savo šeimos narių žūties ar kankinimų liudininkais. Kiti prisijungia genami skurdo, neturėdami darbo, mokymosi galimybių. Daugelis mergaičių patenka į ginkluotas grupes, bėgdamos nuo vergijos namuose, smurto ar seksualinio išnaudojimo. Vaikų grobimas, kartais iš karto dideliais mastais, vis dar pasitaiko kai kuriose šalyse. Net devynerių metų vaikai tampa pagrobimo aukomis ir verčiami dalyvauti karinėje veikloje.⁵⁰

Tarptautinė teisė ir vaikai kareiviai

Tarptautinės teisės vystymosi tendencijos rodo siekį kiek įmanoma labiau apriboti

⁴⁷ HUMAN RIGHTS WATCH, *Abduction and abuses against children by the Lord's Resistance Army*. 2003. [interaktyvus] http://hrw.org/reports/2003/uganda0303/uganda0403-03.htm#P297_46925 [žiūrėta 2007-03-04].

⁴⁸ Kai kur Afrikoje automatas AK-47 kainuoja tik 6 dolerius. Plg., KALIS, M. *Child Soldiers in Africa: Solutions to a Complex Dilemma*. African Journal on Conflict Resolution 2(2), p. 31-52.

⁴⁹ COALITION TO STOP THE USE OF CHILD SOLDIERS, *Some facts*. *Op. cit.*

⁵⁰ *Ibid.*

jaunesnių nei 18 metų asmenų dalyvavimą ginkluotame konflikte.⁵¹ Tačiau šiuo metu, vaikai esantys nuo 15 iki 18 metų amžiaus vis dar patenka į tam tikrą teisinį vakuumą. „Ankstesnės” kartos tarptautinės teisės dokumentai įvardino 15 metų ribą kaip minimalią dalyvavimui kariniuose veiksmuose,⁵² todėl paprotinėje tarptautinėje teisėje,⁵³ o vėliau ir priimant Romos Statutą⁵⁴ liko galioti ta pati nuostata ir karo nusikaltimu laikomas tik „jaunesnių nei penkiolikos metų vaikų ėmimas arba verbavimas“ ir aktyvus panaudojimas karo veiksmuose.⁵⁵ Pats Vaiko Teisių Konvencijos Fakultatyvinis Protokolas taip pat leidžia išlygas ir valstybės gali nusistatyti 16 metų ribą savanoriškui įstojimui į ginkluotąsias pajėgas.⁵⁶ Tačiau TDO Nepriimtino Vaikų Darbo Konvencija⁵⁷ ir Afrikos Vaiko Teisių ir Gerovės Chartija⁵⁸ abidvi numato 18 metų ribą. JT Generalinis Sekretorius žengė dar toliau pareikšdamas, kad JT taikos palaikymo misijų kontingente neturėtų būti jaunesnių nei 21 metų asmenų.⁵⁹ Tai reiškia, kad 18 metų riba, nors ateityje tikriausiai ir bus universaliai priimta, vis dar nėra visuotinai paplitusi. Kaip bebūtų, viena aišku – bet koks jaunesnių nei 15 metų vaikų panaudojimas karo veiksmams laikomas karo nusikaltimu, o tuo atveju kai į karines pajėgas imami vaikai nuo 15 iki 18 metų amžiaus, pirmenybė turėtų būti teikiama vyresniems.⁶⁰

Vaiko dalyvavimo ginkluotame konflikte faktas teisiniu požiūriu, be amžiaus apribojimo iškelia ir daugiau probleminių aspektų. Pirmasis - tai pats dalyvavimo pobūdis. Skiriamas “tiesioginis” ir “netiesioginis” dalyvavimas. Istorikai susiklostė, kad skirstomi ir patys konfliktai – tarptautinei teisei svarbu ar konfliktas tarptautinio, ar vidinio pobūdžio. Tačiau visiškai nesuprantamas toks reguliavimas, kai I-asis papildomas Ženevos konvencijų Protokolas, kuris skirtas tarptautinių konfliktų reguliavimui, uždraudžia tik “tiesioginį dalyvavimą”⁶¹, nors II-asis Protokolas draudžia bet kokį vaikų

⁵¹ Vaiko Teisių Konvencijos Fakultatyvinis Protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose, kuris, kaip minėta I-ajame skyriuje, numato 18 m. ribą tiesioginiam dalyvavimui kariniuose veiksmuose. *Op. cit.*

⁵² I ir II Ženevos konvencijų papildomas protokolas, 1989 Vaiko Teisių Konvencija. *Op. cit.*
⁵³ HENCKAERTS, DOSWALD-BECK. *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 136 taisyklė, p. 482.

⁵⁴ Valstybės žinios, 2003-05-21, Nr.49-2165.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ Tarp valstybių padariusių šią išlygą yra Jungtinė Karalystė ir Kanada. Visas sąrašas [interaktyvus] <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/treaty17htm> [žiūrėta 2007-03-15].

⁵⁷ TDO Konvencija dėl Nepriimtino vaikų darbo uždraudimo ir neatidėliotinių veiksmų tokiam darbui panaikinti Nr.182. *Op. cit.*

⁵⁸ 1990 lapkričio 29 d. Afrikos Vienybės Organizacijos priimta Afrikos Vaiko Teisių ir Gerovės Chartija. *Op. cit.*

⁵⁹ 1999 m. rugsėjo 8 d. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „dėl civilių apsaugos ginkluoto konflikto metu”, (UN Doc S/1999/957).

⁶⁰ I Papildomojo Protokolo 77 str. 2 d. *Op. cit.*

⁶¹ *Ibid.*

dalyvavimą kariniuose veiksmuose⁶². Ar tai reiškia, kad Protokolus priimančios valstybės manė, jog pvz., amunicijos ir kitokios provizijos pristatymas į fronto liniją vaikams yra mažiau pavojingas tarptautinio ginkluoto konflikto metu? Tikriausiai ne, ir Romos Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutas terminus „panaudojimas“ ir „dalyvautų“ apibrėžia kaip uždraudžiančius ne tik tiesioginį vaikų dalyvavimą koviniuose veiksmuose, bet apima ir jų aktyvų dalyvavimą karinėje veikloje susijusioje su koviniais veiksmais tokioje kaip: žvalgyba, šnipinėjimas, sabotazas, vaikų panaudojimas kaip jauko, kurjerių ar patikrinimo punktuose, taip pat jų naudojimas „tiesioginėse“ paramos funkcijose pvz., atsargų tiekimui į fronto liniją.⁶³ Tokiu būdu tarptautinė bendrija atsisakė anksčiau kėlusio tam tikrų neaiškumų skirstymo į „tiesioginį“ ir „netiesioginį“ dalyvavimą. Dar toliau buvo žengta priimant „Paryžiaus Principus“, kur įtvirtinta, jog „vaiku susijusiu su ginkluota jėga, ar ginkluota grupe“ turi būti laikomas bet kuris vaikas, nesvarbu berniukas ar mergaitė, kuris buvo išnaudojamas kaip karys, virėjas, patarnautojas, pasiuntinys, šnipas ar seksualinėms reikmėms⁶⁴, kartu primygtinai teigiant, jog šis apibrėžimas negali būti suprantamas, kaip apimantis vien tik vaikus, „kurie tiesiogiai dalyvauja, ar dalyvavo karo veiksmuose“⁶⁵. Taigi, dabar jau drąsiai galima teigti, kad tarptautinė teisė nebesieja draudimo panaudoti vaikus ginkluotame konflikte su tam tikru jų dalyvavimo koviniuose veiksmuose laipsniu.

Antrasis aspektas, keliantis tam tikrų neaiškumų, yra valstybių įsipareigojimų, siekiant uždrausti vaikų panaudojimą ginkluotame konflikte, apimtis. IPP valstybės tik įpareigoja „imtis visų įmanomų priemonių, kad vaikai, neturintys penkiolikos metų, tiesiogiai nedalyvautų karo veiksmuose“⁶⁶, nors žinoma, kad rengiant Protokolą TRKK siūlė įtraukti pareigą imtis visų „būtinų priemonių“⁶⁷, tačiau daug delegatų pasipriešino šiam siūlymui, nenorėdami prisiimti absoliučios pareigos net savanoriško vaikų dalyvavimo pvz., nacionalinio išsivadavimo kovose atveju⁶⁸. Vis dėlto, IPP jau įtvirtina absoliučią valstybių pareigą - remiantis juo „vaikų, neturinčių penkiolikos metų, negalima

⁶² II Papildomojo Protokolo 4 str. 3 d. c) p. *Op. cit.*

⁶³ COALITION TO STOP THE USE OF CHILD SOLDIERS, *International Standards*. [interaktyvus] <http://www.child-soldiers.org/resources/international-standards> [žiūrėta 2007 03 05].

⁶⁴ UNICEF, *The Paris Principles: Principles and guidelines on children associated with armed forces or armed groups*. 2007. [interaktyvus] <http://www.unicef.org.uk/publications/pdf/parisprin.pdf> [žiūrėta 2007 03 07].

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ I Papildomas Protokolas. *Op.cit.*

⁶⁷ SANDOZ, SWINARSKI and ZIMMERMANED, Commentary on Protocols Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949. 1980. para. 3187. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/470-750099?OpenDocument> [žiūrėta 2007 03 07].

⁶⁸ *Ibid.*

verbuoti į ginkluotąsias pajėgas ar ginkluotas grupes ar leisti jiems dalyvauti karo veiksmuose⁶⁹. Šis akivaizdus neatitikimas kėlė tarptautinės bendrijos susirūpinimą ir ištaisyti padėtį buvo tikimasi priėmus 1989 JT Vaiko Teisių Konvenciją. Tačiau Konvencija nepateisino lūkesčių ir įtvirtino žemesnį standartą, ir vėl įpareigojanti dalyvaujančias valstybes, tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto atveju, imtis tik „visų galimų priemonių“⁷⁰, kad vaikai nedalyvautų karo veiksmuose. Žinoma, valstybės kartu esančios ir IIPP dalyvėmis, netarptautinio pobūdžio konflikto metu yra saistomos aukštesnio standarto, tačiau klausimas išlieka atviras tarptautinių konfliktų situacijoms. Yra daugybė duomenų, kad vaikai nesulaukę nė 15 metų ir toliau dalyvauja tarptautiniuose konfliktuose visame pasaulyje⁷¹, tad ar paprasčiausias standarto pakartojimas naujame tarptautiniame dokumente gali užtikrinti ženklų progresą? 2000 m. priimtas Vaiko Teisių Konvencijos Fakultatyvinis Protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose, nors ir labai reikšmingas, kaip galų gale įtvirtinęs 18 metų amžiaus minimumą ėmimui į karines pajėgas ir dalyvavimui karo veiksmuose, ir vėl palieka galioti žemesnį „visų galimų priemonių“⁷², įsipareigojimą. Darant išvadą, reikia pasakyti, kad priimtinausias požiūris, norint užtikrinti maksimalią vaikų apsaugą nuo dalyvavimo ginkluotame konflikte, būtų IIPP 4 str. 3 d.⁷³ ir Afrikos Vaiko Teisių ir Gerovės Chartijos 22 str. 2 d., kuris uždraudžia bet kurio vaiko iki 18 metų dalyvavimą karo veiksmuose,⁷⁴ straipsnių kombinacija. Tik taip būtų galima užtikrinti visapusišką vaiko apsaugą nuo tiesioginio ir netiesioginio dalyvavimo tarptautinio ir netarptautinio pobūdžio ginkluotuose konfliktuose.

Be grynai teisinių klausimų susijusių su dalyvavimo konflikte laipsniu ir pačio konflikto pobūdžiu, būtina iškelti ir kitą, labiau filosofinį klausimą, kad ir koks kontraversiškas jis bebūtų. Jis susijęs su vaiko autonomija ir jo laisve pačiam įtakoti savo gyvenimą. Mokslininkai, argumentavę už didesnių vaiko galimybių daryti sprendimus susijusių su juo pačiu įtvirtinimą tarptautiniuose dokumentuose, vėl atsigręžia į „vaiko gerovės“ ir „vaiko interesų“ principus, kai kalbama apie vaikų dalyvavimą ginkluotame

⁶⁹ II Papildomas Protokolas. *Op.cit.*

⁷⁰ Valstybės žinios, 1995 07 21, Nr.60-1501.

⁷¹ SAVE THE CHILDREN ALLIANCE, *Child soldiers being actively recruited as frontline fodder in at least 13 countries. Cit. op.*

⁷² 1989 m. vaiko teisių konvencijos 2000 m. Fakultatyvinis protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose. Valstybės žinios, 2002-12-31, Nr.126-5727.

⁷³ II Papildomas Protokolas. *Op.cit.*

⁷⁴ 1990 lapkričio 29 d. Afrikos Vienybės Organizacijos priimta Afrikos Vaiko Teisių ir Gerovės Chartija. *Op.cit.*

konflikte, nors jie paprastai naudojami siekiant apriboti vaikų autonomiją.⁷⁵ Žinant, kad vaikai dažnai įrodo galintys būti kompetetingais kariais⁷⁶, o kartais savo dalyvavimą pvz., nacionalinio išsivadavimo judėjime supranta kaip pareigą savo šaliai⁷⁷, įmanomi argumentai, kad apribojimai taikomi vaikų dalyvavimui ginkluotame konflikte pažeidžia jų saviraiškos ir asociacijų laisves⁷⁸. Dažnai vaikai, netekę artimųjų, taip pat suirus juos supančiai socialinei struktūrai, prisijungimą prie tam tikros grupuotės, kuri jiems suteikia maisto ir aprangos⁷⁹, mato kaip vienintelę išeitį. Reikia sutikti, kad kartais požiūris į šį klausimą tik kaip į visišką dalyvavimo uždraudimą gali būti per daug supaprastintas, suprantant, kad kai kurie vaikai neturėtų jokios galimybės išgyventi, jeigu neprisijungtų prie kovotojų. Aišku, dalyvavimas ginkluotame konflikte yra ypatingai brutalizuojanti veikla, tuo išsiskirdama net iš kitų vaikų išnaudojimo formų, uždraustų tarptautiniais dokumentais taip, teoriškai, darydama neįmanomą bet kokių asmenų, iki 18 metų amžiaus, laisvą ir informuotą apsisprendimą prie jos prisijungti. Tačiau, kaip jau minėta, tai negali būti traktuojama vienareikšmiškai ir realybė pateikia tam tikrų korekcijų teisiniam reguliavimui. Kad pasiekti geriausią sprendimą reikia pasverti įvairias aplinkybes, patirtį skirtingose šalyse.

Situacijų Analizė: Uganda, Demokratinė Kongo Respublika ir Siera Leonė

Šiame skyriuje trumpai aptariama trijų pastarojo meto konfliktų, kuriuose plačiai buvo naudojami vaikai kareiviai, istorija. Tarptautinis Baudžiamasis Teismas pradėjo tyrimus ir išdavė arešto orderius sulaikyti įtariamuosius jaunesnių nei 15 metų asmenų panaudojimu karo veiksmuose Ugandoje ir Kongoje. Vienas procesas jau prasidėjo – Hagoje teisiamas buvęs Kongo UPC ginkluotosios grupuotės lyderis Tomas Lubanga. Siera Leonėje 2002 m. įkurtas Specialusis Tribunolas turintis jurisdikciją teisti „labiausiai

⁷⁵ *Children of War*, Report from the Conference on Children of War, Organized by Swedish Red Cross, Swedish Save the Children and Raoul Wallenberg Institute, Stockholm, 1991.

⁷⁶ Pvz., BBC 2000 m. Gegužės 25 d. reportažas apibūdina vaikus Siera Leonėje kaip „bebaimius“, „agresyvius“ ir „profesionalių“. [interaktyvus] <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/764040.stm> [žiūrėta 2007-03-07].

⁷⁷ Pvz., kai kurie vaikai Ugandoje, prisijungiantys prie Viešpaties Pasipriešinimo Armijos, mano, kad tai jų „akivaizdi pareiga“. [interaktyvus] http://www.unicef.org/infobycountry/uganda_25184.html [žiūrėta 2007-03-07].

⁷⁸ JT Vaiko Teisių Konvencija, 12, 13, 14, 15 str. Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501.

⁷⁹ Pvz., UNICEF darbuotojų pateikti faktai apie Liberijos vaikus kareivius, kur vaikai teigia, kad grupuotė jiems suteikia „batus ir maisto“. [interaktyvus] http://www.unicef.org/uk/press/news_detail.asp?news_id=182 [žiūrėta 2007-03-04].

atsakingus“ už daugiau nei dešimt metų vykusio konflikto metu padarytus humanitarinės teisės pažeidimus. Visi kaltinamieji, be kitų pažeidimų, kaltinami ir tiesioginiu vaikų naudojimu karo veiksmuose.

Uganda

Šiaurės Ugandoje mažiausiai 25.000 vaikų buvo pagrobti ir įtraukti į Viešpaties Pasipriešinimo Armijos (angl. - Lord's Resistance Army, toliau – LRA) gretas nuo daugiau kaip 20 metų besitęsiančio konflikto pradžios.⁸⁰ Iš jų apie 12.000 buvo pagrobti po 2002 m. liepos, kai pradėjo veikti Tarptautinis Baudžiamasis Teismas, kaip LRA atsakomosios kampanijos prieš prezidento Museveni operaciją „Geležinis Kumštis“ dalis.⁸¹ LRA sudėtyje yra nuo 70% iki 80% nepilnamečių, iš jų šeštadalis – mergaitės⁸², todėl Ugandoje LRA dažnai vadinama „vaikų armija“⁸³. Nėra žinoma, kiek vaikų žuvo kovoje ir kiek iš jų mirė nuo vadų smurto, bado, ligų ir nepriežiūros. Taip pat nežinoma kiek iš jų sugebėjo pabėgti ar per susidūrimus buvo sulaikyti vyriausybės pajėgų.

Šiaurinėje Ugandoje jaunuoliai istoriškai dažnai dalyvavo kariniuose veiksmuose, ypatingai Ugandos – Sudano pasienio regione, kuris per savo permainingą istoriją buvo daugelio konfliktų židyns. Valdant britams, vėliau ir Miltonui Obotei (*Milton Obote*), kuris vadovavo išsilaisvinimo judėjimui 1962 m., *Acholi* genties vyrai užėmė svarbius karinius postus.⁸⁴ Per nepriklausomybės kovas ir vėliau, kaip nacionalinės armijos dalis *Acholi* dalyvavo žudant ir kankinant civilius. Iš viso, valdant Obotei, žuvo mažiausiai 500.000 žmonių.⁸⁵

Dabartinis prezidentas Museveni 1986 m. nuvertė Obotės režimą pasikliaudamas kariais, kuriuos jis užverbavo savo gimtojoje pietvakarių Ugandoje. Jis pradėjo persekioti *Acholi* žmones, atimdamas iš jų pareigybes ir versdamas grįžti į taip vadinamą Ačolilendą

⁸⁰ UNICEF. *Children bear the brunt of Uganda's 19-year conflict* [interaktyvus]

http://www.unicef.org/infobycountry/uganda_25704.html [žiūrėta 2007-03-10].

⁸¹ HUMAN RIGHTS WATCH. *Stolen Children: Abduction and Recruitment in Northern Uganda*. 2003, p. 6. [interaktyvus] <http://www.hrw.org/reports/2003/uganda0303/> [žiūrėta 2007-03-14].

⁸² MISCHOKOWSKI, G. *Abducted, Raped, Enslaved: The Situation of Girl Soldiers in the Case of Uganda*. Medica Mondiale. 2005, p. 3.

⁸³ REFUGEE LAW PROJECT. *Behind the Violence: Causes, Consequences and the Search for Solutions to the War in Northern Uganda*. Kampala. Makerere University, 2004, p. 20.

⁸⁴ STAVROU, A. *Youth Mobilisation in Uganda. Invisible Stakeholders: Children and War in Africa*. Pretoria, Institute for Security Studies, 2005, p. 9.

⁸⁵ WORLD VISION. *Pawns of Politics: Children, Conflict and Peace in Northern Uganda*. 2005.

[interaktyvus]

[http://www.worldvision.org/resources.nsf/main/PPA_Pawns2nd_final.pdf/\\$file/PPA_Pawns2nd_final.pdf](http://www.worldvision.org/resources.nsf/main/PPA_Pawns2nd_final.pdf/$file/PPA_Pawns2nd_final.pdf) [žiūrėta 2007-03-14].

(angl. – *Acholiland*) šiaurinėje šalies dalyje.⁸⁶ Ten demoralizuoti ir netekę pragyvenimo šaltinio *Acholi* kariai buvo lengvai užverbuoti naujo – Šventosios Dvasios Judėjimo (angl. – *Holy Spirit Movement*), kuris praktikavo savitą politinio revanšizmo ir krikščioniškosios bei tradicinių religijų mišinį. 1986 m. Šventosios Dvasios Judėjimas surengė nemažai išpuolių prieš vyriausybės pajėgas ir civilius gyventojus.⁸⁷ Kiek žinoma, pirmieji naudoti vaikus, kaip karius pradėjo ne *Acholi*, o kaip tik – Museveni pajėgos, kurios į savo gretas įtraukdavo vaikus iki 16 metų, vadinamuosius „kadogos“.⁸⁸ Tuo pačiu metu pradėjo plisti praktika priimti ir daug jaunesnius – septynių ar aštuonių metų vaikus.⁸⁹

Museveni pajėgos nugalėjo Šventosios Dvasios Judėjimą 1987 metais. Džozefas Kony (Joseph Kony) reorganizavo pajėgas ir jos tapo žinomos Viešpaties Pasipriešinimo Armijos pavadinimu. LRA ryšiai su *Acholi* gentimi nėra iki galo aiškūs. Kai kas mano, kad viso judėjimo pagrindas yra politinis *Acholi* revanšizmas, tačiau kiti teigia, kad judėjimas neturi aiškių politinių gairių (išskyrus dešimt dievo įsakymų), ir jo ryšiai su *Acholi* populiacija apsiriboja priespauda ir teroru, siekiant užtikrinti maisto ir žmogiškojo kapitalo tiekimą.⁹⁰ Kaip ten bebūtų, *Acholi* sudaro didžiąją dalį LRA narių, todėl Museveni Ugandos Liaudies Gynybos Pajėgos (angl. – *Ugandan People's Defence Force*, toliau – UPDF) pradėjo vykdyti *Acholi* ir kitų šiaurinės Ugandos genčių išskeldinimo politiką, kurios rezultatas – daugiau kaip 1,8 mln. žmonių Ugandoje šiandien gyvena laikinosiose išskeldintųjų stovyklose⁹¹, šis skaičius dar išaugo po 2002 m. Museveni surengtos operacijos „Geležinis Kumštis“ prieš LRA. Visoje šalyje yra mažiausiai 250 šalies viduje perkeltųjų stovyklų, jose gyvena apie 935.000 vaikų.⁹²

Gyvenimo sąlygos stovyklose – kritiškos.⁹³ Jos perpildytos, trūksta maisto, nėra išpildomi elementariausi sanitariniai ir higienos reikalavimai, plinta ligos, ypatingai cholera. Įprastiniai bendruomenių tarpusavio pagalbos mechanizmai sudarkyti. Žmonės stovyklose užpildinėjami tiek LRA, tiek UPDF, kuri oficialiai juos saugo. Norėdami

⁸⁶ Ačolilendas šalies šiaurėje sudarytas iš *Kitgum*, *Gulu* ir *Pader* provincijų.

⁸⁷ REFUGEE LAW PROJECT. *Behind the Violence: Causes, Consequences and the Search for Solutions to the War in Northern Uganda*, p. 20. *Op. cit.*

⁸⁸ HUMAN RIGHTS WATCH. *Stolen Children: Abduction and Recruitment in Northern Uganda*.

Op. cit.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ INTERNATIONAL ORGANIZATION OF MIGRATION. *Fulfilling the Forgotten Promise: The Protection of Civilians in Northern Uganda*. 2006 [interaktyvus] [http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/\(httpDocuments\)/5A7E50926A912554C1257109003A5E6B/\\$file/Diane+Paul+report+on+Northern+Uganda.pdf](http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/(httpDocuments)/5A7E50926A912554C1257109003A5E6B/$file/Diane+Paul+report+on+Northern+Uganda.pdf) [žiūrėta 2007-03-10].

⁹² *Ibid.*

⁹³ Organizacija „Gydytojai be Sienu“ 2004 m. stovyklose užfiksavo vidutinį 2,79 mirtingumą 10.000 gyventojų per dieną, o pavojus skelbiamas kai šis rodiklis didesnis nei 1. *Ibid.*

apsaugoti savo vaikus, tėvai priversti naktį juos išleisti iš stovyklos į artimiausią gyvenvietę, kur jie patys turi susirasti nakvynę autobusų stotyse, mokyklose ir bažnyčiose, taip išvengdami LRA grobimų.

Taigi pirmiausiai LRA aukos Šiaurės Ugandoje - tai tie tūkstančiai vaikų perkeltųjų stovyklose, kenčiančių pastaruosius 20 metų. Tiek Tarptautinio Baudžiamojo Teismo pradėtas tyrimas, tiek pagalbos ir reabilitacijos programos Ugandoje, skirtos buvusiems vaikams kareiviams, kritikuojamos kaip paliekančios nuošalyje tuos vaikus, kurie nors ir nedalyvavo karo veiksmuose, tačiau tapo tiesioginėmis jų aukomis.

LRA vaikus grobia visur – tiek einant ar grįžtant iš mokyklos, tiek išėjusius dirbti į laukus ar parnešti vandens ir pan. Po kelių dienų po pagrobimo vaikai inicijuojami ištepant taukmedžio aliejumi, grasinant, kad jis padės juos susekti jeigu jie bandys pabėgti.⁹⁴ Tada vaikai verčiami vykdyti žiaurumus, dažnai ir prieš savo artimuosius, taip užkertant jiems kelią grįžti namo.⁹⁵ Vėliau jie paskiriami tam tikram vadui; atsižvelgiant į jų amžių ir lytį, pavedamos konkrečios užduotys. Mergaitės be specifinių lyčiai užduočių, tokių kaip vandens nešiojimas, valgio gaminimas ir vadų „žmonų“ vaidmens, taip pat apmokomos kariniams veiksmams.⁹⁶ Daugybė vaikų LRA miršta nuo alkio ir išsekimo, žūva nuo karininkų rankos, bet daugiausiai – tiesioginiuose karo veiksmuose.⁹⁷ *World Vision* duomenimis apie 15% demobilizuotų vaikų buvo sužeisti mūšyje, beveik visi iš jų patyrė įvairias psichologines traumas.⁹⁸

Ugandos visuomenės požiūris į vaikus kareivius gana skirtingas. Nors tarptautinė bendrija ir įvairios organizacijos vaiku laiko asmenis iki 18 metų, Ugandoje vaikai tarp 15 ir 18 metų, vadinami *kijana* laikomi beveik suaugusiais ir visuomenė nelaiko jų aukomis. Daugybė civilių patyrė LRA smurtą ir dažniausiai smurtautojai buvo paaugliai, jau atlikę tapimo suaugusiu ritualus. Todėl dauguma gyventojų linkę užjausti jaunesnius nei 15 metų vaikus ir supranta būtinybę juos apsaugoti, tačiau į vyresnius vaikus žiūri kaip į karius ir, daugeliu atveju, kankintojus. Patys vaikai, grįžę iš LRA, dažnai vaizduoja save kaip herojus, drąsiai besikovusius už šalies išlaisvinimą, kas taip pat yra tam tikra psichologinė savignyria prieš visuotinę pasmerkimą ir viktimizaciją. Yra užfiksuota atveju, kai vaikai jau

⁹⁴ DENHOLM, E. *Uganda: Former child soldiers excluded in adulthood*. Amnesty International Press Release, 2005-10-14. [interaktyvus] <http://news.amnesty.org/index/ENGAFR590092005> [žiūrėta 2007-03-10].

⁹⁵ Yra surinkta faktų apie vaikus, kurie buvo verčiami nužudyti savo tėvus, brolius ar seseris. *Ibid.*

⁹⁶ Iki 70% LRA pagrobtų mergaičių buvo išduotas ginklas. MISCHOKOWSKI, G. *Abducted, Raped, Enslaved: The Situation of Girl Soldiers in the Case of Uganda*. *Op. cit.*

⁹⁷ HUMAN RIGHTS WATCH. *Stolen Children: Abduction and Recruitment in Northern Uganda*.

Op. cit.

⁹⁸ *Ibid.*

grįžę iš „krūmynu“ ir atlikę apšvalymo nuo „žudymo“ dvasių ritualus vėl grįžta į LRA gretas,⁹⁹ nes nesugeba įsilieti į visuomenę tiek socialiai, tiek ekonomiškai. Ši priešiška nusistatymą dar labiau stiprina 2000 m. išleistas amnestijos aktas, raginantis LRA narius nusiginkluoti, o buvusiems vaikams kareiviams netgi išmokamos piniginės išmokos. Visuomenė tai supranta kaip tam tikrą, visiškai neteisėtą atlygį, už žiaurumus, kuriuos ji patyrė.

2004 m. sausio 29 d. TBT prokuroras Luis Moreno Ocampo karto su prezidentu Museveni surengtoje spaudos konferencijoje pranešė, kad pradeda LRA įvykdytų nusikaltimų tyrimą. 2005 spalio 13 d. Teismas išdavė penkių įtariamųjų – Joseph Kony, Vincent Otti, Okot Odhiambo, Dominic Ongwen ir Raska Lukwiya, pagrindinių LRA vadų, arešto orderius. Daugelis Ugandos žmonių tai suprato kaip tam tikrą dalinį teisingumą, nes UPDF nusikaltimai nebuvo vertinami.¹⁰⁰ Orderių vykdymas taip pat perduotas vykdyti UPDF. Tai sukėlė didelį nerimą, kad gali pasikartoti „Geležinio Kumščio“ operacija. Taip pat kvestionuojamos UPDF galimybės juos įvykdyti - jeigu per pastaruosius dvidešimt metų jie nesugebėjo sulaikyti LRA atsakingų asmenų, neišku kodėl tai turėtų pavykti dabar. Taip pat bijoma dar žiauresnių ir dažnesnių LRA išpuolių, nes, anot gyventojų, vadai „nebeturi ko prarasti“¹⁰¹. Vis dėlto, paskutiniaisiais duomenimis, dauguma LRA pajėgų pasitraukė į kaimyninę Demokratinę Kongo Respubliką ir bendroji saugumo situacija Ugandoje pagerėjo.

Kongo Demokratinė Respublika

Kontekstas susijęs su vaikų panaudojimu ginkluoto konflikto metu Kongo Demokratinėje Respublikoje (toliau – KDR, Kongas) ženkliai skiriasi nuo situacijos Ugandoje. Kadangi konfliktai Kongo dažniau kildavo dėl tam tikro užsienio valstybių veikimo, vaikai dažnai privalomai imami į ginkluotąsias pajėgas ar net, veikiami patriotinių jausmų, įstoja savanoriškai. Paprastai terminas „privalomoji karinė tarnyba“ (angl. - *compulsory recruitment*) suprantamas kaip priešingas „prievartinei karinei tarnybai“ (angl. - *forced recruitment*) ir reiškia tam tikros kategorijos asmenų įstatymišką

⁹⁹ DENHOLM, E. *Uganda: Former child soldiers excluded in adulthood. Op. cit.*

¹⁰⁰ Ugandos vyriausybė pareiškė, kad tyrimo metu paaiškėjus nusikaltimams padarytiems UPDF, atsakingi asmenys bus teisiami nacionaliniuose tesimuose.

¹⁰¹ REDRESS. *Victims, Perpetrators or Heroes? Child Soldiers before the International Criminal Court.* 2006. [interaktyvus] <http://www.redress.org/publications/childsoldiers.pdf> [žiūrėta 2007-03-10].

įpareigojimą atlikti karinę tarnybą,¹⁰² tačiau Kongo atveju tai greičiau kvazilegalus ar tik politinis įpareigojimas, vis dėlto jis skiriasi nuo paprasčiausio vaikų grobimo mokyklose, laukuose ir namuose, kuris paplitęs Ugandoje. Nors, žinoma, ir Konge pasitaiko grobimo pavyzdžių – pvz., 2002 m. lapkričio 8 d. Kongo Patriotinės Sąjungos (pranc. - *Union Patriotic Congolais*, toliau – UPC) kariai, vadovaujami Tomo Lubangos (*Thomas Lubanga*), dabartinio TBT kaltinamojo, *Mudzi Pela* vietovėje, mokykloje iš pamokų išsivedė visą penktokų klasę, kaip jie patys teigė „atlikti karinę tarnybą“¹⁰³.

Pagal Jungtinių Tautų Misijos Konge (MONUC) surinktus duomenis, 2004 m. KDR karinėje veikloje dalyvavo apie 30.000 vaikų iki 18 metų.¹⁰⁴ Pradedant 1996 m. jie buvo naudojami įvairių pajėgų ir ginkluotųjų grupių.

1996 m. konfliktas prasidėjo Pietų Kiwu regiono Uvira provincijoje tų metų spalį. Jame dalyvavo keturios pagrindinės grupuotės, visų jų gretose kovėsi vaikai. Aktyviai dalyvavusi 1994 m. Ruandos genocide *Interahamwe* grupuotė įkūrė savo bazes pabėgėlių stovyklose tuometiniame Zaire (vėliau tapusiu KDR), kurios buvo įkurtos po masinio *Hutu* populiacijos egzodo iš Ruandos. *Interahamwe* pradėjo verbuoti vaikus stovyklose kaip patarnautojus ir smulkiems vagiliavimo darbams, tuo metu vaikai sudarė iki 20% jų pajėgų.¹⁰⁵

Grupuočių rengė išpuolius kaimyninės Ruandos teritorijoje, bet taip pat užpildinėjo ir vietinę *Tutsi* etninei grupei priklausančią *Banyamulenge* populiaciją, taip įžiebdamą vietinį konfliktą. *Banyamulenge* sulaukė karinės pagalbos iš Ruandos, Burundžio ir Ugandos.¹⁰⁶ Motyvuodamas grėsme regiono saugumui Pietų Kiwu vicegubernatorius pradėjo tremti *Banyamulenge* narius iš Uvira provincijos. Priešindamiesi jie prisijungė prie Ruandos, Angolos ir Ugandos remiamo Demokratinio Kongo-Zairo Išlaisvinimo Aljanso (angl. - *Alliance of Democratic Forces for the Liberation of Congo-Zaire*, toliau – ADFLC), vadovaujamo Laurent Desire Kabila, kuris 1997 m. gegužę nuvertė prezidento Mobutu Sese Seko režimą. Pradžioje ADFLC lengvai pritraukdavo naujų narių žadėdama iki 100 dolerių atlygį per dieną, tačiau vėliau, pritrūkęs žmogiškųjų resursų,

¹⁰² HAPPOLD, M. *Child Soldiers in International Law*. Manchester University Press, 2005. p. 8.

¹⁰³ HUMAN RIGHTS WATCH. *Ituri, "Covered in Blood", Ethnically Targeted Violence in Northeastern DR Congo*. 2003, p. 48. [interaktyvus] <http://hrw.org/reports/2003/ituri0703/> [žiūrėta 2007-03-12].

¹⁰⁴ Šis skaičius išlieka nepakitęs iki šiol ir naudojamas ir kitų agentūrų naujesnėse ataskaitose. Plg. [interaktyvus] www.monuc.org [žiūrėta 2007-03-11].

¹⁰⁵ WATCH LIST FOR CHILDREN AND ARMED CONFLICT. *Struggling to Survive: Children in Armed Conflict in the Democratic Republic of Congo*. 2006. [interaktyvus] http://www.watchlist.org/reports/pdf/dr_congo.report.20060426.pdf [žiūrėta 2007-03-11].

¹⁰⁶ *Ibid.*

taip pat pradėjo grobti vaikus. Sukilimo prieš Mobutu metu ADFLC gretose kovėsi iki 10.000 vaikų.¹⁰⁷

ADFLC kovėsi prieš prastai apmokamą ir nemotyvuotą Mobutu vyriausybinių armiją – Ginkluotąsias Zairo Pajėgas (pranc. - *Forces Armees Zairoises*, toliau – FAZ). Nėra surinkta patikimų duomenų, kad FAZ būtų naudoję vaikus, tačiau tarp pasidavusiųjų po pralaimėjimo, buvo ir nemažai nepilnamečių, kurie tikriausiai atliko įvairias, tiesiogiai su kariniais veiksmais nesusijusias, pagalbines užduotis.¹⁰⁸

Paskutinė jėga dalyvavusi konflikte, dažniausiai kartu su vyriausybėmis pajėgomis, buvo *Mai-Mai* partizaninė grupuotė, kuri buvo organizuota kaip gyventojų ginkluotas pasipriešinimas prieš užsienio intervenciją. *Mai-Mai*, kuri dar pagarsėjusi savo mistiniais ritualais, kurie turi apsaugoti nuo kulku, buvo sudaryta mažiausiai iš septynių atskirų grupuočių. Būtent prie *Mai-Mai* daugelis vaikų prisijungė savanoriškai, dažnai skatinami tėvų ir artimųjų. Tuo metu kai kuriuos *Mai-Mai* junginius sudarė iki 70% vaikų.¹⁰⁹

Antrasis konfliktas prasidėjo Laurent Kabila perėmus valdžią, kurią konsoliduodamas jis atstatydino savo Ruandos kilmės generolus. Tai vėl sukėlė nepasitenkinimą šalies rytuose, *Banyamulenge* sukėlė maištą armijoje, sukurdami naują darinį – Kongo Demokratinį Sąjūdį (pranc. - *Rassemblement Congolais pour la Democratie*, toliau – RCD).¹¹⁰ RCD-Goma savo sudėtyje turėjo apie 35-40% vaikų. Siekdama paremti RCD Uganda sukūrė savo grupuotes – Kongo Išlaisvinimo Judėjimą ir Ugandos Liaudies Gynybos pajėgas, išplėsdama konfliktą visame Rytų Konge. 1998 m., po susitikimo Hararėje, remdami Kabilą į konfliktą įsivėlė Zimbabvė, Angola, Namibija, Libija, Čadas ir Sudanas. Konflikte vienu ar kitu metu dalyvavo daugiau nei dešimt valstybių, 10-12 grupuočių naudojo vaikus.¹¹¹ Tikslus skaičius nėra žinomas, tačiau 2002 m. taikos derybose buvo pateiktas apytikris kombatantų sąrašas: iš viso buvo įvardinti apie 350.000 asmenų, iš jų apie pusę – jaunesni nei 18 metų. Apytikriai vertinama, kad 10% iš jų jaunesni nei 12 metų, 20% - tarp 12-15 metų ir 20% tarp 15 ir 18 metų

¹⁰⁷ AMNESTY INTERNATIONAL. Democratic Republic of Congo: Children at War. 2003. [interaktyvus] <http://web.amnesty.org/library/index/ENGAFR620342003> [žiūrėta 2007-03-12].

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ RCD vėliau skilo į atskiras grupuotes *RCD-Goma*, *RCD-K*, *RCD-ML*.

¹¹¹ JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“, teigia, kad be kitų vaikus naudojo: Forces Armées Congolaises (FAC), RCD-Goma, Mouvement national de liberation du Congo (MLC), Hema militias, Lendu militias, Mai-Mai, Ex-Rwandan Armed Forces (Ex-FAR) ir Interahamwe. 2003-10-30 (UN DocS/2003/1053).

amžiaus.¹¹²

Tačiau taikos derybos San Sityje nesugebėjo sustabdyti smurto Ituri regione. Jose nedalyvavo RCD-Goma, *Hema* etninės grupės UPC ir Ugandos UPDF pajėgos. UPC lyderis Tomas Lubanga pasmerkė RCD-ML, kuriai vadovavo *Lendu* genties vadai, kaip nuolaidžiaujančią užsieniečiams ir paskelbė šūkį „Ituri – ituriečiams“, reikalaujamas regiono autonomijos. Teigiama, kad jis pareikalavo jog kiekviena šeima prisidėtų prie pasipriešinimo perduodama „karvę, ožką arba vaiką“.¹¹³ Nacionalinė valdžia siekė atgauti regiono kontrolę pasitelkdama RCD-ML, tai privertė Uganda pakeisti poziciją ir paremti UPC. Šis žingsnis suintensyvino etninio pagrindo konfliktą tarp *Hema* ir *Lendu* genčių. Kiekviena pusė kovose naudojo vaikus, patriotine propaganda spausdami tėvus, kad jie leistų vaikams prisijungti prie kovotojų. Daug vaikų prisijungė savanoriškai genami skurdo ar tikėdamiesi jog būdami grupuotės nariais galės nuo reidų apsaugoti savo šeimą. Pranešama, kad kiekviena kovojanti pusė taip pat grobdavo vaikus viena iš kitos.¹¹⁴

Tomo Lubangos sulaikymas sukėlė įvairių reakcijų Kongo Demokratinėje Respublikoje. Kai kurie mano, kad tai didžiulis laimėjimas padėsiantis užtikrinti regiono saugumą ir pirmas žingsnis patraukiant atsakomybėn visus kaltuosius, kiti reaguoja atsargiau, išreiškdami nepasitikėjimą „baltųjų žmonių“ teismu, kurie prieš tai suteikė galimybę jam vykdyti nusikaltimus tiekdami ginklus.¹¹⁵ Už Ituri ribų taip pat pastebimas karo vadų susirūpinimas dėl savo ateities, nors jie ir pilnai nesuvokia TBT jurisdikcijos ribų, ir jo priklausomybės nuo JT ir nacionalinių pajėgų vykdant areštus.¹¹⁶ Žmonės Konge taip pat nustebinti kaltinimų formuluotės - vaikų naudojimas ginkluotame konflikte dažniausiai nelaikomas nusikaltimu. Daugelis išreiškė nusivylimą, kad į kaltinimų sąrašą nebuvo įtrauki „žiauresni“ nusikaltimai – išprievartavimai, žudynės ir kankinimai.

Siera Leonė

Siera Leonėje konfliktas truko nuo 1991 iki 2002 metų. 1991 m. į šalies pietryčius įsiveržė Foday Sankoh vadovaujami Jungtinio Revoliucinio Fronto (angl. -

¹¹² AMNESTY INTERNATIONAL. *Democratic Republic of Congo: Children at War*. *Op. cit.*

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ REDRESS. *Victims, Perpetrators or Heroes? Child Soldiers before the International Criminal Court*. *Op. cit.*

¹¹⁶ *Ibid.*

Revolutionary United Front, toliau – RUF), kariai, remiami Liberijos sukilėlių lyderio Čarlzo Teiloro (*Charles Taylor*), kuris siekė asmeninio keršto visai Siera Leonės populiacijai už trukdymą pasiekti pergalę Liberijos pilietiniame kare (1986 – 1996 m.).¹¹⁷ 1992 m. balandį liaudies sukilimas, vadovaujamas kapitono Valentine Strasser, nuvertė tuometinį šalies prezidentą Momoh, tačiau jo sukurta Laikinoji Nacionalinė Valdymo Taryba nesugebėjo pažaboti RUF veiksmų šalies pietuose. 1993 m. Taryba nusamdė privačią karybos kompaniją *Executive Outcomes*, kuri sugebėjo nustumti RUF pajėgas į šalies pasienį, bet vėliau kontraktas buvo nutrauktas. Spaudžiant tarptautinei bendruomenei 1996 m. šalyje įvyko prezidento rinkimai, kuriuos laimėjo buvęs JT atstovas šalyje Ahmad Kabbah. Kabbah ragino vietos bendruomenes kurti savigynos būrius, vadinamuosius *Kamajor*, vėliau suformuodamas nereguliaris Pilietinės Gynybos Pajėgas (angl. - *Civil Defence Force*, toliau – CDF) ir priešintis RUF išpuoliams, taip sukeldamas armijos nepasitenkinimą.

1997 m. Kabbah buvo nuverstas Revoliucinės Tarybos Ginkluotųjų pajėgų (angl. - *Armed Forces Revolutionary Council*, toliau – AFRC), vadovaujamų Paul Koroma, kuris pakvietė RUF prisidėti prie naujai formuojamos vyriausybės. Per keletą mėnesių šalis nugrimzdo į visišką chaosą. AFRC/RUF aljansas, spaudžiamas tarptautinės bendruomenės, buvo sutikęs grąžinti į valdžią prezidentą Kabbah, tačiau pasižadėjimo nevykdė, tada į šalį, remiantis regioniniu mandatu, buvo įvestos Nigerijos pajėgos, kurios privertė AFRC/RUF pereiti į partizaninę kovą. AFRC/RUF finansavo savo veiksmus „kruvinųjų deimantų“ realizacija per Liberiją. Šalyje išplito neįsivaizduojamo masto žmogaus teisių pažeidimai: galūnių amputacijos, žudynės, plėšimai ir prievartavimai. Net septynmečiai vaikai buvo plačiai naudojami kariniuose veiksmuose.¹¹⁸

2001 m. Abudžoje buvo pasirašytas antrasis taikos susitarimas (pirmoji 1999 m. Lomės taikos sutartis buvo nutraukta RUF paėmus įkaitais 500 Didžiosios Britanijos karių, įvestų į šalį pagal JT mandata). Oficiali karo pabaiga buvo paskelbta 2002 m. sausį, o tų pačių metų gegužę Kabbah buvo perrinktas šalies prezidentu. Tais pačiais metais buvo įkurtas Specialusis Siera Leonės Tribunolas teisti asmenims, kurie „labiausiai atsakingi už rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus“, įvykdytus konflikto

¹¹⁷ INTERNATIONAL CRISIS GROUP. *Conflict History: Sierra Leone*. 2004. [interaktyvus] http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?action=conflict_search&l=1&t=1&c_country=96 [žiūrėta 2007-03-12].

¹¹⁸ Tiek AFRC/RUF, tiek CDF naudojo vaikus ir nors tikslus skaičius nėra žinomas, demobilizuojant karius 2002 m. buvo užregistruota 6845 asmenys jaunesni nei 15 metų. JT Generalinio Sekretoriaus 21-oji ataskaita dėl JT Misijos Siera Leonėje (UN Doc S/2004/228).

metu.¹¹⁹

2002 m. lapkritį Specialiojo tribunolo prokuroras patvirtino, kad asmenys, jaunesni nei 18 metų nebus teisiami.¹²⁰ Specialiojo Tribunolo statutas numato, kad „jaunesnių nei 15 metų asmenų šaukimas ir ėmimas į karines pajėgas ir jų panaudojimas kariniuose veiksmuose“ yra tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimas.¹²¹ 2004 kovą Tribunolas nusprendė, kad 1999 m. Lomės taikos susitarime paskelbta amnestija negalioja nusikaltimams žmoniškumui ir karo nusikaltimams.¹²² O tų pačių metų birželį – kad draudimas panaudoti jaunesnius nei 15 metų vaikus jau buvo tarptautinės paprotinės teisės dalimi prieš priimant Romos Tarptautinio Baudžiamojo Teismo statutą.¹²³

Šiuo metu sulaikyti ir teismo laukia 11 asmenų siejamų su AFRC, RUF ir CDF. Jie apkaltinti žudymu, prievartavimu, ėmimu į vergiją ir seksualinę vergiją taip pat kitais rimtais pažeidimais. Visi iš jų taip pat kaltinami jaunesnių nei 15 asmenų ėmimu į ginkluotąsias pajėgas ir jų panaudojimu kariniuose veiksmuose.¹²⁴ 2006 m. Nigerija Tribunalui perdavė buvusį Liberijos Prezidentą Čarlzą Teilorą, kuris laikomas „labiausiai atsakingu“¹²⁵ už karo nusikaltimus. Baimindamasis dėl saugumo Specialiojo Teismo prezidentas nusprendė perkelti Teiloro procesą į Hagą.¹²⁶ Siera Leonėje taip pat veikia Tiesos ir Susitaikymo Komisija, kurios pagrindinis tikslas – užtikrinti, kad visi nusikaltimai būtų atskleisti, už juos teisingai atlyginta ir pateikti rekomendacijas, kad jie ateityje nepasikartotų. Nuo 2002 m. jau daugiau kaip 8000 aukų liudijo komisijai,¹²⁷ 2005 m. Komisija pateikė ataskaitą, kurioje siekiant išvengti ateities konfliktų rekomendavo mirties bausmės panaikinimą, įstatymų draudžiančių antiviešybinę veiklą atšaukimą, kasybos industrijos skaidrumo didinimą ir karo aukų reparacijos fondo steigimą. Deja,

¹¹⁹ Specialiojo Tribunolo puslapis internete. [interaktyvus] <http://www.sc-sl.org/about.html> [žiūrėta 2007-03-12].

¹²⁰ RELIEFWEB. *UN-backed court in Sierra Leone will not try child soldiers*. 2003 [interaktyvus] <http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/db900SID/ACOS-64BUTG?OpenDocument> [žiūrėta 2007-03-11].

¹²¹ Specialiojo Siera Leonės Tribunolo statuto 4 str. 3 p. [interaktyvus] <http://www.sc-sl.org/scsl-statute> [žiūrėta 2007-03-12].

¹²² AMNESTY INTERNATIONAL. *Sierra Leone: Special Court rejects amnesty for the worst crimes known to humanity*. 2004. [interaktyvus] <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGAFR510072004?open&of=ENG-SLE> [žiūrėta 2007-03-12].

¹²³ Specialiojo Tribunolo pranešimas spaudai. 2004. [interaktyvus] <http://www.sc-sl.org/Press/pressrelease-060104.html> [žiūrėta 2007-03-12].

¹²⁴ COALITION TO STOP THE USE OF CHILD SOLDIERS. *Global Report 2004: Sierra Leone*. 2004. [interaktyvus] www.child-soldiers.org/document_get.php?id=795 [žiūrėta 2007-03-12].

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ HUMAN RIGHTS WATCH. *Country Summary: Sierra Leone*. 2007. [interaktyvus] <http://hrw.org/wr2k7/pdfs/sierraleone.pdf> [žiūrėta 2007-03-12].

¹²⁷ COALITION TO STOP THE USE OF CHILD SOLDIERS. *Global Report 2004: Sierra Leone*. 2004. [interaktyvus] www.child-soldiers.org/document_get.php?id=795 [žiūrėta 2007-03-12].

naujoji vyriausybė deda mažai pastangų rekomendacijos įgyvendinimui.¹²⁸

UNICEF šalyje taip pat vykdo vaikų kareivių nuginklavimo, demobilizacijos ir reintegracijos programą. Daugiau kaip šeši tūkstančiai vaikų buvo grąžinti į savo šeimas, apie 3.000 vėl pradėjo lankyti mokyklas. Tačiau programa kritikuojama kaip skirianti per mažai dėmesio mergaitėms, kurios dažnai grįžusios į savo kaimus privalo atlikti privalomuosius „apsivalymo“ ritualus, luošinant jų lytinius organus; taip pat nepakankamas dėmesys skiriamas asmenims, kurie į karinius būrius buvo paimti būdami paaugliai, tačiau demobilizacijos metu jau buvo sulaukę pilnametystės.¹²⁹

Situacija Siera Leonėje išlieka įtempta ir įvairios tarptautinės organizacijos perspėja, jog regionas ateityje gali tapti naujo konflikto židiniu.¹³⁰

Vaikų kareivių teisinė atsakomybė

Vaikai, dalyvaudami konflikte, neišvengiamai tampa humanitarinės teisės pažeidimų vykdytojais. Dažnai, dėl savo nesubrendimo ir vadų manipuliacijos jie tampa atsakingi už pačius žiauriausius nusikaltimus. Tuo atveju, juos patyrę bendruomenės dažnai atsisako atsižvelgti į jų jauną amžių ir reikalauja atsakomybės. Iškyla klausimas – ar vaikai gali būti laikomi atsakingais už karo nusikaltimus, kuriuos jie padarė dalyvaudami karo veiksmuose? Jeigu taip, tai koks yra minimalus amžius kilti atsakomybei už karo nusikaltimus, kokios vaikų procesinės garantijos? Daugiausiai diskusijų dėl šio klausimo kilo steigiant Siera Leonės Specialųjį Tribunolą ir nors galiausiai buvo paskelbta, kad tribunolas neteis asmenų, kuriems nusikaltimo padarymo metų nebuvo suėję aštuoniolika metų¹³¹, tačiau teorinės galimybės tam, ateities procesuose, išlieka.

Dažnai vaikai ginkluotame konflikte veikia negalėdami kontroliuoti savo veiksmų – pvz., jie būna apsvaiginti narkotikais, ir dėl to negali būti laikomi atsakingais. Kitais atvejais jiems grasinama ir į tai turi būti atsižvelgta juos išteisinant, ar švelninant atsakomybę. Tačiau tais atvejais, kai vaikai kareiviai veikė savanoriškai, ir kontroliavo savo veiksmus, tam tikras atsakomybės laipsnis galėtų atsirasti. Vis dėlto reikėtų atsižvelgti į tam tikras švelninančias aplinkybes, pavyzdžiui, jei jie buvo pagrobti ar su jais buvo žiauriai elgiamasi. Vaiko sąmoningumas, pasirenkant ar prisijungti prie

¹²⁸ HUMAN RIGHTS WATCH. *Country Summary: Sierra Leone. Cit. op.*

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ *Amnesty International, Human Right Watch ir International Crisis Group 2006 metų atskaitos.*

¹³¹ RELIEFWEB. *UN-backed court in Sierra Leone will not try child soldiers. Op. cit.*

ginkluotos grupės, ar vykdant nusikaltimus, turėtų būti vertinamas kritiškai, atsižvelgiant į vaiko pažeidžiamumą ir ribotą supratimą. Šis vertinimas turėtų pasitarnauti švelninant atsakomybę.¹³²

Tarptautinė teisė tiesiogiai nereglamentuoja, ar vaikai kareiviai turėtų atsakyti už karo nusikaltimus, kuriuos jie įvykdė ginkluoto konflikto metu. Vaiko Teisių Konvencijos Fakultatyvinis Protokolas¹³³ dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose nepateikia nuostatų, ar vaikai kareiviai galėtų būti persekiojami, koks turėtų būti minimalus amžius atsirasti baudžiamajai atsakomybei (amžius, kai jaunuolis būtų pripažįstamas skiriantis gera nuo blogo; kai atsirastų tam tikras atsakomybės laipsnis už savo veiksmus). Siera Leonės atveju daug nevyriausybinų organizacijų priešinosi galimybei persekioti visus asmenis iki 18 metų, motyvuodamas tuo, kad jie būtų stigmatizuoti ir jų galimybės grįžti į visuomenę būtų apribotos.

Vis dėlto, Vaiko Teisių Apsaugos Konvencija¹³⁴ neuždraudžia vaikų baudžiamojo persekiojimo procedūros jei ji atliekamas sąžiningai ir atsižvelgiama į specialius vaiko poreikius ir pažeidžiamumą. Konvencijos 3 str. nustato, kad „Imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia - vaiko interesai.“

Tam tikrais atvejais, kai vaikai veikė suprasdami savo veiksmus, ketindami ir norėdami įvykdyti žiaurumus, specialus jiems pritaikytas teismo procesas ir atsakomybė už savo veiksmus ir jų pasekmes, tampa jų pačių interesų apsauga. Principas „svarbiausia - vaiko interesai“¹³⁵ reikalauja, kad bet kokiam baudžiamajam procese prieš vaiką, jo poreikiai turėtų būti svarbiausi. JT standartinės minimalios nepilnamečių teisenos taisyklės („Pekino Taisyklės“) nustato: „Nepilnamečio gerovė turėtų būti pagrindinis veiksnys į kurį atsižvelgiama sprendžiant bylą“¹³⁶.

Vaikų baudžiamojo persekiojimo priešininkai teigia, kad vaikai kareiviai negali būti teisiami tarptautiniuose baudžiamuosiuose tribunoluose, tokiuose kaip Siera Leonės Specialusis Tribunolas, todėl, kad Tarptautinis Baudžiamasis Teismas neturi jurisdikcijos

¹³² AMNESTY INTERNATIONAL. *Child soldiers: criminals or victims*. 2000 [interaktyvus] <http://web.amnesty.org/library/Index/engIOR500022000?OpenDocument&of=THEMES%5CCHILDREN+JUVENILES> [žiūrėta 2007-03-15].

¹³³ JT GA Vaiko Teisių Konvencijos Fakultatyvinis Protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose. *Op. cit.*

¹³⁴ JT Vaiko Teisių Konvencija. *Op. cit.*

¹³⁵ 3 str. *Ibid.*

¹³⁶ 1985 lapkričio 29 d. JT GA rezoliucija „dėl standartinių minimalių nepilnamečių teisenos taisyklių“, (UN Doc A/RES/40/33).

vaikams. Romos Statutas aiškiai nustato: “Teismo jurisdikcijai nepriklauso asmuo, kuriam įtariamo nusikaltimo padarymo metu nebuvo sukakę 18 metų“ (26 str.). Tačiau tai būtų klaidingas interpretavimas - ši nuostata buvo politinio kompromiso rezultatas, o ne tarptautinės teisės principo įtvirtinimas.¹³⁷

Jugoslavijos ir Ruandos *ad hoc* tribunolų statutai nieko neparasako klausimu, ar asmenys iki 18 gali būti teisiami, ar nepilnametis gali pasinaudoti šia aplinkybe gindamasis nuo kaltinimų. Taigi, jei būtų pateikti rimti kaltinimai prieš asmenį, įvykdžiusį nusikaltimus iki sueinant 18 metų, prokuroras galėtų veikti savo nuožiūra. Niurnbergo ir Tokijo Karinių Tribunolų Statutuose, Jungtinių Tautų Nusikaltimų Taikai ir Žmonijos Saugumui Kodekso projekto 1996 m. redakcijoje¹³⁸, taip pat nėra jokio reguliavimo šiuo klausimu. Vaiko Teisių Apsaugos Konvencijoje taip pat nėra numatytas minimalus amžius baudžiamajai atsakomybei, bet 40 straipsnyje numatytas asmenų iki 18 metų amžiaus teismo procesas. Siera Leonės Specialiojo Tribunolo Statutas¹³⁹ numato asmenų nuo 15 iki 18 proceso galimybę, nors nėra ruošiamasi ja pasinaudoti.

JT Generalinis Sekretorius pareiškė¹⁴⁰, kad vaikų baudžiamasis persekiojimas įmanomas tik išskirtinėmis aplinkybėmis, ir pakvietė tarptautinę bendruomenę užtikrinti, kad tokiu atveju, būtų sudaromos visos sąžiningo proceso sąlygos. Ypatingai svarbu, kad tokie atvejai būtų nagrinėjami tarptautiniame teisme, kadangi nacionalinėms teismų sistemoms dažnai trūksta resursų ir juose pažeidžiami tarptautiniai nepilnamečių proceso standartai. Pavyzdžiui, Siera Leonėje, nepilnamečių atsakomybės sistema buvo praktiškai sunaikinta pilietinio karo, nors kai ji ir funkcionavo, nepilnamečiams dažnai buvo skiriamos fizinės bausmės¹⁴¹.

Amnesty International taip pat atkreipia dėmesį, kad tarptautinė bendruomenė turėtų rūpintis kokiose sąlygose yra laikomi vaikai tarptautiniuose ir nacionaliniuose teismuose, ir imtis priemonių jas pagerinti. Dažnai sulaikymo sąlygos nacionaliniuose

¹³⁷ Ši nuostata buvo priimta kaip kompromisas, todėl, kad šalys delegatės negalėjo susitarti dėl minimalaus atsakomybės amžiaus. Ji nereiškia, kad nacionaliniai teismai ar tarptautiniai tribunolai negali pripažinti vaikų atsakingais tam tikromis aplinkybėmis. Kadangi nebuvo sutarta dėl amžiaus, buvo nuspręsta, kad TBT galės teisti asmenis, kuriems nusikaltimo padarymo momentu buvo 18 metų, bet tai nepanaikina galimybės juos persekioti kituose teismuose. AMNESTY INTERNATIONAL. *Child soldiers: criminals or victims*. *Op. cit.*

¹³⁸ 48-oje Tarptautinės Teisės Komisijos sesijoje priimtas „Nusikaltimų Taikai ir Žmonijos Saugumui Kodekso projektas“. [interaktyvus] http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/7_4_1996.pdf [žiūrėta 2007-03-15].

¹³⁹ Specialiojo Siera Leonės Tribunolo statuto 7 str. *Op. cit.*

¹⁴⁰ 2000 m. spalio 4 d JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „dėl Specialiojo Siera Leonės Tribunolo įkūrimo“, par. 32 -38, (UN Doc. S/2000/915).

¹⁴¹ 2000 m. vasario 24 d. JT Vaiko Teisių Komiteto ataskaita „dėl situacijos Siera Leonėje“, (UN Doc. CRC/C/15/Add.116).

teismuose gali būti pripažintos kaip atitinkančios žiaurų, nežmonišką ir žeminantį elgesį dėl maisto trūkumo, perpildymo, laikymo kartu su suaugusiais, kas gali išprovokuoti jų seksualinį išnaudojimą. Vaikams liudininkams taip pat turi būti suteikta apsauga ir parama.¹⁴²

Vienas iš pagrindinių argumentų tarptautiniuose forumuose prieš vaikų kareivių atsakomybę yra galimybė juos “stigmatizuoti”, taip vėliau apsunkinant jų reintegravimąsi į visuomenę. Tačiau tarptautiniai standartai aiškiai pabrėžia, kad asmenų iki 18 metų atsakomybės principų tikslas yra juos reabilituoti, o svarbiausi – jų interesai. Norint užtikrinti privatumą¹⁴³, o tuo pačiu ir išvengti viešos stigmatizacijos, taip pat siekiant apsaugoti vaikus nuo kitų grėsmių, yra numatytos, specifinės vaikams procesinės garantijos:

1. Teisė būti išklaustam¹⁴⁴

Nepilnametis kaltinamasis turi turėti galimybę dalyvauti visose proceso veiksmuose, gauti visą informaciją, ir ją suprasti. Jeigu vaikas procese dalyvauja nesuprasdamas jo reikšmės ir jame prisipažįstamas kaltu, tai toks procesas nepasiekia savo tikslo ir nusikaltimas lieka nenubaustas. Vaikas, kuris yra teisiamas privalo suprasti ir dalyvauti visuose procesiniuose veiksmuose, jeigu tas procesas yra sąžiningas, o teismas turi atsižvelgti į vaiko amžių, jo intelektualines ir emocines galimybes suvokti prieš jį atliekamų veiksmų prasmę.¹⁴⁵

¹⁴² AMNESTY INTERNATIONAL. *Child soldiers: criminals or victims*. *Op. cit.*

¹⁴³ Pekino Taisyklių 8(1) ir 8(2) straipsniai nustato, kad vaiko vardas ir pavardė neturėtų būti paskelbti. *Op. cit.*

¹⁴⁴ JT Vaiko Teisių Konvencijos 12 straipsnis:

(1. Valstybės dalyvės garantuoja vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais; be to, vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą, skiriama daug dėmesio.

(2. Todėl vaikui būtina suteikiama galimybė būti išklaustam bet kokio jį liečiančio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą ar atitinkamą organą nacionalinių įstatymų numatyta tvarka.

¹⁴⁵ Šis klausimas buvo nagrinėtas Europos Žmogaus Teisių Teisme. *Byla V. v. Jungtinė Karalystė* (No. 24888/94), kur buvo pripažinta, kad 11 metų berniukas negalėjo dalyvauti procedūrose, atliekamos bauginančioje teismo salės atmosferoje, kai procedūros tik minimaliai pritaikytos jo amžiui.

2.Laisvės apribojimas turi būti naudojamas tik kraštutiniu atveju, o sulaikyti vaikai turi teisę į teisinę pagalbą ir priežiūrą, atsižvelgiant į jų amžių¹⁴⁶

3.Teisė į pagalbą fiziškai ir psichologiškai atsistatyti ir socialinę reintegraciją¹⁴⁷

Ši nuostata užtikrina, kad bet kuris kaltinamasis vaikas, kartu su bausme sulauktų ir atitinkamos pagalbos reabilituojantis. Ypatingai svarbu, kad ši pagalba būtų pradėta teikti dar prieš teismą ir pačio proceso metu. Jei jos teikimas prasideda tik po nepilnamečio kaltės ar nekaltumo pripažinimo, gali būti padaryta rimta psichologinė žala. Besitęsianti psichologinė pagalba gali būti gyvybiškai svarbi padedant vaikui suprasti savo atsakomybę už savo veiksmus ir juos vertinant.

¹⁴⁶ JT Vaiko Teisių konvencijos 37 straipsnis:

- b) nė iš vieno vaiko neteisėtai ar savavališkai nebūtų atimta laisvė. Vaikas areštuojamas, sulaikomas ar įkalinamas pagal įstatymą, tik kraštutiniu atveju ir kiek įmanoma trumpesniai laikui;
- c) su kiekvienu vaiku, kuriam atimta laisvė, būtų elgiamasi žmoniškai, kad būtų gerbiamas jo orumas atsižvelgiant į jo amžiaus asmenų poreikius. Kiekvienas vaikas, kuriam atimta laisvė turi būti atskirtas nuo suaugusiųjų, jei tik nemanoma, kad šito daryti nedera dėl paties vaiko interesų; jis turi turėti teisę palaikyti ryšius su savo šeima susirašinėdamas ir pasimatydamas, išskyrus ypatingas aplinkybes;
- d) kiekvienas vaikas, kuriam atimta laisvė, turėtų teisę tuoj pat gauti teisinę ir kitokią pagalbą, taip pat teisę ginčyti savo laisvės atėmimo teisėtumą prieš teismą ar kitą kompetentingą, nepriklausomą ir nešališką organą ir teisę reikalauti, kad jie neatidėliodami priimtų sprendimą dėl bet kurio tokio procesinio veiksmo.

¹⁴⁷ JT Vaiko Teisių konvencijos 39 straipsnis:

Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad padėtų fiziškai ir psichologiškai atsistatyti ir socialiai reintegruoti vaikui, tapusiam bet kokio pobūdžio nesirūpinimo, išnaudojimo, piktnaudžiavimo; kankinimo ar kitokio žiauraus, nežmoniško arba orumą žeminančio elgesio ar bausmės; ginkluotų konfliktų auka.

4. *Sąžiningo, pritaikyto vaikui proceso reikalavimai*¹⁴⁸

40-as Vaiko Teisių Konvencijos straipsnis pabrėžia, kad su nepilnamečiu, atliekant baudžiamąsias procedūras turi būti elgiamasi pagarbiai, o proceso tikslas – ugdyti vaiko pagarbą kitų asmenų teisėms ir skatinti jo reintegraciją į visuomenę. Siekiant šių tikslų, labai svarbu, kad jaunuolis suprastų savo veiksmų rimtumą, pripažintų kaltę, atsiprašytų aukos ar jos artimųjų. Procesas turėtų atitikti visus sąžiningo teismo reikalavimus taikomus ir suaugusiems, tokius kaip:

- Teisė būti laikomam nekaltu, kol neįrodyta priešingai.
- Teisė susipažinti su bylos medžiaga ir žinoti kaltinimus.
- Teisė į teisinę pagalbą.
- Teisė stoti prieš sąžiningą ir nepriklausomą teismą.
- Teisė neduoti parodymų prieš save.
- Teisė apskųsti teismo sprendimą.

Vaiko Teisių Konvencija įtvirtina, kad nepilnamečių procesas turėtų būti uždaras. Tai speciali nuostata vaikams, suprantant jų ypatingą pažeidžiamumą stigmatizacijai jeigu jie pripažįstami kaltais ar bent apkaltinami. Ši nuostata sutampa su Tarptautinio Politinių ir Piliетinių Teisių Pakto 14(1) str. nuostata, kuri reikalauja viešo proceso, “išskyrus, kai

¹⁴⁸

JT Vaiko Teisių konvencijos 40 straipsnis:

(1. Valstybės dalyvės pripažįsta kiekvieno vaiko, įtariamo pažeidus baudžiamuosius įstatymus, kaltinamo arba pripažįstamo kaltu dėl jų pažeidimo, teisę, kad su juo būtų elgiamasi stengiantis ugdyti jo orumą ir reikšmingumą, pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, kad būtų atsižvelgiama į jo amžių ir jaustųsi noras padėti jam reintegruoti ir atlikti naudingą vaidmenį visuomenėje.

(2. Šių tikslų siekdamas ir atsižvelgdamas į atitinkamas tarptautinių dokumentų nuostatas, valstybės dalyvės užtikrina, kad:

a) nė vienas vaikas nebūtų įtariamasis pažeidęs baudžiamuosius įstatymus, nebūtų kaltinamas ir pripažįstamas kaltu juos pažeidęs veiksmais ar neveikimu, kurie, juos įvykdant, nebuvo nacionalinės arba tarptautinės teisės uždrausti

b) kiekvienas vaikas, kuris laikomas pažeidusiu baudžiamuosius įstatymus arba kaltinamas jų pažeidimu, turėtų bent tokias garantijas:

I) laikomasi nekaltumo prezumpcijos, kol jo kaltė nebus įrodyta pagal įstatymus;

II) suteikiama greita ir tiesioginė informacija apie jam iškeltus kaltinimus, o prireikus, per tėvus ar teisėtus globėjus, ir teisinė bei kitokia pagalba, kuri jam reikalinga rengiantis gintis ar ginantis;

III) neatidėliojant supažindinama su kompetentingo, nepriklausomo ir nešališko organo arba teismo organo sprendimu, priimtu teisingai, pagal įstatymą, dalyvaujant advokatui arba kitam atitinkamam asmeniui, apsvarsčius bylą, jeigu tai nekenkia vaiko interesams, ypač turint omenyje jo amžių ir situaciją, arba jo tėvams ar teisėtiems globėjams;

IV) teisė nebūti verčiamam duoti parodymus arba prisipažinti kaltu; susipažinti su kaltinimo liudytojų parodymais savarankiškai arba padedant kitiems asmenims ir lygiomis teisėmis pasinaudoti liudytojais gynėjais bei susipažinti su jų parodymais;

V) jei manoma, kad vaikas pažeidė baudžiamuosius įstatymus, teisė į pakartotinį atitinkamo sprendimo ir visų šiuo atveju panaudotų priemonių svarstymą, atliekamą aukštesnio kompetentingo, nepriklausomo ir nešališko organo arba teismo organo pagal įstatymą;

VI) nemokamą vertėjo pagalbą, jei vaikas nesupranta vartojamos kalbos arba ja nekalba;

VII) visišką pagarbą jo asmeniniam gyvenimui visose bylos nagrinėjimo stadijose.

nepilnamečių interesų labai turi būti kitaip arba kai byla yra susijusi su santuokiniais ginčais ar su vaikų globa.”¹⁴⁹

“Pekino taisyklės” išplečia Konvencijos 40 straipsnį teigdamas, kad „Nepilnamečio teisės į privatą gyvenimą turi būti laikomasi visomis pakopomis siekiant išvengti žalos, kuri jam sukeliama neteisėtu viešumu arba šmeižtu. Iš principo nėra skelbiama jokia informacija, kuri gali leisti nustatyti nepilnamečio pažeidėjo tapatybę“.¹⁵⁰ Visiškai suprantama, kad jeigu vaikas viešai bus pavadintas nusikaltėliu, o ypač karo, ilgalais efektas gali būti labai žalingas ir būtų labai sudėtinga jį reabilituoti ir sugrąžinti į visuomenę. Vis dėlto, teismas, sprenddamas, dėl uždaro spaudai ir kitiems asmenims posėdžio, turėtų atsižvelgti ir į aukos, ar jos artimųjų interesus. Visi kiti anksčiau paminėti punktai yra bazinės procesinės garantijos, taikomos ir suaugusiems, įtvirtintos tarptautiniuose dokumentuose, taip pat ir Tarptautinio Pilietinių ir Politinių Teisių Pakto 14 straipsnyje.¹⁵¹

5. Teisė į pritaikytą vaiko supratimui procesą¹⁵²

Tarptautinė teisė reikalauja, kad asmenys iki 18 metų būtų teisiami institucijoje, kuri pritaikyta jų reikmėms ir supratimo lygiui. Jie neturėtų būti teisiami kartu su suaugusiais. Taigi turėtų būti sukurta speciali kolegija, kuri spręstų vien nepilnamečių bylas (Siera Leonės Specialiojo Tribunolo statute numatyta tokia galimybė)¹⁵³, arba turi būti garantuota, kad teisėjai ir kitas teismo personalas, būtų specialiai paruoštas, ar turėtų darbo su nepilnamečiais patirties. Bet kokia baudžiamoji procedūra turi būti pritaikyta prie vaiko poreikių ir galimybių, t.y. atsižvelgiant į jų amžių, išsilavinimo lygį, supratimo ir išsivystymo lygį, ir galimą potrauminį sindromą, dėl patirtų išgyvenimų ginkluoto konflikto metu. JT Vaiko Teisių Konvencija išskiria dvi svarbias priemones, sukuriant nepilnamečiams pritaikytą baudžiamąjį procesą: minimalaus amžiaus, kada gali kilti baudžiamoji atsakomybė nustatymas ir, kai įmanoma, naudojimas ne teisminių

¹⁴⁹ Valstybės žinios, 2002-08-02, Nr.77-3288.

¹⁵⁰ 1985 lapkričio 29 d. JT GA rezoliucija „dėl standartinių minimalių nepilnamečių teisenos taisyklių“. 8.1 ir 8.2 str. *Op. cit.*

¹⁵¹ Tarptautinis Pilietinių ir Politinių Teisių Paktas. Valstybės žinios, 2002-08-02, Nr. 77-3288;

¹⁵² JT Vaiko Teisių konvencijos 40(3) straipsnis :

Valstybės dalyvės siekia padėti priimti įstatymus, įvesti atitinkamą tvarką, steigti organus ir įstaigas, tiesiogiai susijusias su vaikais, kurie laikomi pažeidusiais baudžiamuosius įstatymus, kaltinami arba pripažįstami kaltais dėl jų pažeidimo, būtent:

a) nustatyti minimalų amžių, kurio nesulaukę vaikai laikomi negalinčiais pažeisti baudžiamųjų įstatymų;

b) prireikus ir pageidaujant imtis priemonių, kad tokiems vaikams nebūtų taikomas teisminis nagrinėjimas ir kad nebūtų pažeidžiamos jų teisės ir teisinės garantijos.

¹⁵³ Specialiojo Siera Leonės Tribunolo statuto 7 str. *Op. cit.*

priemonių:

a) Minimalus amžius, kada gali kilti baudžiamoji atsakomybė

Tarptautinėje teisėje nėra prezumpcijos, kad asmenys iki 18 metų negali būti pripažinti atsakingais už nusikaltimus. Vis dėlto JT Vaiko Teisių Konvencija įpareigoja šalis nares nustatyti „nustatyti minimalų amžių, kurio nesulaukę vaikai laikomi negalinčiais pažeisti baudžiamųjų įstatymų“, nors ir nenustato koks būtų tas amžius. Derybos dėl Romos Statuto parodė, kad egzistuoja didelė nuomonių šiuo klausimu įvairovė tarp valstybių ir vaikų ir nepilnamečių teisingumo ekspertų.

JT Vaiko Teisių Komitetas taip pat nenurodė konkrečios amžiaus ribos, kada asmuo galėtų būti patrauktas atsakomybėn, tačiau išreiškė susirūpinimą, kad kai kuriose valstybėse ta riba nustatyta per žema (septyni¹⁵⁴, aštuoni¹⁵⁵, net keturiolika(!)¹⁵⁶, buvo paminėtos kaip keliančios susirūpinimą) ir pasveikino kitų valstybių siūlymus nustatyti aštuoniolikos metų ribą.¹⁵⁷

„Pekino taisyklės“ reikalauja, kad „Tose teisinėse sistemose, kur pripažįstama nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės amžiaus samprata, mažiausia šio amžiaus riba nėra nustatoma nuo pernelyg jauno amžiaus, atsižvelgiant į emocinės, protinės ir intelektualinės brandos faktus.“¹⁵⁸

Taigi minimalus amžius turėtų būti nustatytas, tačiau bet koks jo fiksavimas turėtų būti daromas atsižvelgiant į moralinius ir psichologinius baudžiamosios atsakomybės komponentus – t.y. ar vaikas įžiūri ir supranta savo kaltę už tam tikrus veiksmus ir ar gali būti laikomas už juos atsakingu. Turi būti rastas balansas tarp tinkamos atsakomybės skyrimo ir vaikų apsaugos nuo proceso, kurį suprasti jie per jauni.

Nustatant minimalų amžių, struktūros besirūpinančios šiuo klausimu nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu, taip pat turėtų pateikti apsaugos ir reabilitacijos priemonės vaikams, kurie įvykdė nusikaltimus nesuėjus tam amžiui. Tokiais vaikais dažniausiai rūpinasi socialinės ir psichologinės sveikatos apsaugos tarnybos. Be tinkamų apsaugos priemonių,

¹⁵⁴ JT Vaiko Teisių Komiteto ataskaita dėl Hong Kongo, (UN Doc CRC/C/SR.329).

¹⁵⁵ JT Vaiko Teisių Komiteto Stebėjimų Rezultatai Šri Lankoje (UN Doc CRC/C/15/Add.40), par. 22 ir 40.

¹⁵⁶ JT Vaiko Teisių Komiteto ataskaita dėl Hong Kongo, 34 pastaba. *Op. cit.*

¹⁵⁷ JT VTK Stebėjimų Rezultatai iš Nigerijos (UN Doc CRC/C/15/Add.61) par. 39. Kai nustatyta aukšta amžiaus riba, nepilnamečiai, kurie įvykdė nusikaltimus, bus perduodami socialinėms tarnyboms. Tokiais atvejais valstybė, pagal Vaiko Teisių Konvencijos 3 straipsnį turės užtikrinti, kad vaiko interesai būtų svarbiausi visose reabilitacijos programos etapuose.

¹⁵⁸ 1985 lapkričio 29 d. JT GA rezoliucija „dėl standartinių minimalių nepilnamečių teisenos taisyklių“. *Op. cit.*

be galimybės stebėti progresą ir apskusti sprendimus, atsiranda sąlygos apriboti vaikų laisvę ilgiau, nei to reikia, ar nesuteikti jiems tinkamos priežiūros.

b) ne teisminės priemonės, tiesos komisijos

Visi asmenys, įvykdę rimtus žmogaus teisių pažeidimus – genocidą, karo nusikaltimus, nusikaltimus žmoniškumui – turi atsakyti. Jeigu to nebūtų, nebūtų įgyvendinama nukentėjusio teisė į atlyginimą,¹⁵⁹ į kurią taip pat įeina teisė į teisingumą.

Tai taip pat padeda kovoti su nebaudžiamumo fenomenu, kai asmenys vykdantys nusikaltimus ir žmogaus teisių pažeidimus gali būti paakinti juos daryti, žinodami, kad jie nebus tiriami ir jie išvengs atsakomybės. Svarbu sudaryti pavyzdį kitiems, kad tiesa apie žmogaus teisių pažeidimus bus atskleista; nors vaikų kareivių atvejais - nusikaltimas turi būti atskleistas, o pažeidėjo asmenybė – ne. Bet kuri tiesos komisija turi užtikrinti atitinkamą procesą, atskleisti tiesą, paskirti reparacijas nukentėjusiems ir pateikti rekomendacijas, kad ateityje nusikaltimai nepasikartotų. Tiesos komisijos negali pakeisti teisminių institucijų nustatant teisingumą sunkių nusikaltimų ir žmogaus teisių pažeidimų bylose.

6. Tinkamos bausmės vaikams kareiviams

Tarptautinė teisė nustato, kad tam tikros bausmės negali būti taikomos asmenims iki 18 metų. Mirties bausmės draudimas nepilnamečiams - tarptautinės paprotinės teisės imperatyvi norma¹⁶⁰ Vaiko Teisių Konvencija įpareigojo šalis nares užtikrinti, kad nebūtų taikomos nei fizinės bausmės, nei įkalinimas iki gyvos galvos, be teisės išeiti anksčiau laiko, asmenims, kurie įvykdė nusikaltimus nesuėjęs 18 metų.¹⁶¹ Konvencija taip pat aiškiai pasako, kad globa ir rehabilitacija turėtų būti pirminis teismo rūpestis skiriant bausmę.¹⁶² Taip pat atsižvelgiama į principą „svarbiausia – vaiko interesai“. Sulaikymas naudojamas kaip kraštutinė priemonė.¹⁶³

¹⁵⁹ Teisė į atlyginimą apima restituciją, kompensaciją, atsiprašymą ar viešą prisipažinimą ir garantijas, kad ateityje pažeidimai nepasikartos.

¹⁶⁰ 1994 m. lapkričio 4 d. JT Žmogaus Teisių Komitetas Bendrojo Komentaro Nr. 24, 8 paragrafe patvirtino, kad nėščių moterų ir vaikų egzekucija buvo imperatyvios tarptautinės paprotinės teisės normos pažeidimas, (UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.6).

¹⁶¹ JT Vaiko Teisių konvencijos 37a str.

¹⁶² JT Vaiko Teisių konvencijos 3 str.

¹⁶³ JT Vaiko Teisių konvencijos 40(4) straipsnis: Kad elgesys su vaiku nepakenktų jo interesams, reikia būti numačius priežiūrai įstaigose alternatyvią priežiūros, globos ir vadovavimo tvarką, konsultacines paslaugas, bandomojo laikotarpio skyrimą, auklėjimą, mokymą profesinį rengimą bei kt.

III. Civiliai vaikai

Be vaikų, kurie vienokiu ar kitokiu būdu dalyvauja karo veiksmuose, ginkluoto konflikto padarinius patiria ir kita vaikų grupė – vaikai civiliai, kurie nors ir nedalyvauja koviniuose veiksmuose, tačiau atsiduria konflikto veikimo teritorijoje. Iš tikrųjų, pastaruoju metu tiek tarptautinės bendrijos, tiek visuomenės informacijos priemonių teikiamas didelis dėmesys vaikų kareivių problemai, vaikus civilius kartais paliekant tarsi nuošalyje, kelia susirūpinimą. Beveik 90 procentų šiandieninių konfliktų aukų yra civiliai, dauguma iš jų – moterys ir vaikai. Manoma, kad per paskutinį dešimtmetį daugiau nei 20 milijonų vaikų turėjo palikti savo namus, o daugiau nei 2 milijonai žuvo dėl tiesioginio ginkluoto konflikto poveikio. Mažiausiai 6 milijonai vaikų tapo invalidais arba buvo rimtai sužaloti.¹⁶⁴

Nors yra nuomonių, kad bet kuris vaikas humanitarinės teisės požiūriu yra civilis, nes jo dalyvavimas ginkluotame konflikte yra priešingas tarptautinei teisei ir dėl to jam negali būti pripažintas kombatanto statusas¹⁶⁵, šiame darbe laikomasi kitokio požiūrio ir teigiama, kad civilis vaikas – toks, kuris paprasčiausiai atsiduria ginkluoto konflikto teritorijoje, ar yra kitaip jo veikiamas, tačiau jokių būdu jame tiesiogiai ar netiesiogiai nedalyvauja. Tačiau prie vaikų civilių priskiriami ir vaikai karo belaisviai. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad jie turėtų būti nagrinėjami kartu su vaikais kareiviais, nes karo belaisvio statusas pripažįstamas tik kombatantams. Vis dėlto buvo pasirinktas požiūris, kad sulaikytas asmuo nei tiesiogiai, nei netiesiogiai nebedalyvauja kariniuose veiksmuose, nes tai tiesiog neįmanoma fiziškai dėl to, kad jo laisvė apribota, todėl jis greičiau priskirtinas civilių grupei.

Taigi, šis skyrius sudarytas iš dviejų dalių: pirmoji skirta vaikams karo belaisviams, jų statuso ir elgesio su jais normų nagrinėjimui, antroji – vaikams civiliams, jų padėties konflikto metu ir tarptautinės teisės jiems suteikiamos bendrosios ir specialiosios apsaugos analizei. Tiesa, bendrajai apsaugai nėra skiriama labai daug dėmesio, išskyrus kai kuriuos aspektus, išskirtinai susijusius su vaikais, nes bendroji civilių apsauga ginkluoto konflikto metu nėra šio tyrimo objektas.

¹⁶⁴ Ši informacija pateikiama daugelyje šaltinių. Pvz. JT Generalinio Sekretoriaus specialaus atstovo dėl vaikų ir ginkluoto konflikto 2005 rugsėjo 7 d. ataskaitoje, (UN Doc A/60/335).

¹⁶⁵ Pvz. šią nuomonę remia KUPER, J. *International Law Concerning Child Civilians in Armed Conflict*. Oxford University Press. 1997.

Vaikų karo belaisvių statusas ir elgesio su jais normos

Iki 1907 m. taikos konferencijos, kada valstybės susitarė riboti savo suverenias teises karo belaisvių atžvilgiu, su jais buvo elgiama kaip su valstybių nuosavybe. Tačiau šiandieniniame pasaulyje valstybių elgesį riboja tarptautinė teisė. Pagrindinis dokumentas nustatantis karo belaisvių padėtį - 1949 m. Rugpjūčio 12 d., Ženevos konvencija "Dėl elgesio su karo belaisviais" (toliau - Trečioji Konvencija, IIIŽK). Karo belaisvio apibrėžimas yra nustatytas ketvirtame konvencijos straipsnyje¹⁶⁶ ir jis nepriklauso nuo amžiaus, nebent su tuo susijęs reikalavimas būti pakankamai subrendusiam, kad galėtų suprasti ir laikytis „karo įstatymų ir papročių“. Jeigu kyla abejonė ar vaikui, kuris yra sulaikytas turi būti taikomas karo belaisvio statusas, su juo turi būti elgiama kaip su karo belaisviu kol „kompetentingas tribunolas nustatys jo statusą“.¹⁶⁷ Kai tik vaikai karo belaisviai atsiduria laikančios belaisvių valstybės valioje, ji, kaip ir suaugusiųjų belaisvių atveju, privalo informuoti jų kilmės valstybę, ar valstybę globėją, kokių imtasi priemonių įgyvendinant konvenciją jų atžvilgiu.¹⁶⁸

Nors Trečiojoje Konvencijoje nėra nuorodų į amžių, suprantama, kad bet kuris asmuo tarp 15 ir 18 metų amžiaus, kuris buvo paimtas į ginkluotasis konflikto šalies pajėgas, ar dalyvavo *levee an masse* (spontaniškai griebėsi ginklo) yra kombatantas 4A(1) konvencijos straipsnio prasme, todėl jam priklauso karo belaisvio statusas, paėmimo į nelaisvę atveju. Tuo labiau, jeigu vaikas iki 15 metų amžiaus, pažeidžiant konvencijų reikalavimus tiesiogiai dalyvavo konflikte ir buvo sulaikytas, jam neabejotinai priklauso karo belaisvio statusas ir visos privilegijos. Jis jokių būdu neturėtų atsakyti už savo šalies vyriausybės nenorą įgyvendinti tarptautinės teisės nuostatas.

Trečioji Konvencija taikoma nuo to momento, kai kombatantai „atsiduria prieš valioje, ir galioja, kol šie asmenys galutinai išlaisvinami ir repatrijuojami“¹⁶⁹. Pagrindinis konvencijos principas yra visomis aplinkybėmis paisyti karo belaisvių asmens orumo ir

¹⁶⁶ Karo belaisvis yra asmuo „patekęs į priešą rankas“, tai gali būti:

1) konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų, taip pat savignos ir savanorių būrių, įeinančių į šių ginkluotųjų pajėgų sudėtį, nariai; 2) kitų savignos ir savanorių būrių nariai, įskaitant įeinančius į organizuoto pasipriešinimo judėjimus, priklausančius konflikto šaliai ir veikiančius tiek savo teritorijoje, tiek ir už jos ribų, net kai ši teritorija okupuota, jeigu tokie savignos arba savanorių būriai, įskaitant organizuoto pasipriešinimo judėjimus, atitinka šiuos reikalavimus:

- a) turi atsakingą už savo pavaldinius vadą;
- b) turi sutartinį skiriamąjį, gerai matomą iš toli ženklą;
- c) atvirai nešioja ginklus;
- d) vykdo savo operacijas **laikydami karo įstatymų ir papročių**;

¹⁶⁷ IIIŽK 5 str.

¹⁶⁸ *Ibid.* 69 str.

¹⁶⁹ *Ibid.* 5 str.

garbės.¹⁷⁰ Ir nors konvencija reikalauja atsižvelgti į sulaikytųjų lytį, niekur nereikalaujama specialaus elgesio atsižvelgiant į sulaikytųjų amžių. Šio reikalavimo trūkumas yra priešingas Ketvirtosios konvencijos nuostatomis, kurios numato, kad vaiko amžius, kartu su kitais faktoriais, gali pateisinti privilegijuotą elgesį su juo.¹⁷¹

Vis dėlto, tokie įtakingi tarptautinėje arenos „žaidėjai“ kaip Jungtinių Tautų žmogaus teisių skatinimo ir apsaugos pakomisijė, ar TRKK, įvairiais atvejais pasisakė ir veikė atsižvelgdamos į ypatingą vaikų, karo belaisvių, pažeidžiamumą. Pakomisijė yra išreiškus susirūpinimą tiek dėl vaikų, karo belaisvių, skaičiaus, tiek dėl ilgo jų sulaikymo termino. TRKK, nors ir neegzistuojant sutartiniam pagrindui, praktikoje daug kartų yra tarpininkavęs reikalaujant specialaus elgesio su vaikais karo belaisviais jų sulaikymo metu, o taip pat ir pirmenybės teisės vykstant repatriacijai.¹⁷² Komitetas siūlydavo prilyginti vaikus belaisvius sunkiai sužeistiems ir sergantiems, taip pat asmenims, kurių psichinei ar fizinei sveikatai, medikų nuomone, tolesnis buvimas nelaisvėje kelia didelį pavojų¹⁷³. Žinoma, kadangi sulaikytieji turi kombatanto statusą, valstybė neprivalo jų repatriuoti negavusi kitos šalies garantijų, kad jie toliau nedalyvaus karo veiksmuose. Šią garantiją ne visą laiką pavyksta gauti. Pvz., vienas žinomiausių atvejų, kada Irako-Irano konflikto metu paimti į nelaisvę Irano vaikai kareiviai atsisakė grįžti į tėvynę tebevykstant konfliktui remdamiesi 109 konvencijos straipsniu neturėdami garantijų, kad ir vėl nebus verčiami dalyvauti karo veiksmuose.¹⁷⁴

Ženevos konvencijų papildomas protokolo "Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos" (I protokolo), 77 straipsnio 3 dalis numato, kad „išskirtiniais atvejais“, kai nesilaikant draudimų „vaikai, neturintys penkiolikos metų, tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose ir atsiduria priešiškos šalies valioje, jie turi būti ypač saugomi, kaip yra nurodyta šiame straipsnyje, nesvarbu, ar jie karo belaisviai ar ne“. Vaikai iki penkiolikos metų negali būti baudžiami mirties bausme (Vaiko teisių apsaugos konvencija – iki aštuoniolikos metų), taip pat jie turi būti apgyvendinami atskirai nuo suaugusiųjų.¹⁷⁵ Jie taip pat naudojami visomis teisėmis numatytoms Ketvirtojoje Ženevos konvencijoje. Tos

¹⁷⁰ *Ibid.* 14 str.

¹⁷¹ *Ibid.* 27, 85, 119 str.

¹⁷² Pvz. TRKK veiklos apžvalga Antrojo Pasaulinio Karo metais. *ICRC in WW II: overview of activities*. [interaktyvus]

http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/C058ED6CDD0951D1C1256FE30043D5AB?OpenDocument&Style=Custo_Final.3&View=defaultBody3 [žiūrėta 2006-11-09].

¹⁷³ IIIŽK 110 str.

¹⁷⁴ UNICEF. The State of the World's Children. 1996 m. [interaktyvus]

<http://www.unicef.org/sowc96/2csoldrs.htm> [žiūrėta 2000-12-09]

¹⁷⁵ I PP 77 str. 4 ir 5 d. (Valstybės žinios, 2000 07 29, Nr. 63-1909).

nuostatos taip pat taikomos vaikams iki penkiolikos metų, kurie nors ir tiesiogiai dalyvavo konflikte, tačiau neatitinka Trečiosios konvencijos 4 straipsnio reikalavimų ir dėl to jiems nesuteikiamas karo belaisvio statusas. Jie taip pat, pagal 77 straipsnio 3 dalį, naudojami visomis šio straipsnio suteikiamomis garantijomis.

Vaikai, kurie dalyvauja konflikte, tačiau nepatenka į kombatanto apibrėžimą, išlieka savo šalies nacionalinės teisės jurisdikcijoje. Jeigu jie vis dėlto sulaikomi, ir sulaikanti valstybė nelaiko jų pavojingais jos saugumui,¹⁷⁶ su jais turi būti elgiamasi kaip su civiliais internuotaisiais – jie turi teisę į šeimos susijungimą internavimo vietoje, internavimo sąlygas atitinkančias jų amžių, papildomą maitinimą, atsižvelgiant į jų poreikius, mokymąsi ir fizinį lavinimą.¹⁷⁷

Netarptautinio pobūdžio konfliktuose kombatanto sąvoka neegzistuoja, dėl to nėra ir tiesiogiai su ja susijusio reiškinio – karo belaisvio statuso. Vis dėlto, vaikai sulaikyti tokio pobūdžio konflikto metu, naudojami 3 bendrojo Ženevos konvencijų straipsnio suteikiamomis garantijomis. Jis taikomas aktyviai nebedalyvaujantiems konflikte, arba sudėjusiems ginklus asmenims. II Papildomo Protokolo¹⁷⁸ 4 straipsnio 3 dalis taip pat suteikia teisę mokytis, teisę į šeimos susijungimą ir laikiną evakuaciją. Vis dėlto vaikai, kurie aktyviai dalyvavo konflikte, gali būti baudžiami pagal nacionalinę teisę, žinoma, atsižvelgiant į jų amžių.

¹⁷⁶ IVŽK 5 str.

¹⁷⁷ *Ibid.* 5(2), 89(5) ir 94 str.

¹⁷⁸ Valstybės žinios, 2000 07 29, Nr. 63-1910.

1. Bendroji apsauga

Tarptautinio ginkluoto konflikto metu, vaikai, nedalyvaujantys karo veiksmuose, yra saugomi Ketvirtosios Konvencijos ir I Papildomo Protokolo rėmuose. Jiems suteikiamos pagrindinės šių sutarčių užtikrinamos garantijos, būtent - teisė į gyvybę, prievartos, kūno bausmių, kankinimų, kolektyvinių bausmių ir represalijų draudimas.¹⁷⁹ Taip pat taikomos I Papildomo Protokolo nuostatos apibrėžiančios karo veiksmų vedimo taisykles, įskaitant civilių ir kombatantų skyrimo principą ir atakų prieš civilius uždraudimą.¹⁸⁰

Vykstant netarptautiniam konfliktui, vaikai, visų pirma, saugomi fundamentalių garantijų, suteikiamų 3 bendrojo Ženevos Konvencijų straipsnio, kuris taikomas nedalyvaujantiems konflikte asmenims, taip pat principo „civiliai gyventojai, taip pat pavieniai civiliai neturi būti puolimo objektu“¹⁸¹. Tačiau „Martenso taisyklė“¹⁸², kadaise laikyta vienu pagrindinių „saugiklių“, šiuolaikinėje teisėje praranda savo reikšmę ir atlieka daugiau interpretacinę funkciją.¹⁸³ Tačiau reikėtų nepamiršti, kad per beveik trisdešimt metų nuo Papildomųjų Ženevos Konvencijų Protokolų priėmimo, daugelis taisyklių, taikomų tarptautiniams ginkluotiems konfliktams, tapo tarptautinės paprotinės teisės normomis ir gali būti taikomos netarptautinio pobūdžio konfliktams be jokių išlygų.¹⁸⁴ Tai patvirtina ir TRKK išleistas paprotinės humanitarinės teisės sąvadas¹⁸⁵, kuriame taisyklėms susijusioms su vaikais taip pat skiriamas nemenkas dėmesys.¹⁸⁶

[vairios tarptautinės organizacijos, o ypač aktyviai, TRKK ir UNICEF išplėtojo

¹⁷⁹ IVŽK 27-34 str. I PP 75 str.

¹⁸⁰ I PP 48 ir 51 st.

¹⁸¹ II PP 13 str.

¹⁸² Martenso taisyklė numato, kad esant reguliavimo spragai, konflikto dalyviai turi vadovautis „humaniškumo principais“ ir „bendrais sąžinės nurodymais“ (angl. - *dictates of public conscience*).

¹⁸³ Neneigiant didelės jos įtakos tarptautinės teisės raidai, Martenso taisyklė, pirmą kartą užfiksuota 1899 m. II Hagos konvencijos preambulėje, visada buvo kritikuojama dėl savo neaiškumo, dviprasmiškumo. Valstybėms yra patogu nepriimti tvirtesnių įsipareigojimų argumentuojant, kad jas ir taip saisto „humaniškumo principai“. Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje daugiau dėmesio turėtų būti skiriama konkrečioms apsaugos garantijoms, nei abstrakčių frazių perrašinėjimui iš vieno dokumento į kitą. Plg. CASSESE, A. *The Martens Clause: half a loaf or simply pie in the sky?*. EJIL. 2000. [interaktyvus] <http://www.ejil.org/journal/Vol11/No1/110187.pdf> [žiūrėta 2007-01-23].

¹⁸⁴ ICRC, *International Humanitarian Law and the challenges of contemporary armed conflicts*. Geneva. 2003. p. 15. [interaktyvus] www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/5XRDCC [žiūrėta 2006-01-23].

¹⁸⁵ HENCKAERTS, DOSWALD-BECK. *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge University Press. 2005.

¹⁸⁶ Sąvado taisyklė nr. 135 teigia: „Vaikais, paveiktais konflikto padarinių, turi būti visapusiškai rūpinamasi ir jiems užtikrinama speciali pagarba“. Taisyklė nr. 136 – „Vaikai negali būti imami į ginkluotąsias pajėgas“. Taisyklė nr. 137 - „Vaikai negali dalyvauti kariniuose veiksmuose“. Sąraše taip pat yra daugelis normų reglamentuojančių bendras kariavimo taisykles tokias kaip, atskyrimo principas, atakų nesirenkant uždraudimas, proporcingumo principas ir daugelis kitų. *Ibid.*

šių standartų taikymo praktiką, pritaikydami ją sanitarinių ir saugumo zonų koncepcijai,¹⁸⁷ t.y. plėtodami idėją, kad vaikai, atsidūrę konflikto zonoje, turi turėti „saugumo zonas“, „saugumo tilto“ statusą. Iš esmės tai reiškia, kad abi kariaujančios pusės abipusiškai pripažįsta vaikų apsaugos svarbą, t.y. jų poreikiai suprantami kaip „tiltas“, kurį visos konflikto pusės turi interesą apsaugoti.¹⁸⁸ Tokia koncepcija, kada saugumo zonos suprantamos ne kaip teritorijos dalis, o kaip tam tikra asmenų grupė, reikalauja kūrybingo ir konstruktyvaus tarptautinės teisės aiškinimo. Ji sujungia tarptautinės humanitarinės ir tarptautinės žmogaus teisių teisės principus.¹⁸⁹ Ji buvo, nors ir nedažnai, tačiau efektyviai taikoma, tokiose vietovėse kaip Libanas ar Salvadoras pvz., susitarimui tarp kariaujančių šalių, dėl laikino ugnies nutraukimo pasiekti, norint suvežti ir paskiepti vaikus, kuriems grėsė gyvybei pavojingos ligos.

Be saugumo zonų, tarpvyriausybinių organizacijų, konflikto vietovėse taip pat kuria „ramybės koridorius“ (angl. - *tranquillity corridor*), kuriais gabenamos maisto ir vaistų atsargos, taip pat „ramybės dienas“, kurių metu laikinai nutraukiama ugnis. JT Saugumo Taryba 1999 metų rezoliucijoje „Dėl vaikų ginkluotuose konfliktuose“¹⁹⁰ paragino konflikto šalis „imtis priemonių sumažinančių vaikų patiriamą žalą, tokių kaip „ramybės dienos“ leidžiant suteikti būtiniausią pagalbą <...> priimti ir gerbti tokias priemones“. JT Generalinė Asamblėja 2000 metais taip pat priėmė rezoliuciją¹⁹¹ dėl žmogaus teisių situacijos Sudane ir paragino konflikto šalis „nutraukti atakas prieš tas vietas, kur gali būti vaikų, taip pat ir „ramybės dienomis“ dėl kurių buvo susitarta norint surengti poliomiolito vakcinaciją“.

Taip, kartais gana sėkmingai vystantis tarptautinei praktikai, buvo tikimasi, kad priėmus Vaiko Teisių Apsaugos Konvenciją, apsaugos standartai taip pat padidės. Tačiau atsitiko visiškai priešingai. Beveik visuotinai sutariama, kad Vaiko Teisių Apsaugos Konvencijos 38 straipsnio 4 dalis vaikų civilių apsaugos standartą ženkliai sumažina. Dar 1907 m. Hagos konvencijoje nustatoma, kad civiliai neturi būti atakuojami. Šis principas įtvirtinamas ir išplėtojamas Ženevos Konvencijose ir Papildomuose Protokoluose. I Papildomojo Protokolo 48 straipsnis ne tik reikalauja skirti civilius nuo kombatantų, bet ir

¹⁸⁷ IVŽK 14 str.

¹⁸⁸ VAN BUEREN, G. *The International Law and the Rights of a Child*. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1995, p. 341.

¹⁸⁹ 1959 m. lapkričio 20 d. Vaiko Teisių Apsaugos Deklaracijos (UN Doc A/Res/14/1387) 8 principas teigia, kad „Vaikas visuomet turi būti tarp tų kam pirmiausia suteikiama apsauga ir parama“.

¹⁹⁰ 1999 m. rugpjūčio 25 d. JT Saugumo Tarybos rezoliucija dėl vaikų ir ginkluoto konflikto. (UN Doc S/Res/1261).

¹⁹¹ 2000 m. gruodžio 4 d. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija dėl žmogaus teisių situacijos Sudane. (UN Doc A/ Res/55/116).

„civilinius ir karinius objektus ir atitinkamai imtis veiksmų tik prieš karinius objektus“. Šis požiūris įtvirtintas ir Deklaracijoje dėl moterų ir vaikų apsaugos ypatingų situacijų ir ginkluotų konfliktų metu, kur teigiama, kad „valstybės, dalyvaujančios konflikte, privalo dėti visas pastangas, <...> kad apsaugotų moteris ir vaikus nuo karo padarinių. Turi būti imtasi visų būtinų priemonių <...>“. Ši nuostata skiriasi nuo Vaiko Teisių Apsaugos Konvencijos 38 straipsnio 4 dalies teiginio, kad valstybės turi imtis „visų realių, galimų (*feasible*) priemonių“¹⁹². Žinoma, tas pats 38 straipsnis įpareigoja valstybes laikytis įsipareigojimų pagal tarptautinę humanitarinę teisę, taip pat garantuoti apsaugą ir kad vaikais „bus pasirūpinta“, bet kartu jis ir įneša visiškai nereikalingos sumaišties ten, kur jos tikrai nereikia. Iš *travaux preparatoires* žinoma, kad šis standarto sumažinimas, buvo diskusijų objektas, priimant konvenciją ir, nepaisant to, valstybėms jis atrodė priimtinas.¹⁹³ Taigi, norint iš tiesų užtikrinti vaiko apsaugą ginkluoto konflikto metu, belieka ir toliau remtis tarptautine paprotine teise, Ženevos Konvencijomis ir, galbūt, tos pačios Vaiko Teisių Apsaugos Konvencijos 41 straipsniu, kur sakoma, kad „šia Konvencija netrukdoma laikytis nuostatų, kurios padeda geriau įgyvendinti vaiko teises“¹⁹⁴.

2. Specialioji Apsauga

Ketvirtoji Ženevos Konvencija numato, kad vaikais reikia ypatingai rūpintis, tačiau pats specialios apsaugos principas išdėstomas I Papildomajame Protokole: „Vaikus reikia ypač gerbti ir užtikrinti jų apsaugą <...> konflikto šalys turi pasirūpinti jų apsauga ir teikti pagalbą, jiems reikalingą dėl amžiaus ar dėl kokios nors kitos priežasties“.¹⁹⁵ Tas pats principas taikomas ir netarptautinio ginkluoto konflikto įtakoje esantiems vaikams. Pagal Ž. Piktę „žodis „gerbti“ (pranc. – *respecter*) reiškia pasigailėti, nepulti (pranc. - *epargner, ne point attaquer*), o „užtikrinti apsaugą“ (pranc. - *protéger*) – ką nors ginti, suteikti pagalbą ir paramą. Tai reiškia, kad yra draudžiama žudyti, blogai elgtis, ar kokiu nors būdu sužeisti; o tuo pačiu metu suponuojama pareiga suteikti pagalbą ir rūpintis, bet

¹⁹² Lietuviškame Konvencijos vertime naudojama tiesiog „visų priemonių“, kas tikrai nėra tikslu. Valstybės žinios, 1995 07 21, Nr. 60-1501.

¹⁹³ UN Doc E/CN.4/1987/25.

¹⁹⁴ 1959 m. lapkričio 20 d. Vaiko Teisių Apsaugos Deklaracija (UN Doc A/Res/14/1387).

¹⁹⁵ IPP 77 str.

kokiu atveju“¹⁹⁶. Pagal suteikiamų garantijų pobūdį, nuostatos, detalizuojančios šiuos principus, gali būti suskirstytos į tokias grupes: 1) evakuacija, identifikacija, šeimos susijungimas ir nelydimi vaikai – IVŽK 14, 17, 24 – 26, 49, 50, 82 ir 132 straipsniai; IPP 74, 75, 76 ir 78 straipsniai; IIPP 4 ir 6 straipsniai; 2) švietimas, kultūrinė aplinka – IVŽK 24, 50, 94 straipsniai; IPP 78 straipsnis; IIPP 4 straipsnis; 3) areštuoti, sulaikyti ar internuoti vaikai – IV ŽK 51, 76, 82, 85, 89, 94, 119 ir 132 straipsniai; IPP 77 straipsnis; IIPP 4 straipsnis. 4) mirties bausmės netaikymas – IV ŽK 68 straipsnis; IPP 77 straipsnis; IIPP 6 straipsnis. 5) Speciali apsauga okupuotose teritorijose – IVŽK 23, 34, 38 50 ir 89 straipsniai; IPP 70 ir 77 straipsnis, IIPP 4 straipsnis.

a) evakuacija, identifikacija, šeimos susijungimas ir nelydimi vaikai

Visada pakankamai sunku apsispręsti ar išgabenti vaikus iš konflikto zonos, ar palikti juos kartu su šeimomis. Pvz., Graikijos pilietinio karo (1945-1949 m.) pabaigoje apie 30 tūkstančių vaikų buvo išgabenti į kaimynines (daugiausia rytų bloko) valstybes, norint juos apsaugoti nuo konflikto padarinių ir nors derybos dėl repatriacijos prasidėjo 1948 m. tik šeštąjį dešimtmetį keletas tūkstančių iš jų sugrįžo į namus.¹⁹⁷ Evakuacija, kitaip nei deportacija, turi būti suprantama tik kaip laikina priemonė, vykdoma išimtinai atsižvelgiant į vaiko interesus, nes ji susijusi su jo atskyrimu nuo šeimos, artimųjų ir perkėlimu į jam visiškai nepažįstamą aplinką. Tarptautinė humanitarinė teisė siekia įpareigoti valstybes, kad jos dėtų visas pastangas sušvelninti neigiamą evakuacijos efektą. Kadangi nebuvo aišku, kas – evakuacija, ar buvimas su šeima, geriausiai atitiko vaiko interesus, UNESCO atliko tyrimą šiuo klausimu ir pateikė išvadas - „kai pažvelgiame į vaiko, karo aukos, psichologinės kančios prigimtį, mes suprantame, kad ne pats karas, bombardavimai, ar kitos operacijos, buvo emocinė jos priežastis, <...> šeimos saitų nutrūkimas, jo įprastos aplinkos pasikeitimas, o labiausiai – šiurkštus atskyrimas nuo motinos, štai kas įtakoja vaiką“¹⁹⁸. Deja, ši ataskaita buvo pristatyta jau po Ketvirtosios Konvencijos priėmimo. Dėl to pagrindinė konvencijos taisyklė – fizinis vaiko saugumas. Jos rengėjai tikėjo, kad visų pirma, svarbu apsaugoti vaiko sveikatą ir gyvybę, o psichologinės to pasekmės nustumtos į antrą planą. Todėl konstatuojama, kad dėl humanitarinių priežasčių vaikai turėtų būti atskirti nuo savo šeimų ir evakuoti į

¹⁹⁶ PICTET, J. S. *Commentary on IV Geneva Convention Relating to the Protection of Civilian Persons in Times of War*. 1958. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/470-750099?OpenDocument> [žiūrėta 2006 12 13].

¹⁹⁷ Pvz. straipsnis britų dienraštyje *Guardian*. [interaktyvus] <http://www.guardian.co.uk/international/story/0,3604,1064683,00.html> [žiūrėta 2006 12 13]

¹⁹⁸ PLATTNER, D. *Protection of Children in International Humanitarian Law*. ICRC, No. 240, p. 144 [interaktyvus] <http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/html/57JMAT> [žiūrėta 2006-12-13]

trečiąją saugią šalį. 17 IVŽK straipsnis ragina šalis „sudaryti vietinius susitarimus dėl <...> vaikų ir gimdyvių evakuacijos iš apgultų ar apsuptų rajonų“. Konflikto šalys turėtų leisti evakuoti vaikus iki penkiolikos metų, taip pat našlaičius ir vaikus, atskirtus nuo tėvų, laikotarpiui kol pasibaigs karo veiksmai. 24 straipsnis nustato du saugiklius – vaikai gali būti evakuoti tik tada, jei priimanti valstybė užtikrina jų išlaikymą, švietimą ir sąlygas religinei praktikai; reikalingas valstybės globėjos sutikimas, kai evakuojami prieš tautybės vaikai, taip siekiama užtikrinti, kad pasibaigus karo veiksmais jie grįš namo.¹⁹⁹

Konflikto šalys turėtų užtikrinti, kad vaikus iki 12 metų būtų galima atpažinti iš nešiojamų asmens ženklų arba kaip nors kitaip.²⁰⁰ 1949 m. 17-oje tarptautinėje Raudonojo Kryžiaus konferencijoje vykusioje Stokholme, buvo nuspręsta, kad vaikai virš 12 metų, turėtų sugebėti nurodyti savo tapatybę patys.²⁰¹ Tačiau kai kurių valstybių atstovai išreiškė susirūpinimą, jog tai gali sąlygoti tam tikrų vaikų grupių persekiojimą, todėl konvencijoje atsirado tik įpareigojimas „stengtis“ užtikrinti šias priemones.²⁰² Kariaujančios šalys pagal Ketvirtąją Konvenciją turi įsteigti „oficialų informacijos biurą“²⁰³, kartu turi būti įkuriamas specialus šio biuro skyrius, kuris atsakingas už vaikų, kurių tapatybė neaiški, asmenybei nustatyti.²⁰⁴ Jei pati evakuacija yra pavojinga, reikėtų vadovautis 127 (nors tiesiogiai jis taikomas internautiesiems) IVŽK straipsniu. Pagrindinis principas – evakuojama, „kai tai galima padaryti pakankamai saugiai arba jei pasilikus vietoje <...> grėstų didesnis pavojus nei persikeliant“.

Ankščiau minėta UNESCO ataskaita²⁰⁵ išreiškė priešingą iki tol vyravusiam požiūriui, kad geriausia vaiką išgabenti iš konflikto zonos, nuomone, ir į pirmą vietą iškėlė ne fizinį, o psichologinį vaiko saugumą. Taip pat tapo žinomi faktai, kai vaikai būdavo išgabenami, siekiant jiems įdiegti tam tikras religines, politines pažiūras, ar paprasčiausiai norint užauginti savo karinių pajėgų papildymą.²⁰⁶ Evakuoti vaikai dažnai prarasdavo savo identitetą, arba būdavo auklėjami remiantis visiškai skirtingomis, nei

¹⁹⁹ VAN BUEREN, G. *The International Law and the Rights of a Child*. p. 343. *Op.cit.*

²⁰⁰ IVŽK 24 str. 3 par.

²⁰¹ PICTET, J. S. *Commentary on IV Geneva Convention Relating to the Protection of Civilian Persons in Times of War*. 24 str. komentaras. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/380-600028?OpenDocument> [žiūrėta 2006-12-13].

²⁰² *Ibid.*, taip pat buvo išreikštas nuogąstavimas, kad vaikai juos pames, apsieis ir taip sukels sumaištį.

²⁰³ IVŽK 136 str.

²⁰⁴ *Ibid.* 50 str. 4 para.

²⁰⁵ PLATTNER, D. *Protection of Children in International Humanitarian Law*. *Op.cit.*

²⁰⁶ ICRC, *Commentary on Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*. para. 3211. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/470-750100?OpenDocument> [žiūrėta 2006-12-15].

savo tėvų, šalies, kurioje jie ankščiau gyveno, tradicijomis. Visa tai veikė 1972 m. vyriausybės ekspertų konferencijos dalyvius ir atsispindėjo jų parengtame I Papildomame Protokole, o būtent, jo 78 str. Jis prasideda taip: „Nė viena konflikto šalis neturi imtis evakuoti į užsienio valstybę vaikų, kurie nėra jos piliečiai, išskyrus laikiną evakuaciją, būtiną dėl sveikatos būklės ar vaikų gydymo arba, jei tik jie nėra okupuotoje teritorijoje, dėl jų saugumo“. Akcentai sudėlioti visiškai kitaip nei Ketvirtojoje Konvencijoje. Pats sakinytis prasideda neiginiu. Tai pat labai svarbus žodis „laikiną“, kuris reiškia, kad bet kas, nusprendęs evakuoti vaikus, privalo iš anksto numatyti būdus, kaip praėjus pavojui juos sugrąžinti ir atkurti šeimos ryšius.²⁰⁷ Straipsnis taip pat numato baigtinį galimų evakuacijos priežasčių sąrašą - sveikatos būklė, gydymas ir saugumas. Dar daugiau – okupuojanti valstybė gali evakuoti vaikus tik dėl sveikatos būklės ir gydymo. Konferencijos dalyviai manė, „jog pavojus, kad okupuojanti valstybė piktnaudžiaus savo galiomis yra didesnis, nei pavojus, uždraudžiant jai evakuoti vaikus dėl saugumo priežasčių“²⁰⁸. Papildomas saugiklis – tėvų, globėjų, ar kitų atsakingų asmenų raštiškas sutikimas. Ir galiausiai 78 straipsnis įpareigoja visus konflikto dalyvius „imtis visų įmanomų priemonių bet kokiam pavojui evakuacijos metu išvengti.“

Šeimos vienybės principas išlaikomas ir normose, susijusiose su laisvės apribojimu. Kadangi konfliktas gali tęstis metų metus, svarbu, kad vaikai ir tėvai liktų kartu. IVŽK 82 straipsnis ragina šalis įkurdinti vienos šeimos narius tose pačiose internavimo vietose, suteikti jiems atskiras patalpas ir sudaryti sąlygas „gyventi normalų šeimos gyvenimą“. Internautieji gali reikalauti, kad jų vaikai, palikti laisvėje be tėvų globos, būtų internuoti kartu su jais. Frazė „be tėvų globos“ pagal *Jean Pictet* reiškia, kad jei tik vienas iš tėvų internuojamas, jie šito reikalauti negali.²⁰⁹

Šeimos susižinojimas taip pat labai svarbi priemonė, siekiant užtikrinti jos ryšių išsaugojimą. Visos šalys įpareigtos leisti siųsti ir gauti asmeninę korespondenciją tarp šeimos narių, nesvarbu kur jie bebūtų.²¹⁰ Paprastai tai atliekama per TRKK Centrinę informacijos agentūrą, tarp kurios funkcijų yra ir šeimos ryšių palaikymas, perduodant žinutes, taip pat susisiekiant tiesiogiai ir informuojant apie kitų šeimos narių padėtį, taip pat viena iš funkcijų – vaikų registravimas evakuacijos metu.²¹¹ Daugiau nei 700.000

²⁰⁷ *Ibid.* para. 3230.

²⁰⁸ *Ibid.* para. 3227.

²⁰⁹ PICTET, J. S. *Commentary on IV Geneva Convention Relating to the Protection of Civilian Persons in Times of War*. 82 str. komentaras. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/380-600091?OpenDocument> [žiūrėta 2006-12-15].

²¹⁰ IVŽK 25 str.

²¹¹ 1986 m. 25-osios tarptautinės Raudonojo Kryžiaus konferencijos rezoliucija nr. 16 dėl Centrinės

asmenų po II Pasaulinio Karo, su TRKK pagalba surado savo šeimas.²¹²

b) švietimas, kultūrinė aplinka

Tarptautinė humanitarinė teisė gindama šeimą, kaip pagrindinę visuomenės ląstelę ir siekdama išsaugoti jos integralumą, karo atveju stengiasi apsaugoti ir įprastą vaikui kultūrinę aplinką. Jei vaikai tampa našlaičiais ar atskiriami nuo tėvų, pagrindinė tiek Ketvirtosios Konvencijos, tiek I Papildomojo Protokolo intencija – užtikrinti jiems tokią kultūrinę aplinką, prie kurios jie įpratę taikos metu. IVŽK 24 straipsnis įpareigoja konflikto šalis imtis priemonių, „kad vaikai iki 15 metų, dėl karo tapę našlaičiais ar atskirti nuo savo šeimų, nebūtų palikti likimo valiai“. Jų auklėjimas, švietimas, religinis lavinimas turėtų būti patikėtas tų pačių kultūrinių tradicijų atstovui. Dauguma šeimų išskiriamos įsiveržus priešui, todėl labai svarbus 50 IVŽK straipsnis, detalizuojantis 24 str. nuostatas ir taikomas okupuojančiai valstybei: „Kai vietos institucijos nesugeba atlikti šių funkcijų, okupuojanti valstybė imasi priemonių vaikams, kurie dėl karo tapo našlaičiais ar yra atskirti nuo tėvų ir kuriais negali tinkamai pasirūpinti artimi giminaičiai ar draugai, išlaikyti ir lavinti; jei įmanoma, lavinimu turi užsiimti tos pačios kaip ir vaikai tautybės, religijos ir kalbantys ta pačia kalba asmenys“. Okupuojanti valstybė taip pat privalo užtikrinti „tinkamas“ švietimo, mokslo, auklėjimo institucijų „darbo sąlygas“²¹³. O kai vaikai internuojami jiems taip pat užtikrinama teisė į mokslą – sudaromos sąlygos „lankyti mokyklas“²¹⁴.

Netarptautinio ginkluoto konflikto metu IIPP nustato, kad vaikai turi būti „mokomi, įskaitant religinį ir dorinį auklėjimą, atsižvelgiant į tėvų pageidavimus, arba, jeigu nėra tėvų, į atsakingų už jų globą asmenų pageidavimus“²¹⁵.

Šis dėmesys, kurį tarptautinė humanitarinė teisė skiria vaikų mokymui sutampa su Tarptautinio Piliетinių ir Politinių Teisių Pakto nuostatomis, jog teisei į švietimą negalimi jokie suvaržymai.²¹⁶

informacijos agentūros ir nacionalinių draugijų vaidmens renkant informaciją ir sujungiant šeimas.

[interaktyvus] <http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/html/57JMDK> [žiūrėta 2006-12-15]

²¹² TRKK veiklos apžvalga Antrojo Pasaulinio Karo metais. *ICRC in WW II: overview of activities*

Op.cit.

²¹³ IVŽK 50 str. 1 para.

²¹⁴ *Ibid.* 94 str. 2 para.

²¹⁵ IIPP 4 str. 3a) p.

²¹⁶ 4 str. 2 d. draudžia bet kokius nukrypimus nuo 18 str., o jame teigiama, kad tėvai ir globėjai turi laisvę „rūpintis savo vaikų religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo pačių įsitikinimus“. (Valstybės žinios, 2002-08-02, Nr. 77-3288.

c) areštuoti, sulaikyti ir internuoti vaikai

Bet kuri tarptautinio konflikto dalyvė gali imtis tam tikrų priemonių prieš saugomus asmenis, įskaitant vaikus, kuriomis siekia apsaugoti savo pačios saugumą. Viena iš šių priemonių yra internavimas.²¹⁷ Skiriant jį nuo įkalinimo už nusikaltimą - internavimas negali būti taikomas kaip bausmė, internuoti galima tik dėl priešasčių susijusių su saugumu.²¹⁸ Internuojanti valstybė įpareigota, kiek įmanoma, stengtis sušvelninti internavimo pasekmes. Vaikai, areštuoti, sulaikyti ar internuoti dėl priešasčių susijusių su ginkluotu konfliktu, turėtų būti laikomi atskirtose nuo suaugusiųjų patalpose, žinoma, išskyrus atvejus, kai įgyvendinant šeimos vienybės principą jie turėtų būti apgyvendinami su savo tėvais ar globėjais.²¹⁹ IPP 77 str. 5 d. kuri nustato šį principą skirtingai nuo prieš tai sekusių keturių dalių, nenustato 15 metų ribos vaiko apibrėžimui, dėl to TRKK daro išvadą „klausimas, ar 16, 17 ir 18 metų vaikai turėtų būti laikomi kartu su suaugusiais, paliekamas nacionalinei teisei, tradicijoms ir konflikto šalies valiai“.²²⁰ Ketvirtojoje Konvencijoje numatytas ne tik internuotųjų švietimas, bet ir teisė sportuoti ir žaisti lauko žaidimus.²²¹ 89 IVŽK straipsnyje numatyta galimybė internuotoms nėščioms moterims, maitinančioms motinoms ir vaikams iki 15 metų papildomai gauti maisto atsižvelgiant į fiziologinius jų poreikius. Kuriant konvencijos projektą Tarptautinė Vaiko Gerovės Sąjunga (angl. - *International Union of Child Welfare*) siūlė nustatyti 16 metų ribą būtent šiai nuostatai, tačiau konvencijos rengėjai nusprendė palikti vienodą vaiko apibrėžimą visoje IVŽK.²²² Kuriant konvenciją tarptautiniai mitybos standartai neegzistavo, tačiau dabar jais turėtų būti vadovaujama apskaičiuojant vaiko poreikius.²²³

²¹⁷ Šiame skyriuje terminas „internavimas“ atitinka anglišką *internment/administrative detention* ir naudojamas tiktai procedūrai, kai asmenys sulaikomi dėl priešasčių susijusių su sulaikančios valstybės saugumu apibūdinti. Tai atitinka ir IVŽK 79 str., kuriame teigiama, kad „Konflikto šalys gali internuoti Konvencijos saugomus asmenis tik vadovaudamasi 41, 42, 43, 68 ir 78 straipsnių nuostatomis“. Nei viename iš šių straipsnių nenumatytas pačių internuotųjų saugumas, kaip internavimo pagrindas. Internavimo, kaip priemonės užtikrinti valstybės saugumą, supratimas atitinka ir naujausią TRKK praktiką. Plačiau: PEJIC, Jelena. *Procedural principles and safeguards for internment/administrative detention in armed conflict and other situations of violence*. International Review of the Red Cross, vol 87, 2005. [interaktyvus] [http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/review-858-p375/\\$File/irrc_858_Pejic.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/review-858-p375/$File/irrc_858_Pejic.pdf) [žiūrėta 2007-01-23].

²¹⁸ IVŽK 42 str.

²¹⁹ IPP 77 str. 4 d. IVŽK 82 str.

²²⁰ SANDOZ, SWINARSKI and ZIMMERMANED, Commentary on Protocols Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949. para 3198. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/470-750099?OpenDocument> [žiūrėta 2006-12-17].

²²¹ IVŽK 94 str.

²²² PICTET, J.S. *Commentary on IV Geneva Convention Relating to the Protection of Civilian Persons in Times of War*. 82 str. komentaras. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/380-600100?OpenDocument> [žiūrėta 2006-12-17].

²²³ Pvz., 2006 balandžio 27 d., Tarptautinė Sveikatos Organizacija išleido „Vaikų augimo standartus“ į kuriuos įtraukti ir mitybos standartai. [interaktyvus] <http://64.233.183.104/search?q=cache:xxel91yy->

IVŽK 132 straipsnis nustato, kad internautieji turi būti paleisti iš karto, kai išnyksta internavimo priežastys. Jis taip pat numato, kad vaikai turėtų būti repatrijuoti, sugrąžinti į gyvenamąją vietą ar apgyvendinti neutralioje šalyje. Tačiau ir vėl vaiko statusas amžiumi neapibrėžiamas.

Vaikai taip pat gali būti baudžiamosios atsakomybės subjektais, jeigu įvykdo veiką priešingą okupuotosios teritorijos teisei, ar kitokį aktą, kuris grėstų okupuojančios valstybės saugumui. Jeigu vaikai yra įkalinti, dėl veiksmų įvykdytų iki prasidedant okupacijai, jiems taip pat užtikrinama tam tikra apsauga: „Tinkamas dėmesys kreipiamas į nepilnamečiams taikytiną specialų režimą“²²⁴. Rengiant konvenciją taip pat buvo siūlymų nustatyti minimalų amžių baudžiamajam persekiojimui, iki kurio vaikas būtų laikomas negalintis atsakyti už savo veiksmus, tačiau valstybės nusprendė, kad tai turėtų būti palikta nacionaliniam reguliavimui.²²⁵

d) mirties bausmės netaikymas

Ketvirtosios Konvencijos 68 str. 4 para. uždraudžia paskelbti mirties nuosprendį asmeniui, kuriam nusikaltimo padarymo momentu nebuvo sukakę 18 metų. Ši nuostata taip pat buvo įtraukta Tarptautinės Vaiko Gerovės Sąjungos iniciatyva motyvuojant, kad vaikas iki 18 metų „nevisiškai pajėgus motyvuotai spręsti ir ne visada supranta savo veiksmų svarbą, kurie dažnai būna atliekami kitų įtakoje, ar net verčiant“.²²⁶ Ši nuostata vėliau inkorporuota ir į Tarptautinį Pilietinių ir Politinių Teisių Paktą.²²⁷

TRKK išreiškė susirūpinimą, kad ši nuostata netaptų įrankiu versti vaikus atlikti žiauriausius nusikaltimus. Ypač jei tai išsiplėstų iki tokio masto, kad atsakingos institucijos jaustųsi bejėgės ir siektų tokius vaikus eliminuoti, vietoj to, kad stengtųsi sulaikyti nuo šių nusikaltimų. Komitetas rekomendavo ypatingai griežtai bausti tokius asmenis, nes jie stato į pavojų visų vaikų saugumą.²²⁸

Mirties bausmės draudimas nustatytas ir IPP 77 str. 5 d. tačiau ši nuostata šiek tiek skiriasi nuo analogiškų IVŽK ir Tarptautinio Pilietinių ir Politinių nuostatų. IPP

[aUJ:www.who.int/mediacentre/news/releases/2006/pr21/en/index.html+standards+on+nutrition+WHO&hl=&gl=&ct=clnk&cd=2](http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2006/pr21/en/index.html+standards+on+nutrition+WHO&hl=&gl=&ct=clnk&cd=2) [žiūrėta 2006-12-17].

²²⁴ IVŽK 76 str.

²²⁵ VAN BUEREN, G. *The International Law and the Rights of a Child*. p. 346. *Op.cit.*

²²⁶ PICTET, J.S. *Commentary on IV Geneva Convention Relating to the Protection of Civilian Persons in Times of War*. 68 str. komentaras. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/380-600075?OpenDocument> [žiūrėta 2006-12-17].

²²⁷ 6 str. 5 d. Valstybės žinios, 2002-08-02, Nr. 77-3288.

²²⁸ SANDOZ, SWINARSKI and ZIMMERMANED, *Commentary on Protocols Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. para. 3204. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/470-750099?OpenDocument> [žiūrėta 2006-12-17].

vartojama sąvoka mirties bausmė „nevykdoma“ asmenims, kuriems nėra aštuoniolikos metų. O kituose dokumentuose - „neskelbiama“. Taip yra todėl, kad priimant Papildomąjį Protokolą vienos delegacijos narys pareiškė, kad pagal jo šalies nacionalinį reguliavimą negalima uždrausti paskelbti mirties bausmės, galima uždrausti tik jos vykdymą.²²⁹

e) speciali apsauga okupuotose teritorijose

Pagrindinis vaiko apsaugos okupuotose teritorijose principas – užtikrinti jo prieš tai buvusio gyvenimo tęstinumą, tuo metu, kai ginkluotas konfliktas ir dėl jo atsiradęs chaosas gali sukelti nepataisomas pasekmes.²³⁰ Tarptautinė teisė nustato įpareigojimus valstybėms užtikrinti tą tęstinumą. Viena iš tokių nuostatų - „okupuojanti valstybė imasi visų reikalingų priemonių vaikų asmenybei nustatyti ir jų giminystės ryšiams registruoti. Ji jokių būdu negali keisti vaikų asmens statuso ar įtraukti jų į sau pavaldžias formuotes ar organizacijas“.²³¹ Straipsnis ne tik uždraudžia keisti vaiko identitetą (vardą, pavardę, giminystės ryšius), bet ir neleidžia jo įtraukti į sau pavaldžias struktūras. Taip buvo siekiama išvengti vaikų ėmimo į kariuomenę *en masse*, kuris vykdavo II Pasaulinio Karo metu.²³² Okupuojančiai valstybei taip pat draudžiama imtis bet kokios propagandos nukreiptos į savanorišką įstojimą net tik prieš vaikus iki 15 metų, bet prieš visus asmenis iki 18 metų amžiaus.²³³ Draudžiama versti vaikus ne tik atlikti karinę tarnybą, bet ir dirbti bet kokią kitą darbą, siekiant apsaugoti juos nuo darbo, kuris gali būti jiems žalingas, arba atskirti juos nuo jų šeimų.²³⁴

Vaikų apsaugos ir ypatingos globos principas valstybei ne tik nustato draudimus, bet ir ją pozityviai įpareigoja „pasitelkus nacionalinę ir vietos valdžią“, sudaryti „tinkamas visų institucijų, kurios rūpinasi vaikų globa ir auklėjimu, darbo sąlygas“.²³⁵ Tai apima labai platų socialinių, švietimo, sveikatos apsaugos įstaigų ratą, įskaitant vaikų ligonines ir vaikų namus. Tokios organizacijos turėtų būti gerbiamos nepriklausomai, ar jos privačios, ar valstybinės. Vienintelė sąlyga – jos turi rūpintis vaikų globa.²³⁶ Pvz.

²²⁹ *Ibid.* para. 3203.

²³⁰ PLATTNER, D. *Protection of Children in International Humanitarian Law. Op.cit.*

²³¹ IVŽK 50 str. 2 para.

²³² VAN BUEREN, G. *The International Law and the Rights of a Child.* p. 346. p. 347. *Op.cit.*.

²³³ IVŽK 51 str.

²³⁴ *Ibid.* para. 2.

²³⁵ *Ibid.* para. 1.

²³⁶ PICTET, J.S. *Commentary on IV Geneva Convention Relating to the Protection of Civilian Persons in Times of War.* 68 str. Komentaras. 50 str. komentaras. [interaktyvus]

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/380-600057?OpenDocument> [žiūrėta 2006-12-17].

pirmaisiais intifados²³⁷ metais apie 115.000 palestiniečių vaikų negalėjo eiti į mokyklą dėl komendanto valandos.²³⁸ Ir nors Izraelis atsisakė taikyti Ketvirtąją Konvenciją palestiniečių sukilimui, jis ne tik privalėjo nesudaryti kliūčių patekti į mokyklą, bet ir kartu su vietinėmis institucijomis užtikrinti jų efektyvią veiklą.

Išvados

Atlikus vaiko statuso ginkluoto konflikto metu kompleksinį tyrimą, buvo gautos šios pagrindinės išvados:

1. Kadangi valstybėms priimant Ženevos Konvencijas nepavyko susitarti dėl atskiros konvencijos, kuri užtikrintų vaikų apsaugą ginkluoto konflikto metu, šiuo metu vaiko statusas vykstant karo veiksams apibrėžiamas dviejų tipų tarptautinių sutarčių. Pirmosios – tai tarptautinės humanitarinės teisės sutartys, bendrai apibrėžiančios tiek suaugusiųjų, tiek vaikų padėtį ginkluotojo konflikto metu. Antrosios – tai universalios ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemos sutartys, garantuojančios vaikų apsaugą tiek karo, tiek taikos metu.
2. Ketvirtoji Ženevos Konvencija labiausiai iš visų keturių konvencijų susijusi su vaikų apsauga. Ji ne tik garantuoja bendrąją apsaugą visiems vaikams kaip civiliams, tai yra nedalyvaujantiems konflikte asmenims, bet ir suteikia specialią apsaugą vaikams esantiems okupuotoje ir neokupuotoje teritorijoje. Pagrindiniai nauji Konvencijų bruožai lėmė jų reikšmę tolesnei humanitarinės teisės raidai – jų universalus taikymas ir abipusiškumo principo atsisakymas. I Papildomas Protokolas reikšmingas kaip pirmą kartą apribojęs jaunesnių nei 15 metų asmenų dalyvavimą ginkluotame konflikte. II-asis - kaip išplėtęs vaikų apsaugos koncepciją netarptautinio pobūdžio konfliktams.
3. Svarbiausias šiuolaikinis tarptautinis dokumentas ribojantis asmenų iki 18 metų

²³⁷ Pirmoji Intifada – palestiniečių sukilimas nukreiptas prieš Izraelį 1987-1991 m. Galutinai pasibaigė 1993 m. pasirašius Oslo taikos susitarimus.

²³⁸ VAN BUEREN, G. *The International Law and the Rights of a Child*. p. 348. *Op.cit.*

dalyvavimą karo veiksmuose - Vaiko Teisių Konvencijos Fakultatyvinis Protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose. Jis nustato minimalią 18 metų ribą naujokų ėmimui į ginkluotąsias pajėgas ir tiesioginiam dalyvavimui karo veiksmuose. Protokole taip pat numatyta galimybė daryti išlygas ir savanoriško stojimo į nacionalines ginkluotąsias pajėgas atveju, leisti priimti asmenis nuo 16 metų. Šia galimybe pasinaudojo keletas didžiųjų valstybių, tačiau ji neapima tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose.

4. Priėmus Romos Statutą kaip karo nusikaltimas įvardintas, jau anksčiau tarptautinėje paprotinėje teisėje pripažintas, jaunesnių nei 15 metų vaikų „ėmimas“ ir „verbavimas“ į ginkluotąsias pajėgas taip pat jų tiesioginis panaudojimas karo veiksmams. Svarbu pažymėti, kad Lietuva, perkeldama šią normą į savo baudžiamąjį kodeksą amžiaus ribą pakėlė iki 18 metų.
5. Tarptautinės darbo teisės požiūriu, vaikų dalyvavimas ginkluotame konflikte negalimas dėl nepriimtinių vaikų darbo formų uždraudimo, į kurių apibrėžimą neabejotinai pakliūva ir dalyvavimas ginkluotame konflikte.
6. Vaikų amžiaus grupės tarp 15 ir 18 metų dalyvavimo apribojimo ginkluotame konflikte reguliavimas vis dar yra gana problemiškas. Iš vienos pusės draudžiamas jaunesnių nei 18 metų asmenų dalyvavimas, o iš kitos – Romos Statutas karo nusikaltimu laiko tik jaunesnių nei 15 metų asmenų išnaudojimą karo reikmėms. Iškyla klausimas kaip turėtų atsakyti asmenys, kurie naudojami būtent šios amžiaus grupės vaikais. Valstybėms nesusitarus priimant Romos statutą, šis klausimas paliekamas reguliuoti nacionalinės teisės sistemoms, kas, autoriaus nuomone, nėra efektyvu.
7. Kai kurie tarptautinės teisės dokumentai iki šiol skiria „tiesioginio“ ir „netiesioginio“ vaiko dalyvavimo ginkluotame konflikte sąvokas, nors šis skirstymas iš esmės jau praradęs teisinę reikšmę. „Tiesioginis“ dalyvavimas suprantamas kaip apimantis ir įvairias pagalbines veiklos rūšis, tokias kaip: žvalgyba, šnipinėjimas, sabotazas, vaikų panaudojimas kaip jauko, kurjerių ar patikrinimo punktuose, taip pat jų naudojimas paramos funkcijose pvz., atsargų tiekimui į fronto liniją.

8. Valstybių įsipareigojimų apimtis skirtinguose tarptautinės teisės dokumentuose varijuoja tarp įpareigojimų imtis „visų būtinų“ ir „visų galimų“ priemonių siekiant neleisti vaikams dalyvauti ginkluotame konflikte. Autoriaus nuomone, priimtinesnis yra „visų būtinų“ priemonių įpareigojimas, užkertantis kelią galimiems valstybių išsisukinėjimams kai pažeidžiami šie reikalavimai, tačiau Vaiko Teisių Konvencijos Fakultatyvinis Protokolas vėl įtvirtino žemesnį standartą.
9. Uždraudimas vaikams dalyvauti karinėje veikloje, neišvengiamai reiškia ir tam tikrą jų autonomijos, laisvės daryti sprendimus susijusius su jų pačių gyvenimu apribojimą. Negalima į šį klausimą atsakyti vienareikšmiškai, teigiant, kad šioje situacijoje vaiko pasirinkimo laisvė tampa nebesvarbi ir vienintelis įmanomas sprendimas – vadovavimasis vaiko gerovės siekio principu, t.y. visiškas vaiko dalyvavimo uždraudimas. Kai kuriais atvejais, karo nusiaubtame regione, prisijungdamas prie ginkluotos grupės vaikas įgyvendina vienintelę savo galimybę išgyventi ir nors šis aspektas niekaip nereguliuojamas tarptautinės teisės, galbūt tam tikrą pasirinkimo laisvę jis turėtų išlaikyti.
10. Analizuojant trijų didžiausių pastarojo meto konfliktų Kongoje, Ugandoje ir Siera Leonėje, kuriuose plačiai buvo naudojami vaikai kareiviai, patirtį, pastebėta, kad vietos gyventojai dažnai nelinkę išskirti vaikų nuo 15 iki 18 amžiaus iš bendrosios populiacijos, kaip reikalaujančių ypatingos apsaugos, taip pat manoma, kad jie turėtų atsakyti už karo metu padarytus nusikaltimus. Taip pat nustatyta, kad dažniausiai vaikai prievarta grobiami ir verčiami dalyvauti karo veiksmuose, nors kai kur pasitaiko ir savanoriško įstojimo atvejų. Grįžę į bendruomenę vaikai labai neatsparūs visuotiniam pasmerkimui ir viktimizacijai, todėl kartais vėl prisijungia prie ginkluotųjų grupių. Iš esmės, Tarptautinio Baudžiamojo Teismo inicijuoti tyrimai prisidėjo prieš saugumo padėties šiose šalyse pagerinimo.
11. Nagrinėjant vaikų kareivių atsakomybės už karo nusikaltimus galimybę, prieita išvados, kad iš esmės ji galima ir netgi reikalinga, nors tarptautinė praktika ir neegzistuoja. Šis klausimas buvo plačiai diskutuotas steigiant Siera Leonės Specialųjį Tribunolą ir nors galiausiai buvo nuspręsta netraukti nepilnamečių

atsakomybėn, autoriaus nuomone, tam tikras atsakomybės laipsnis galėtų atsirasti. Tai padėtų kovoti su nebaudžiamumo fenomenu, užtikrintų aukų teisę į atlygintinumą, tai taptų ir pačio vaiko kareivio interesų apsauga, padėtų jam įvertinti savo veiksmus. Žinoma, būtinas vaiko supratimui pritaikytas teismo procesas, minimalaus amžiaus, kada gali kilti baudžiamoji atsakomybė nustatymas, švelnios bausmės, visų pirma nukreiptos į reabilitaciją, neteisminės priemonės, tiesos komisijos ir t.t.

12. Karo belaisvio statuso apibrėžimas iš esmės nepriklauso nuo amžiaus, tačiau, bet kuris sulaikytas kombatantas vaikas neabejotinai naudojasi karo belaisvio statusu ir privilegijomis, nuo pat sulaikymo pradžios iki galutinio išlaisvinimo ir repatrijavimo. Trečioji Ženevos Konvencija nenumato specialių reikalavimų, ar išskirtinio vaikų karo belaisvių statuso, tačiau tarptautinėje praktikoje tapo įprasta reikalauti tam tikrų privilegijų, lengvatų, kai sulaikomi vaikai. I Papildomas Protokolas numato, kad sulaikyti vaikai iki 15 m. turi būti „ypač saugomi“, nesvarbu, ar jiems pripažintas karo belaisvio statusas, ar ne. Sulaikius nepatenkančius į kombatanto apibrėžimą vaikus, su jais turi būti elgiamasi kaip ir su kitais civiliais internuotaisiais. Netarptautinių konfliktų atveju karo belaisvio savoka neegzistuoja, tačiau vaikai gali naudotis 3 bendrojo Ženevos konvencijų straipsnio, IPP suteikiamomis garantijomis. Vis dėlto jiems gali iškilti baudžiamoji atsakomybė prieš savo valstybę.

13. Civiliai vaikai ginkluoto konflikto metu naudojami dviejų tipų apsauga – bendraja, suteikiama jiems, kaip bendrosios civilių grupės nariams, ir specialiaja, suteikiama atsižvelgiant į ypatingus jų poreikius ir pažeidžiamumą. Bendroji vaikų apsauga visiškai sutampa su visiems civiliams, tiek vaikams, tiek suaugusiems teikiamomis garantijomis ir detaliau darbe nenagrinėta, išskyrus „saugumo zonų“ ir „ramybės koridorių“ koncepciją, kurios iš esmės būdamos bendrosios apsaugos sąvokomis, kūrybingai taikomos gali būti panaudotos specialioms vaikų poreikiams tenkinti.

14. Specialioji vaikų apsauga suprantama kaip reikalavimas „ypač gerbti ir užtikrinti vaikų apsaugą“. Pagal suteikiamų garantijų pobūdį nuostatos užtikrinančios specialiąją apsaugą gali būti suskirstytos į tokias grupes: *Evakuacija*,

identifikacija, šeimos susijungimas ir nelydimi vaikai – IVŽK pirmenybę teikia fiziniam vaiko saugumui, todėl pagrindinės jos nuostatos nukreiptos į saugų vaiko išgabenimą iš konflikto zonos, užtikrinant jų identifikaciją ir vėlesnę galimybę prisijungti prie šeimos. Tačiau IPP akcentai sudėlioti visiškai kitaip – pirmumas teikiamas šeimos vienybės principui, numatant baigtinį evakuacijos priežasčių sąrašą: sveikatos būklė, gydymas ir saugumas. Okupuojanti valstybė negali evakuoti vaikų net ir dėl saugumo. Svarbios šeimos vienybės principo garantijos yra susižinojimo laisvė ir vaikų registracija. *Švietimas, kultūrinė aplinka* – tai nuostatos susijusios su vaikui įprastos kultūrinės aplinkos išsaugojimu vykstant kariniam konfliktui. Kariaujančios šalys įpareigojamos užtikrinti, kad vaikas bus auklėjamas tų pačių tradicijų asmenų, atsižvelgiant į jo kultūrinę kilmę. Taip pat jeigu vietos institucijos negali užtikrinti švietimo įstaigų darbo, okupuojanti valstybė turi prisiimti atsakomybę už vaikų išlaikymą ir lavinimą. *Areštuoti, sulaikyti ir internuoti vaikai*, turi būti laikomi atskirai nuo suaugusiųjų, jiems užtikrinama teisė į švietimą, sportą, lauko žaidimus, taip pat į papildomą maistą. *Mirties bausmės netaikymas* – universaliai pripažįstama, kad vaikams iki 18 metų draudžiama taikyti mirties bausmę. *Speciali apsauga okupuotose teritorijose*, nustatyta siekiant neleisti okupuojančiai valstybei keisti vaiko identitetą ir įtraukti jį į sau pavaldžias formuotes, taip pat apsaugoti vaikus nuo kenksmingo darbo ir užtikrinti institucijų, kurios rūpinasi vaikų globa ir auklėjimu, darbo sąlygas.

Literatūros sąrašas

Teisės aktai, jų projektai

Tarptautinės sutartys:

1. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija „Dėl elgesio su karo belaisviais“. Valstybės žinios, 2000-07-29, Nr. 63-1907;
2. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija „Dėl civilių apsaugos karo metu“. Valstybės žinios, 2000-07-29, Nr. 63-1908;
3. Ženevos konvencijų papildomas protokolai „Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai)“. Valstybės žinios, 2000-07-29, Nr. 63-1909;
4. Ženevos konvencijų papildomas protokolai „Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai)“. Valstybės žinios, 2000-07-29, Nr. 63-1910;
5. JT Vaiko Teisių Konvencija. Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501;
6. JT Vaiko Teisių Konvencijos Fakultatyvinis Protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose. Valstybės žinios, 2002-12-31, Nr.126-5734;
7. Romos Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutas. Valstybės žinios, 2003-05-21, Nr.49-2165;
8. TDO Minimalaus Amžiaus Konvencija Nr. 138. Valstybės žinios, 1997-10-22, Nr.95-2383;
9. TDO Konvencija dėl Nepriimtino vaikų darbo uždraudimo ir neatidėliotųjų veiksmų tokiam darbui panaikinti Nr. 182. Valstybės žinios, 2003-05-21, Nr.49-2161;
10. 1907 m. Hagos Konvencija dėl sausumos karo įstatymų ir papročių. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/ihl.nsf/385ec082b509e76c41256739003e636d/1d1726425f6955aec125641e0038bfd6> [žiūrėta 2007-01-22];
11. 1990 lapkričio 29 d. Afrikos Vienybės Organizacijos priimta Afrikos Vaiko Teisių ir Gerovės Chartija. [interaktyvus] <http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/Text/A.%20C.%20ON%20THE%20RIGHT%20AND%20WELF%20OF%20CHILD.pdf> [žiūrėta 2006-12-16];
12. Specialiojo Siera Leonės Tribunolo statutas. [interaktyvus] <http://www.sc-sl.org/scsl-statute> [žiūrėta 2007-03-12].

Jungtinių Tautų dokumentai:

1. 1924 m. rugsėjo 26 d. Tautų Lygos priimta Ženevos Vaiko Teisių deklaracija. [interaktyvus] <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm> [žiūrėta 2007-01-22];
2. 1959 m. lapkričio 20 d. JT Generalinės Asamblėjos Vaiko Teisių Apsaugos Deklaracija, (UN Doc A/Res/14/1387);
3. 1985 m. lapkričio 29 d. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija „dėl standartinių minimalių nepilnamečių teisenos taisyklių“, (UN Doc A/RES/40/33);
4. 1974 m. gruodžio 14 d. JT Generalinės Asamblėjos deklaracija „dėl moterų ir vaikų apsaugos ypatingų situacijų ir ginkluotų konfliktų metu“, (UN Doc 3318(XXIX));
5. 2000 m. gruodžio 4 d. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija dėl žmogus teisių situacijos Sudane, (UN Doc A/ Res/55/116);
6. 48-oje Tarptautinės Teisės Komisijos sesijoje priimtas „Nusikaltimų Taikai ir

- Žmonijos Saugumui Kodekso projektas“. [interaktyvus]
http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/7_4_1996.pdf
[žiūrėta 2007-03-15];
7. Romos Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto projektas, pateiktas 1998 m. birželio 17 d. parengiamojo komiteto Tarptautiniam Teismui įkurti (UN Doc A/CONF.183/2/Add.1.);
 8. 1999 m. rugpjūčio 25 d. JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1261 „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“, (UN Doc S/RES/1261);
 9. 2000 m. rugpjūčio 11 d. JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1314 „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“, (UN Doc S/RES/1314);
 10. 2001 m. lapkričio 20 d. JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1379 „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“ (UN Doc S/RES/1379);
 11. 2003 m. sausio 30 d. JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1460 „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“ (UN Doc S/RES/1460);
 12. 2004 m. balandžio 22 d. JT Saugumo Tarybos rezoliucija „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“, (UN Doc S/RES/1539);
 13. 2005 m. liepos 16 d. JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1612 „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“, (UN Doc S/RES/1612);
 14. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“, 2002-11-26, (UN Doc S/2002/1299);
 15. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „dėl vaikų ir ginkluoto konflikto“, 2003-10-30, (UN Doc S/2003/1053);
 16. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „dėl Specialiojo Siera Leonės Tribunolo įkūrimo“, 2000-10-4, (UN Doc. S/2000/915);
 17. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „dėl civilių apsaugos ginkluoto konflikto metu“, (UN Doc S/1999/957);
 18. 2005 rugsėjo 7 d. JT Generalinio Sekretoriaus Specialaus Atstovo dėl vaikų ir ginkluoto konflikto ataskaita, (UN Doc A/60/335);
 19. 1994 m. lapkričio 4 d. JT Žmogaus Teisių Komiteto Bendrasis Komentaras Nr. 24, (UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.6);
 20. JT Vaiko Teisių Komiteto ataskaita „dėl situacijos Siera Leonėje“, (UN Doc CRC/C/15/Add.116);
 21. JT Vaiko Teisių Komiteto ataskaita dėl situacijos Hong Konge, (UN Doc CRC/C/SR.329);
 22. JT Vaiko Teisių Komiteto stebėjimų Rezultatai iš Nigerijos (UN Doc CRC/C/15/Add.61);
 23. JT Vaiko Teisių Komiteto stebėjimų Rezultatai Šri Lankoje (UN Doc CRC/C/15/Add.40).

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis Kodeksas. Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89 – 2741.

Specialioji literatūra

Monografijos, komentarai:

1. VAN BUEREN, G. *The International Law and the Rights of a Child*. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1995;
2. KUPER, J. *International Law Concerning Child Civilians in Armed Conflict*. Oxford: Oxford University Press, 1997;
3. HAPPOLD, M. *Child Soldiers in International Law*. Manchester: Manchester University Press, 2005;
4. HENCKAERTS, DOSWALD-BECK. *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005;
5. ENNEW, J. *The History of Children's Rights: Whose Story?*. 2000-07-31. [interaktyvus] <http://www.cs.org/publications/CSQ/csq-article.cfm?id=283> [žiūrėta 2006-12-15];
6. PLATTNER, D. *Protection of Children in International Humanitarian Law*. ICRC. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/html/57JMAT> [žiūrėta 2006-12-13];
7. PICTET, J.S. *Commentary on IV Geneva Convention Relating to the Protection of Civilian Persons in Times of War*. 1958. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/380-600028?OpenDocument> [žiūrėta 2006-12-15];
8. SANDOZ, SWINARSKI and ZIMMERMANED, *Commentary on Protocols Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. 1980. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/470-750099?OpenDocument> [žiūrėta 2007 03 07];
9. REY-SCHYRR, C. *The Geneva Conventions of 1949: a decisive breakthrough*. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/web/fre/sitefre0.nsf/html/5fzfx?opendocument> [žiūrėta 2007-01-22];
10. OBOTE-ODORA, A. *Legal Problems with Protection of Children in Armed Conflict*. 1999. [interaktyvus] http://72.14.221.104/search?q=cache:KJNlubrmnYJ:www.murdoch.edu.au/elaw/issues/v6n2/obote-odora62_text.html+II+additional+protocol+limited+in+its+application+to+children&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=22 [žiūrėta 2007-01-22];
11. KALIS, M. *Child Soldiers in Africa: Solutions to a Complex Dilemma*. African Journal on Conflict Resolution Nr. 2(2). 2005;
12. STAVROU, A. *Youth Mobilisation in Uganda. Invisible Stakeholders: Children and War in Africa*. Pretoria: Institute for Security Studies, 2005;
13. MISCHOKOWSKI, G. *Abducted, Raped, Enslaved: The Situation of Girl Soldiers in the Case of Uganda*. Medica Mondiale, 2005;
14. CASSESE, A. *The Martens Clause: half a loaf or simply pie in the sky?*. EJIL. 2000. [interaktyvus] <http://www.ejil.org/journal/Vol11/No1/110187.pdf> [žiūrėta 2007-01-23];
15. PEJIC, J. *Procedural principles and safeguards for internment/administrative detention in armed conflict and other situations of violence*. International Review of the Red Cross, vol 87, 2005. [interaktyvus] [http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/review-858-p375/\\$File/irrc_858_Pejic.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/review-858-p375/$File/irrc_858_Pejic.pdf) [žiūrėta 2007-01-23].

Tarptautinių tarpvyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų atskaitos, rekomendacijos:

1. AMNESTY INTERNATIONAL. *Child soldiers: criminals or victims*. 2000 [interaktyvus] <http://web.amnesty.org/library/Index/engIOR500022000?OpenDocument&of=THAMES%5CCCHILDREN+JUVENILES> [žiūrėta 2007-03-15];
2. AMNESTY INTERNATIONAL. *Sierra Leone: Special Court rejects amnesty for the worst crimes known to humanity*. 2004. [interaktyvus] <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGAFR510072004?open&of=ENG-SLE> [žiūrėta 2007-03-12];
3. AMNESTY INTERNATIONAL. *Democratic Republic of Congo: Children at War*. 2003. [interaktyvus] <http://web.amnesty.org/library/index/ENGAFR620342003> [žiūrėta 2007-03-12];
4. COALITION TO STOP THE USE OF CHILD SOLDIERS. *Some facts*. [interaktyvus] <http://www.child-soldiers.org/childsoldiers/some-facts> [žiūrėta 2007-03-04];
5. COALITION TO STOP THE USE OF CHILD SOLDIERS. *International Standards*. [interaktyvus] <http://www.child-soldiers.org/resources/international-standards> [žiūrėta 2007-03-05];
6. COALITION TO STOP THE USE OF CHILD SOLDIERS. *Global Report 2004: Sierra Leone*. 2004. [interaktyvus] www.child-soldiers.org/document_get.php?id=795 [žiūrėta 2007-03-12];
7. HUMAN RIGHTS WATCH. *Country Summary: Sierra Leone*. 2007. [interaktyvus] <http://hrw.org/wr2k7/pdfs/sierraleone.pdf> [žiūrėta 2007-03-12];
8. HUMAN RIGHTS WATCH. *Ituri, "Covered in Blood", Ethnically Targeted Violence in Northeastern DR Congo*. 2003. [interaktyvus] <http://hrw.org/reports/2003/ituri0703/> [žiūrėta 2007-03-12];
9. HUMAN RIGHTS WATCH. *Stolen Children: Abduction and Recruitment in Northern Uganda*. 2003. [interaktyvus] <http://www.hrw.org/reports/2003/uganda0303/> [žiūrėta 2007-03-14];
10. HUMAN RIGHTS WATCH. *Abduction and abuses against children by the Lord's Resistance Army*. 2003. [interaktyvus] http://hrw.org/reports/2003/uganda0303/uganda0403-03.htm#P297_46925 [žiūrėta 2007-03-04];
11. ICRC. *ICRC in WW II: overview of activities*. [interaktyvus] http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/C058ED6CDD0951D1C1256FE30043D5AB?OpenDocument&Style=Custo_Final.3&View=defaultBody3 [žiūrėta 2006-11-09];
12. ICRC. *International Humanitarian Law and the challenges of contemporary armed conflicts*. Geneva. 2003. [interaktyvus] www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/5XRDCC [žiūrėta 2006-01-23];
13. 1986 m. 25-osios tarptautinės Raudonojo Kryžiaus konferencijos rezoliucija nr. 16 dėl Centrinės informacijos agentūros ir nacionalinių draugijų vaidmens renkant informaciją ir sujungiant šeimas. [interaktyvus] <http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/html/57JMDK> [žiūrėta 2006-12-15];
14. INTERNATIONAL ORGANIZATION OF MIGRATION. *Fulfilling the Forgotten Promise: The Protection of Civilians in Northern Uganda*. 2006

- [interaktyvus] [http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/\(httpDocuments\)/5A7E50926A912554C1257109003A5E6B/\\$file/Diane+Paul+report+on+Northern+Uganda.pdf](http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/(httpDocuments)/5A7E50926A912554C1257109003A5E6B/$file/Diane+Paul+report+on+Northern+Uganda.pdf) [žiūrėta 2007-03-10];
15. INTERNATIONAL CRISIS GROUP. *Conflict History: Sierra Leone*. 2004. [interaktyvus] http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?action=conflict_search&l=1&t=1&country=96 [žiūrėta 2007-03-12];
 16. REDRESS. *Victims, Perpetrators or Heroes? Child Soldiers before the International Criminal Court*. 2006. [interaktyvus] <http://www.redress.org/publications/childsoldiers.pdf> [žiūrėta 2007-03-10];
 17. REFUGEE LAW PROJECT. *Behind the Violence: Causes, Consequences and the Search for Solutions to the War in Northern Uganda*. Kampala: Makarere University, 2004;
 18. RELIEFWEB. *UN-backed court in Sierra Leone will not try child soldiers*. 2003 [interaktyvus] <http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/db900SID/ACOS-64BUTG?OpenDocument> [žiūrėta 2007-03-11];
 19. SAVE THE CHILDREN ALLIANCE. *Child soldiers being actively recruited as frontline fodder in at least 13 countries*. 2007. [interaktyvus] http://www.savethechildren.net/alliance/what_we_do/newsdesk/2007-02-05.html [žiūrėta 2007-03-04];
 20. TSO. „Vaikų augimo standartai“ 2006-04-27. [interaktyvus] <http://64.233.183.104/search?q=cache:xxeI91yy-aUJ:www.who.int/mediacentre/news/releases/2006/pr21/en/index.html+standards+on+nutrition+WHO&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=2> [žiūrėta 2006-12-17];
 21. UNICEF. *The Paris Principles: Principles and guidelines on children associated with armed forces or armed groups*. 2007. [interaktyvus] <http://www.unicef.org.uk/publications/pdf/parisprin.pdf> [žiūrėta 2007 03 07];
 22. UNICEF. *Liberia's child soldiers dream of return to normal life*. 2003. [interaktyvus] http://www.unicef.org.uk/press/news_detail.asp?news_id=182 [žiūrėta 2007-03-04];
 23. UNICEF. *The State of the World's Children*. 1996 m. [interaktyvus] <http://www.unicef.org/sowc96/2csoldrs.htm> [žiūrėta 2000-12-09];
 24. UNICEF. *Children bear the brunt of Uganda's 19-year conflict* [interaktyvus] http://www.unicef.org/infobycountry/uganda_25704.html [žiūrėta 2007-03-10];
 25. WATCH LIST FOR CHILDREN AND ARMED CONFLICT. *Struggling to Survive: Children in Armed Conflict in the Democratic Republic of Congo*. 2006. [interaktyvus] http://www.watchlist.org/reports/pdf/dr_congo.report.20060426.pdf [žiūrėta 2007-03-11].
 26. WORLD VISION. *Pawns of Politics: Children, Conflict and Peace in Northern Uganda*. 2005. [interaktyvus] [http://www.worldvision.org/resources.nsf/main/PPA_Pawns2nd_final.pdf/\\$file/PPA_Pawns2nd_final.pdf](http://www.worldvision.org/resources.nsf/main/PPA_Pawns2nd_final.pdf/$file/PPA_Pawns2nd_final.pdf) [žiūrėta 2007-03-14];

Žiniasklaida, pranešimai spaudai:

1. DENHOLM, E. *Uganda: Former child soldiers excluded in adulthood*. Amnesty International Press Release, 2005-10-14. [interaktyvus] <http://news.amnesty.org/index/ENGAFR590092005> [žiūrėta 2007-03-10];
27. Swedish Red Cross, Swedish Save the Children and Raoul Wallenberg Institute.

- Children of War*. Press Release on Children of War, Stockholm, 1991;
28. BBC NEWS. *Child soldiers to be disarmed*. 2000. [interaktyvus]
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/764040.stm> [žiūrėta 2007-03-07];
 29. Siera Leonės Specialiojo Tribunolo pranešimas spaudai. 2004. [interaktyvus]
<http://www.sc-sl.org/Press/pressrelease-060104.html> [žiūrėta 2007-03-12];
 30. THE GUARDIAN. *Bittersweet return for Greek civil war's lost victims*
[interaktyvus]
<http://www.guardian.co.uk/international/story/0,3604,1064683,00.html> [žiūrėta
2006 12 13].

Santrauka

Magistro darbo tyrimo objektas – vaiko statuso ginkluoto konflikto metu institutas tarptautinėje teisėje. Vaikai, esantys teritorijoje kurioje vyksta ginkluotas konfliktas, skirstomi į dvi dideles grupes. Pirmoji, tai vaikai, kurie vienokiu ar kitokiu būdu dalyvauja kariniuose veiksmuose, vadinamieji vaikai kareiviai. Antroji - tai vaikai, kurie tiesiogiai nedalyvauja konflikte, tiesiog atsiduria jo teritorijoje ir yra jo vienaip ar kitaip veikiami, t.y. vaikai civiliai.

Nagrinėjant vaikų kareivių klausimą, aiškinamasi, kaip tarptautinė teisė riboja vaikų dalyvavimą ginkluotame konflikte, koks yra minimalaus amžiaus reikalavimas, kokia atsakomybė iškyla už vaikų panaudojimą kariniams veiksams, atskleidžiamos probleminės sritys, tam tikros reguliavimo spragos ir galimi jų vengimo būdai. Taip pat gilinamasi ir į vaikų kareivių atsakomybės už jų padarytus karo nusikaltimus problemą. Galiausiai pateikiama trijų didžiausių šiuolaikinių konfliktų, kuriuose plačiai naudojami vaikai kareiviai trumpos dosje.

Civiliai vaikai aptariami atsižvelgiant į tarptautinės teisės jiems garantuojamą bendrąją, kaip ir visiems kitiems civiliams asmenims, ir specialiąją – būtent vaikams, kaip ypatingai pažeidžiamai grupei, apsaugą. Tai pat aptariamas ir vaikų karo belaisvių statusas.

Pagrindinis darbo tikslas – visapusiška tarptautinės paprotinės ir sutartinės teisės, taikomos asmenims iki 18 metų amžiaus ginkluoto konflikto metu, analizė, siekiant išsiaiškinti reguliavimo spragas ir trūkumus.

Summary

The Status of a Child in Armed Conflict

Children who appears to be in the territory of armed conflict, can be divided in two large groups according to the Intenational Law. Firstly, there is children who participate in conflicts directly engaging in combat or act indirectly trough such acts as seeking and sending military information and transporting arms and munitions, they are refered in this master thesis as child soldiers. Next group is known as child civilians, who do not participate in military activities, however, they are still affected by conflict.

The international law prohibits recruitment and participation in hostilities of child soldiers. Among others this prohibition brings into focus such issues: the type of participation with which international law is concerned; minimum age of recruitment and the specific situation of children who are 15 to 18 years old; whether there is effective mechanism of implementation; what is the extent of duty upon states, and many more. Also, the possibility of prosecution when the child soldiers seriously violate international criminal law is discussed. Lastly, the short study of three recent armed conflicts where the child soldiers were massively recruited is provided.

International law seeks to provide child civilians with protection and care both because children are regarded as a part of the general civilian population and also because children are one of the more vulnerable groups in the population for which internation humanitarian law provides special protection and assistance. Both types of protection are discussed in the work, together, the special status of child prisoner of war is revealed.

The main aim of the master thesis is to provide comprehensive study of international law concerning the child in armed conflict.